

11 රැඳවුම් කඳවුරුවල අධිරාජ්‍යය

එතෙක් නොවී විරූ ලෙසකින් සමාජයට එරෙහි මර්දනයෙන් සලකුණු කරනු ලැබූ රැඳවුම් කඳවුරු පද්ධතියේ මහත් වර්ධනයක් 1930 ගණන් තුළ දී දකින්නට ලැබිණ. මේ ආයතන වල පරිණාමය ගැන දැන් භාවිතය සඳහා පවතින ගුලාග් පරිපාලනයේ පුරාලේඛන වලින් සමීප විමසා බැලීමකට අවස්ථාව පාදා ඇත. සංවිධානාත්මක ව්‍යුහයේ වෙනස්කම්, මහත් කටයුතු සිද්ධ වූ වකවාණු, සිරකරුවන් සංඛ්‍යාව, ඔවුන්ගේ ආර්ථික තත්වය, ඔවුන්ව සිරගත කරන්නට මූලික වූ අපරාධ ගැන, ඔවුන්ගේ වයස, ලිංගිකත්වය, ජාතිය සහ අධ්‍යාපන පසුබිම යනාදිය ඒවායෙන් හෙළිවෙති.¹ ඒත් බොහෝ අඳුරු තැන් ද තවමත් පවතී. විශේෂයෙන්ම, රැඳවුම්කරුවන්ගේ සංඛ්‍යාව ගැන විධිමත් වාර්තා ගුලාග් නිලධාරීන් විසින් පවත්වා ගත්තද, ගමනාන්තය වෙත එන්නට අසමත් වූ අයගේ ඉරණම ගැන දැනගන්නට ඇත්තේ අල්පයකිනි; විවිධ ඒකීය පුද්ගලයන් ඇසින් දුටු සාක්ෂ්‍ය පැවතියද එය එසේ වෙයි.

GPU විසින් මෙහෙයවන ලද කඳවුරුවල දළ වශයෙන් සිරකරුවන් 140,000 ක් 1930 මැද ගණන් වෙද්දී සේවය කරමින් සිටියහ. සුදු මුහුදු සහ බාල්ටික් යා කරන දිය ඇල මාර්ගය කැපීමේ දැවැන්ත ව්‍යාපෘතිය පමණකට 120,000 කට වැඩි පිරිමි සංඛ්‍යාවක් අවශ්‍ය වීණ. ඒ නිසා සිරගෙවල් වලින් ඒ කඳවුරට දස දහස් ගණනක් මාරු කිරීම සිද්ධ වුණි. යම් ආකාරයක අත්හැර නඩු තීන්දුවක් ලැබෙන ජන සංඛ්‍යාව එන්න එන්නම වැඩි වෙන්නට පටන් ගැනිණ: 1929 දී GPU විසින් තීන්දු කරන ලද්දේ 56,000 කට වැඩි සංඛ්‍යාවකි, 1929 දී එය 208,000 ක් විය. (මෙය සැසඳිය යුත්තේ GPU නොවන ආයතන විසින් 1929 දී අභිචෝදනා කළ නඩු 1,178,000, සහ 1931 දී 1,238,000 සමඟයි.)² ඒ නිසා අයෙකුට 1932 මුල දී GPU ව්‍යාපෘතිවල ශ්‍රමය වෙහෙසන ලද සිරකරුවන් සංඛ්‍යාව 300,000 කට වැඩි යැයි ගණනය කරන හැකියි. එහි වාර්ෂික මරණ අනුපාතිකය බොහෝවිට සියයට 10 ක් කරා පිවිසුණි. බාල්ටික්-සුදු මුහුදු සම්බන්ධයෙන්ද එසේම දකින්නට ලැබුණි.

1934 ජූලි මාසයේ දී GPU ප්‍රතිසංවිධානය කර NKVD යැයි නම වෙනස් වෙද්දී, කුඩා දණ්ඩන ජනපද 780 ක් සහ අධිකරණ පිළිබඳ ජනතා කොමිස්සාරි විසින් අකාර්යක්ෂම ලෙසින් හෝ නරක විදියට පවත්වාගෙන යනවා යැයි තීරණය කළ කඳවුරු වලින් පැමිණි සිරකරුවන් 212,000 ක් ගුලාග් වලට අවශේෂණය කරන ලදී. එලදායීතාව වැඩි කරනු පිණිස, සහ රටේ ඉතිරි පෙදෙස් තුළ දක්වන්නට වෑයම් කළ ඔවුන්ගේ ප්‍රතිරූපය හැඩගසා ගැනීම පිණිස, කඳවුරු එන්න එන්නම විශාල වී, වැඩියෙන් විශේෂිත ද වූයේය. ස්ටාලින්ගේ U.S.S.R. හි ආර්ථිකයේ ප්‍රධාන සාධකයක් විය යුතුව තිබුණේ සිය දහස් ගණනින් සිරකරුවන් බැගින් රඳවා ගෙන සිටින දැවැන්ත දණ්ඩන සංකීර්ණයන්ය. 1935 ජනවාරි 1 වැනිදා අලුතින් එක් වූ ගුලාග් පද්ධතිය තුළ සිරකරුවන් 965,000 කට වැඩි සංඛ්‍යාවක් සිටියහ —වැඩ කඳවුරු වල 725,000 ක් ද, සාමාන්‍යයෙන් වසර තුනකට අඩු කාලයකට එතරම් දැඩි

¹ J. A. Getty, G. T. Rittersporn, and V. N. Zemskov, "Les victimes de la répression pénale dans l'URSS d'avant-guerre," *Revue des études slaves* 65 (1993), 631-663; Nicholas Werth, "Goulag, les vrais chiffres"; Alec Nove, "Victimes of Stalinism, How Many?" in *Stalinist Terror: New Perspectives*, ed. J. A. Getty and R. T. Manning (New York: Cambridge University Press, 1993).

² See V. P. Popov, "Gosudarstvennyi terror v Sovetkoi Rossii, 1923-1953" (State terror in Soviet Russia, 1923-1953), *Otechestvennye arkhivy*, no. 2 (1992), 20-31.

නොවන සමාජමය අනතුරුදායක කාරකයන්ගේ කුඩා කණ්ඩායම් යවන ලද ශ්‍රම ජනපද වල 240,000 ක් ද සිටියහ.³

මෙයාකාරයෙන්, ඊ ළඟ දශක දෙක සඳහා ගුලාග් සිතියම් සාදන ලදී. සිරකරුවන් 45,000 ක් පමණ සිටි සොලොවෙට්ස්කි දූපත් සඳහා දණ්ඩන ජනපද ලී කැපිය යුතු පෙදෙස් වලට “නියමු රහිත කඳවුරු” හැටියට යවමින්, කරේලියා හි සුදු මුහුදු වෙරළබඩ දිගේ, සහ වොලොග්ඩා ප්‍රදේශයේ වැඩි වැඩියෙන් පිහිටුවන ලදී. ලෙනින්ග්‍රෑඩ් ප්‍රදේශයට උණුසුම්ව තබා ගැනීම පිණිස දර සපයන කාර්යය බාරව සිටියේ සිරකරුවන් 43,000 ක් රඳවන ලද විශාල ස්වර්ලාග් (Svirlag) කඳවුරු කණ්ඩායමයි. ටෙමිනිකොවො (Temnikovo) හි කඳවුර ඉටු කළේ මොස්කව් ප්‍රදේශය වෙනුවෙන් එම කාර්යයමයි.

කොට්ලස් (Kotlas) වල මූලෝපායික හතරමං හන්දියේ, “උතුරු මාවත” දිගට යන පරිද්දෙන්, ලී කැපීම සහ පතල් කැනීම සඳහා වෙස්ට් ව්‍යම් (West Vym), උබ්කා, පෙවෝරා, සහ වොරකුටා (Vorkuta) වෙත යන දුම්රිය මාර්ගයක් හදුනු ලැබීය. ඇත උතුරේ පිහිටි උබ්ට්පෙච්ලාග් (Ukhtpechlag), එහි සිරකරුවන් 51,000 ප්‍රයෝජනයට ගත්තේ පාරවල් හදුන්න, ගල් අඟුරු කැනීමට, සහ පැට්‍රෝලියම් බණ්ඩනයටයි. තවත් ශාඛාවක් උරාල් පෙදෙසට ඇදී ගියහ. එසේම සොලිකම්ස්කි (Solikamsk) සහ බෙරෙස්නිකි (Berezniki) දක්වා ගියහ. බටහිර සයිබීරියාවේ ගිණිකොන දෙස පිහිටි සියළු කඳවුරු සහ එහි සිරකරුවන් 63,000 කුස්බාචුගොල් (Kuzbassugol) හි පිහිටි විශාල පතල් සංකීර්ණය සඳහා නොමිලේ ශ්‍රමබලය සපයන සිරකරුවන් සැපයූහ.

ඇත දකුණේ, එනම් කසකස්තානයේ කරගන්ඩා (Karaganda) ප්‍රදේශයේ ස්ටෙප්ලාග් (Steplag) හි “කෘෂිකාර්මික කඳවුරු” වල සිරකරුවන් 30,000 ක් පමණ ස්ටෙප් තණබිම් වගා කරන ව්‍යාපෘතියකට මුල පිරූහ. එහි 1930 ගණන් මැද දී සිරකරුවන් 196,000 ක් රඳවා සිටියහ. දැවැන්ත මිට්ලාග් (Dmitlag) සංකීර්ණයේ රෙජිමයට වඩා එතැන රෙජිමය කර්කශ බැවින් අඩු වූහ. බාල්ටික්-සුදු මුහුදු ඇල මාර්ගය නිමා කළ පසුව ඔවුන්ව මොස්කව් සිට වොල්ගා දක්වා ගලන දෙවැනි ශ්‍රේෂ්ඨ ස්ටාලින්වාදී ඇල මාර්ගයක් නිම කිරීම සඳහා යොදවන්නට නියමිතව තිබුණි.

තවත් දැවැන්ත ඉදිකිරීම් ව්‍යාපෘතියක් වූයේ බයිකාල්-අමුර්-මැජිස්ට්‍රාල්, BAM, නමින් වූ ට්‍රාන්ස්-සයිබීරියා මාර්ගයට සමාන්තරව දුවන, බයිකාල් සහ අමුර් අතර දුම්රිය මාර්ගයයි. 1935 ගණන් මුල දී බම්ලාග් (Bamlag) රැඳවුම් කඳවුරු වලින් 150,000 ක සිරකරුවන් අංශ තිහකට සංවිධානය කරන ලදී. ඔවුන් දුම්රිය මාර්ගයේ පළමු කොටස ඉදිකරන්නට සේවය කළහ. 1939 දී බම්ලාග් එහි වූ 260,000 සිරකරුවන් සමඟ සෝවියට් රැඳවුම් කඳවුරු වලින් විශාලතම කඳවුර විය.

අවසාන වශයෙන්, 1932 ට පසුව උපායශීලී දැඩි වැදගත්කමකින් යුතු මධ්‍යස්ථානයක් සඳහා ඊසාන දිග පිහිටි කඳවුරු කණ්ඩායමක් වූ සෙව්වොස්ට්ලාග් (Sevostlag) හි ශ්‍රමබලය සැපයිණ. ඒ ඩැල්ස්ට්‍රොයි (Dalstroii) කාර්යය වූයේ කාර්මීකරණය සඳහා බටහිර වෙතින් උපකරණ මිල දී ගැනීමට මූල්‍ය සැපයීම පිණිස රත්තරන් නිෂ්පාදනයයි. සියළු රන් කබොළු පිහිටන ලද්දේ හව්හරණයක් නැති ප්‍රදේශයකයි, ඒ කොලිමා (Kolyma) හි ය. මුහුදෙන් පමණක් පිවිස විය හැකි කොලිමා වැඩියෙන්ම ගුලාග් සංකේතවත් කරන ප්‍රදේශය බවට

³ V. N. Zemskov, “Gulag,” *Sotsiologicheskie issledovaniya*, no. 6 (1991), 11.

පත්විය. අලුතෙන් එන සියල්ලන්වම ගොඩබස්වන නැව්තොටුපොළ සහ අගනුවර පිහිටි මැගඩන් (Magadan) ඉදිකළ තිබුණේ සිරකරුවන් විසින්ම යි. එහි එකම පාර, සිරකරුවන් විසින්ම ඉදි කරන ලද අත්‍යවශ්‍යම වූ ප්‍රධාන මාර්ගය මේ කඳවුරු එකිනෙකට යා කරන්නට තිබුණා එකම මාර්ගයයි. එහි දිවිගෙවන තත්වයන් විශේෂයෙන්ම අමානුෂික වූහ. ඒවා ගැන වර්ලම් ෂලමොව් විසින් ලියූ කෘති වලින් මනාව විස්තර කර ඇත. 1932 සිට 1939 දක්වා කාලයේ දී කොලිමා සිරකරුවන් විසින් භාරන්නට සමත් වූ රත්තරන් —1939 දී 138,000 ක සංඛ්‍යාවක්— කිලෝ 276 සිට මෙට්‍රික් ටොන් 48 ක් දක්වා ඉහළ ගියේය. එය ඒ වසරේ නිෂ්පාදනය කරන ලද සියළු සෝවියට් රන් වලින් සියයට 35 ක් යැයි ගණන් බලා ඇත.⁴

1935 ජූනි මාසයේ දී ආණ්ඩුව විසින් දණ්ඩන ශ්‍රමය පමණකින් කළ හැකි අලුත් දැවැන්ත ව්‍යාපෘතියක් දියත් කළේය. ඒ විශාල නිකල් (ලෝහ) නිෂ්පාදන මධ්‍යස්ථානයක් ආක්ටික් වෘත්තයෙන් උතුරේ පිහිටි නොරිල්ස්ක් (Norilsk) ඉදිකිරීමයි. ගුලාග් වර්ෂයන් ජයටම සිදුවන කාලයේ, එනම් 1950 ගණන් වල දී, නොරිල්ස්ක් රැඳවුම් කඳවුරුවල සිරකරුවන් සංඛ්‍යාව 70,000 ක් වූහ. “වැරදි හදන කඳවුරක්” යැයි හැඳින්වෙන මෙම කඳවුර තුළ නිෂ්පාදනය ක්‍රියාවලිය පැහැදිලිවම පෙන්වන්නේ ගුලාග් අභ්‍යන්තර ව්‍යුහයයි. එහි මධ්‍යම සංවිධානය භූගෝලීය ලෙසකින් හෝ ක්‍රියාකාරී ලෙසකින් නොවීය. එය තනිකරම ආර්ථික විය. ජලවිදුලිබල නිෂ්පාදනය සඳහා මධ්‍යස්ථාන, දුම්රිය ඉදි කිරීම්, පාලම් සහ මහා මාර්ග ඉදි කිරීම්, යනාදී වශයෙන් කාර්යය එයට පැවරී තිබිණ. දණ්ඩන මධ්‍යස්ථාන වල පරිපාලනයට සහ කාර්මික අංශයේ ආණ්ඩු අමාත්‍යාංශ වලට කොන්ත්‍රාත්තු ක්‍රමයට වෙන් කර බෙදන භාණ්ඩ බවට පත්ව සිටියේ සිරකරුවන් සහ ජනපද ශ්‍රමිකයන්ය.⁵

1930 ගණන් දෙවන බාගයේ දී ගුලාග් ජනගහනය දෙගුණයකින් වැඩිවිණ. 1935 මුල් කාලයේ දී සිටි 965,000 ක සිරකරුවන් සංඛ්‍යාව 1941 මුල් කාලය වෙද්දී 1,930,000 ක් දක්වා වැඩි වී තිබිණ. 1937 වසරේ දී පමණක් එම සංඛ්‍යාව 700,000 කින් වැඩිවිණ.⁶ මේ තරම් වැඩි අලුත් සිරකරුවන් සංඛ්‍යාවක් ඉක්මණින් පැමිණීම නිසා නිෂ්පාදනය අස්ථායී වී යාම නිසා එය කළින් වසරේ තිබුණු ප්‍රමාණයෙන් සියයට 13 කින් අඩුවිණ. 1938 දක්වා එය එන්න එන්නම එකතූන ඇණහිටීම හේතුවෙන්, අභ්‍යන්තර කටයුතු පිළිබඳ නව ජනතා කොමිස්සාර් වූ ලැව්රෙන්ට් බෙරියා (Lavrenti Beria) විසින් සිරකරුවන්ගේ ශ්‍රමය යථාර්ථවාදී කරන්නට ජවයෙන් පිරි මෙහෙයුම් පටන් ගත්තේය. 1939 අප්‍රේල් 10 වැනිදා පොලිට්බියුරෝව අමතන තුණ්ඩුවකින් බෙරියා තම ගුලාග් ප්‍රතිසංවිධාන වැඩ සටහන දන්වා සිටියේය. ඔහු කියා සිටියේ ඔහුට කළින් සිටි නිකොලායි එසොව් විසින් නිසියාකාර ආර්ථික කළමනාකාරය වෙනුවට පංති හතරන් හමා යන්නට වැඩියෙන් ප්‍රධාන තැනක් දී තිබුණාය කියායි. දිනකට කැලරි සංඛ්‍යාව 1,400 බැගින් යනුවෙන් නියමිත කළ ආහාර දීමනාව ගණනය කර තිබුණේ සිර කුටියකට දවස පුරා කිසිත් නොකර හිඳගෙන ඉන්නා අයෙකුට අවශ්‍ය පරිද්දෙනි.⁷ එහි ප්‍රතිඵලයක් වශයෙන් කළින් වසරවල දී ශ්‍රමය වෙහෙසිය හැකි පුද්ගලයන්ගේ සංඛ්‍යාව අඩු වී තිබිණ: 1939 මාර්තු 1 වැනිදා සිරකරුවන් 250,000 ක් වැඩ කරන්නට අසමත් වූහ. එසේම ඊට කළින් අවුරුද්දේ සියළු සිරකරුවන්ගෙන් සියයට 8 ක් මිය ගොස් තිබුණහ.

⁴ Oleg Khlevnyuk, “Prinuditelnyy trud v ekonomike SSSR, 1929-1941” (Forced labor in the U.S.S.R. economy), *Svobodnaia mysl*, no. 13 (1992), 78-92.
⁵ Nicolas Werth and Gael Moullec, *Rapports secrets soviétiques, 1921-1991: La société russe dans les documents confidentiels* (Paris: Gallimard, 1994), pp. 345-379.
⁶ Zemskov, “Gulag,” pp. 11-15.
⁷ Khlevnyuk, “Prinuditelnyy trud,” pp. 88-89.

NKVD විසින් නියම කළ නිෂ්පාදන ඉලක්ක ඉටු කිරීම සඳහා බෙරියා ආහාර සලාක ඉහළ යවන්න යැයි කැඳවන ලදී. එයට අමතරව, සිරකරුවන්ව නියමිත දිනයට කළින් නිදහස් කිරීම් නවත්වන්න යැයි කැඳවීය. එසේම “නිෂ්පාදනය අසංවිධිමත්” කරන අයව හෝ කම්මැලියන් සඳහා අනිත් අයට පාඩම් උගත හැකි පරිදි දඬුවම් දිය යුතු යැයි කියා සිටියේය. ඔහු දිනකට වැඩ කරන පැය ගණන පැය එකොළහක් දක්වා වැඩි කළ යුතු යැයි සහ “සියළු සිරකරුවන්ගේ සියළු ශාරීරික ධාරිතා බලය හැකි තරම් දුරකට ප්‍රයෝජන ගැනීම,” සඳහා මාසයකට දින තුනක් නිවාඩු ගැනීමට අවසර නිර්දේශ කළේය.

ජනප්‍රිය මතයට පටහැනිව, ගුලාග් පුරාලේඛන පෙන්නුමින් සිරකරුවන් පැමිණීම සහ නිකුත් වී යාම ඉතා ඉහළ මට්ටමකින් වූ බවයි; සියයට 25-35 ක් සෑම වසරක දී ම නිදහස් කරනු ලැබීය. 1940 ගණන් මුල් කාලයේ දී නියම කරන ලද තීන්දු වලින් සියයට 57 කට ආසන්න ප්‍රමාණයක්, එනම් සාපේක්ෂව, තීන්දු ඉතාමත් ඉහළ සංඛ්‍යාවක්, වසර පහකට වඩා අඩුවීම තුළින් මේ මාරුවීම් පැහැදිලි කළ හැකියි. එත් කඳවුරු පරිපාලනයේ හිතූමතවාදී ස්වභාවය, විශේෂයෙන්ම 1937-38 දේශපාලන සිරකරුවන් සම්බන්ධයෙන්, දඬුවම් කාලය අරමු පුදුම ලෙසින් දීර්ඝ වීම බොහෝ විට සිද්ධ වූවයි. කඳවුරෙන් පිටවී යන්නට ලැබීම යන්නෙන් නිදහස අදහස් වූයේ නැත. එහි දී පිටුවහල් කිරීම නැත්නම් නිවාස අඩස්සිය වැනි තවත් මෙහෙයුම් මාලාවකට භාජනය විය හැකි වූහ.

එසේම ජනප්‍රිය මතයට පටහැනිව සිද්ධ වූ තවත් දෙයක් වූයේ, දණ්ඩ නීති සංග්‍රහයේ නින්දිත 58 වගන්තියේ නිර්වචන දාහතර අනුව “ප්‍රතිවිප්ලවීය කටයුතු” සඳහා පමණක් වරදකරුවන් යැයි තීන්දු වූ දේශපාලන සිරකරුවන් වෙතින් පමණක් ගුලාග් කඳවුරු පිරී නොතිබීමයි. ගුලාග් සිටි සියළු සිරකරුවන් අතරින් දේශපාලන කණ්ඩායම සෑම වසරක දී ම කාලක් සහ තුනෙන් එකක් අතර දෝලනය වූහ. අනෙක් සිරකරුවන් සාමාන්‍ය සිරකරුවන් නොවූහ. බොහෝ දෙනෙක් කඳවුරු වලට තීන්දු වූයේ පක්ෂය විසින් නිර්මාණය කරන ලද අපරාධ කළ නිසයි. ඒවා, “සෝවියට් දේපල විනාශ කිරීම,” සිට “ගමන්බලපත්‍ර නීතිය කඩ කිරීම,” “රස්තියාදුකාර හැදියාව,” “සමපේක්ෂණය.” “රැකියා තනතුර දමා යෑම,” “කඩාකප්පල් කිරීම,” සමහර විට සාමූහික ගොවිපොළක දී “වැඩ කළ යුතු අවම දින ගණන් අසම්පූර්ණ” නිසාද ගුලාග් වෙතට පිටමං කර යවන ලදී. ගුලාග් වල සිටි බොහෝ සිරකරුවන්, රැකියා ස්ථානයේ දී අත්විඳින ලද, සමාජ හැදියාව සම්බන්ධයෙන් එන්න එන්නම වැඩි වූ රෙගුලාසි අතර විශේෂ දරුණු නීතියක් නිසා වින්දිතයන් වූ සරල සාමාන්‍ය පුරවැසියන් වූහ. එන්න එන්නම වැඩියෙන් සමාජයේ කොටස් වලට බලපාන පරිද්දෙන් පක්ෂය විසින් දශකයක් තිස්සේ ගන්නා මර්දනීය මෙහෙයුම් වල ප්‍රතිඵලය ඔවුන් වූහ.⁸

භීෂණය ගැන කටු ලෙසින් සටහන් තබන අයවැය වාර්තාවක් මෙයාකාර විය හැකියි:

- මිලියන 6 ක් මිය යෑම 1932-33 සාගතයේ ප්‍රතිඵලයක් හැටියට, බලාත්කාරයෙන් සමූහකරණය කිරීමට සහ සාමූහික ගොවිපොළ අස්වැන්න අල්ලා ගැනීමට මධ්‍යම ආණ්ඩුව ගෙන යන ලද සුරාකන මෙහෙයවුම් මත විශාල වශයෙන් වරද පැටවිය හැකි ඒ ව්‍යසනය

⁸ Getty, Rittersporn, and Zemskov, “Les victimes de la répression,” pp. 650-657.

- 720,000 වෙඩි තබා මරාදැමීම්, එයින් 68,000 ක් සිද්ධ කරන ලද්දේ 1937-38, සාමාන්‍යයෙන් අධිකරණ ලෙසකින් හැඟවූ යම්කිසි විකෘතියක් තුළින් විශේෂ GPU විසින් හෝ NKVD උසාවි වලින්.
- 300,000 මරණ සිද්ධ වූයේ 1934- සිට 1940 දක්වා කඳවුරු තුළ දී ය. මේ දත්ත 1930-1933 වසර සඳහා අනුමානයෙන් සකස් කර ගැනීමෙන් (ඒ වසර ගැන ඇති වාර්තා ඉතා අඩුවීම නිසා) අපිට ඇස්තමේන්තු කළ හැකියි දශකය තුළ දී 400,000 ගණනක් මිය ගිය බව. අත් අඩංගුවට ගැනුණ ලද පසුව සිට කඳවුරු වල ඔවුන්ව සිරකරුවන් හැටියට ලියාපදිංචි කළ කාලය දක්වා මිය ගිය සංඛ්‍යාවේ ගණනය කළ නොහැකි පිරිස එකතු නොකරයි ඒ සංඛ්‍යාව හැඳින්වේ.
- 600,000 ලියාපදිංචි මරණ සංඛ්‍යාව, පිටමං කරන ලද්දවුන් සහ සරණාගතයන්, සහ “විශේෂයෙන් අවතැන්” වූවන්.
- 2,200,000 ක් දළ වශයෙන් පිටමං කිරීම, බලාත්කාරයෙන් යැවීම, හෝ “විශේෂයෙන් අවතැන් වූ ජනතාව” හැටියට පිටුවහල් කිරීම.
- මිලියන 7 ක මුළු සංඛ්‍යාවක ජනතාවක් ගුලාග් කඳවුරු සහ ගුලාග් ජනපද වෙත 1934 සිට 1941 දක්වා කාලයේ දී ඇතුල් වීම (1930-1933 වර්ෂ සඳහා ඇති තොරතුරු අසම්පූර්ණ ලෙසින් පවතී).

1940 ජනවාරි 1 වැනිදා, සිරකරුවන් 1,670,000 ක සංඛ්‍යාවක් ශෝධක ශ්‍රම කඳවුරු වල කණ්ඩායම් 53 ක, සහ ශෝධක ශ්‍රම ජනපද 425 ක රඳවා සිටියහ. තව වසරක් ගෙවී යද්දී ඒ සංඛ්‍යාව 1,930,000 දක්වා ඉහළ ගිහින් තිබුණි. එයට අමතරව, කඳවුරු වෙත යවන තෙක් හෝ නඩු තීන්දුව ලැබෙන තෙක් සිරගෙවල්වල 200,000 ක ජනතාවක් රඳවා සිටියහ. අවසාන වශයෙන් NKVD ආඥා (*komandatury*) වෙතට “විශේෂයෙන් අවතැන් ජනතාව” දළ වශයෙන් මිලියන 1.2 ක සංඛ්‍යාවක් බාරව සිටියහ.⁹ මේ දත්ත දැඩි ලෙසින් පහළ බිංදුවට අඩුවෙන සේ කළින් ඇස්තමේන්තු හැඳු ඉතිහාසඥයන් සහ ඇසින් දුටු සාක්ෂි සැපයුවන් සමඟ සරිලන්නට හැදූවන්, එහෙත් එවිට ගුලාග් වලට ඇතුල් වූ සංඛ්‍යාව සහ යම් දිනයක එහි ඒ වෙද්දී සිටි සංඛ්‍යාව අතර සංකුලතාවයක් ඇතිවේ. නමුත් දත්ත විසින් 1930 ගණන් වල දී සෝවියට් ජනතාවට එරෙහිව ගෙන ගිය මර්දනීය මෙහෙයුම්වල පරිමානය ගැන හොඳ අදහසක් ලබා දෙන්නට සමත් වෙයි.

ස්ථාලීන්ගේ U.S.S.R. සහ හිටිලර්ගේ ජර්මනිය අතර ආක්‍රමණය නොකිරීමේ එකඟතා ගිවිසුමක් ඊට කළින් දිනයේ අත්සන් කෙරුණ බව දැන ගැනීමෙන් 1939 අගෝස්තු 24 වැනිදා ලොව මවිත විය. ඒ ගිවිසුම නිවේදනයක් සමඟ ලෝකයේ බොහෝ පැතිවල කම්පන තරංග පැතිර ගියේ, ජාත්‍යන්තර සබඳතා උඩු යටිකුරු වීමක් (*volte-face*) මෙන් පෙනුණ පිළිගැනීමට මහජන මතය කිසිත් ලෙසකින් සුදානම්ව නොසිටීම නිසයි. එවක දී, එකිනෙකට විරුද්ධ අයිතියලොප් කියාපාන ලෙසින් පෙනී සිටි රෙජිමයන් දෙකක් එකතු වූයේ කුමකින්ද යැයි සිතා ගැනීමට හැකි වූයේ ඉතා සුළු පිරිසකටයි.

⁹ These calculations are based principally on the works quoted above, notably Getty, Rittersporn, and Zemkov, “Les victimes de la répression”; Zemkov, “Gulag”; Werth, “Goulag, les vrais chiffres”; Popov, “Gosundarstvenniy terror”; Khlevnyuk, “Prinuditelnyy trud,” *Istochnik*, no. 1 (1995), 117-130; A. Blum, *Naître, vivre, et mourir en URSS 1917-1991* (Paris: Plon, 1994).

1939 අගෝස්තු 21 වැනිදා මොස්කව් වෙත (අගෝස්තු 11 වැනිදා) පැමිණ සිටි ප්‍රංශ-බ්‍රිතාන්‍ය නියෝජිතයන් සමඟ සාකච්ඡා සෝවියට් රෙජිමය නිමා කළහ. රටවල් තුනෙන් එකකට ජර්මනිය විසින් හතුරු ක්‍රියාවක් කරන සිද්ධියක දී රටවල් තුනම අන්‍යෝන්‍යයට කටයුතු කරන ගිවිසුමක් නිමා කරන්නට නියෝජිතයන් බලාපොරොත්තුව සිටියහ. එම වසර මුල දී සිට, ව්‍යවේශ්ලාවී මොලොටොව් විසින් ප්‍රධානත්වය ගත් සෝවියට් තානාපතිවරුන් ප්‍රංශය සහ බ්‍රිතාන්‍ය සමඟ එකඟතාවයකට එළඹීමේ අදහස වෙතින් තමන්ව ක්‍රමයෙන් දුරස්තර කරගෙන සිටියහ. එයින් ජර්මානුවන්ට නැගෙනහිර පැත්තේ නිදහස් ඉඩක් ලබා දෙමින්, පෝලන්තය බිල්ලට දෙන්නට අත්සන් කරන තවත් මියුනික් ගිවිසුමක් වේ යැයි මොස්කව් සැක කළේය. එක පැත්තකින් සෝවියට් යුනියනය සමඟ සාකච්ඡා ද, අනෙක් පැත්තෙන් ප්‍රංශය සහ බ්‍රිතාන්‍යය ද සාකච්ඡා පවත්වද්දී ඇති වූයේ විසඳාගත නොහැකි ගැටළු වලින් ඔවුන් සියල්ලන්ම හිරවීමයි. විශේෂයෙන්ම, පෝලන්ත භූමියේ සෝවියට් හට හමුදාවන්ට යා හැකි අවසරය ගැන ගැටළුවේ දී, ජර්මන් සහ සෝවියට් නියෝජිතයන් අතර සබඳතා විවිධ මට්ටම් වලින් අලුත් පැත්තකට හැරුණි. අගෝස්තු 14 වැනිදා, ජර්මන් විදේශ ඇමති, වොන් රිබෙන්ට්‍රොප් (von Ribbentrop) සෝවියට් යුනියනය සමඟ බාරදුර දේශපාලන එකඟතාවයක් නිමා කිරීම සඳහා මොස්කව් වෙත පැමිණෙන්නට හැකි යැයි දැන්වීය. ඊට පසු දිනයේ දී ස්ටාලින් ඒ ඉල්ලීම බාරගත්තේය.

1938 අග දී පටන් ගත් සාකච්ඡා මාලාවකට පසුව, අගෝස්තු 19 වැනිදා, ජර්මන් සහ සෝවියට් නියෝජිතයන් U.S.S.R. වෙත විශේෂ වාසි ලැබෙන සේ පෙනී ගිය වානිජ්‍ය ගිවිසුමක් අත්සන් කළහ. ඒ සන්ධ්‍යාවේ දී ම, මොස්කව් වල දී එකඟ වූ ඒ වෙද්දී බර්ලිනයට යවා තිබුණ ගිවිසුම මොස්කව් වල දී අත්සන් කරන්න යැයි ඉදිරිපත් කළ වොන් රිබෙන්ට්‍රොප් ගේ ඉල්ලීම සෝවියට් යුනියනය පිළිගත්හ. ඒ අවස්ථාව සඳහා අතිරේක බලය ලැබී තිබුණ ජර්මන් ඇමතිවරයා මොස්කව් වෙත අගෝස්තු 23 වැනිදා සවස් කාලයේ දී ළඟා වූයේය. ආක්‍රමණය නොකිරීමේ එකඟතා ගිවිසුම රාත්‍රියේ දී අත්සන් කර ඊ ළඟ දිනයේ දී මහජනතාවට දැනුම් දුනි. වසර දහයක් පමණ පවතින්නට අදහස් කළ එය, වහාම ක්‍රියාත්මක වීමට නියමිතව තිබිණ. මේ ගිවිසුමේ වඩාත්ම වැදගත් කොටස්, නැගෙනහිර යුරෝපය ඇඳා ගැනීම සහ බලපෑම් ඇති ප්‍රදේශ මොනවාදැයි සඳහන් වූ තැන්, පැහැදිලිවම රහසිගතව තබා ගැනිණ. සෝවියට් යුනියනය විසින් ඒ රහසිගත පිළිවෙතක් තිබුණා යන්න පිළිගැනීම 1989 දක්වා ප්‍රතික්ෂේප කළහ. රහස් එකඟතාවයට අනුව ලිතුවේනියාව ජර්මන් පාලනය යටතේ ද, සහ එස්ටෝනියා, ලැට්වියා, ෆින්ලන්තය, සහ බෙසාඇරේබියා සෝවියට් පාලනයට ලැබෙන්නට ද එකඟව සිටියහ. යම් ආකාරයක ස්වෛරී පෝලන්ත දේශයක් පවත්වා ගැනීම විසඳා නොගත්තක් හැටියට ඉතිරව තිබිණ. ඒත්, ජර්මන් සහ සෝවියට් හමුදා පෝලන්තයට පිවිසි පසුව, U.S.S.R. විසින් යුක්රේනයේ සහ බෙලොරුසියන් දේශයන් සෝවියට් දේශයට රිගා ගිවිසුමෙන් (Treaty of Riga) 1920 දී අහිමි වූ පෙදෙස්, සහ ලුබ්ලින් සහ වෝසොව් යන ප්‍රාන්ත සමඟ “ඓතිහාසිකවම සහ වාර්ගික ලෙසින් පෝලන්ත” වූ පෙදෙස් සමඟ නැවත ලබාගැනීමට හැකිවේ යැයි අදහස් වුණි.

ගිවිසුම අත්සන් කර දවස් අටකට පසුව, නාටිසි හමුදා පෝලන්තයට ඇතුල් වූහ. සතියකට පසුව, සියළු පෝලන්ත ප්‍රතිරෝධය යටපත් කර තිබිණ. ජර්මන් ඉල්ලීම මත සෝවියට් ආණ්ඩුව අගෝස්තු 23 දින රහස් ගිවිසුම අනුව ලැබෙන එහි භූමිය අධිවාසය සඳහා යැයි තම අභිමතාර්ථය සෝවියට් ආණ්ඩුව කියා සිටියහ. සැප්තැම්බර් 17 වැනිදා රතු හමුදාව පෝලන්තයට ඇතුල් වූහ. ඔවුන් බොරුවට කියා පාන ලද්දේ ඒ “පෝලන්ත දේශය

විනාශය වී” යන අවදානමක ඔවුන් සිටින නිසා, ඔවුන්ගේ “යුක්තේන් සහ බෙලොරුසියන් ලේ සහෝදරයන්,” ගේ උදව්වට එනවා කියයි. පෝලන්ත හමුදාව සම්පූර්ණ ලෙසින්ම වාගේ විනාශ කර තිබූ නිසා සෝවියට් මැදිහත්වීමට වැඩි ප්‍රතිරෝධයක් ඇති නොවීය. සෝවියට් යුනියන් නිලධාරීන් 15,000 ක් ඇතුළුව, යුද සිරකරුවන් 230,000 ක් ගත්තහ.¹⁰

යම් ආකාරයක රුකඩ පෝලන්ත රජයක් පිහිටුවීම ඉතා ඉක්මණින් අත්හැර දැමිණ. ජර්මනිය සහ U.S.S.R. මායිම පිහිටුවීම ගැන සාකච්ඡා පටන් ගැනිණ. සැප්තැම්බර් 22 වැනිදා වොසෝව් හි විස්ටුලා (Vistula) දිගේ එය ඇදිණ. ඒත් සැප්තැම්බර් 28 වැනිදා වොන් රිබෙන්ට්‍රොප් මොස්කව් වෙත පැමිණි පසුව එය තවත් නැගෙනහිර පැත්තට, බග් (Bug) දක්වා එහාට කෙරිණ. මේ හුවමාරුවේ සුළු වාසියක් හැටියට ජර්මනිය විසින් ලිතුවේනියාව සෝවියට් පාලනය යටතට දෙන්නට එකඟ වූහ.

පෝලන්තය දෙකඩ කිරීමෙන්, මිලියන 12 ක ජනගහනයකින් වූ බෙලොරුසියන්, යුක්තේනියන්, සහ පෝලන්ත ජනතාව ද, වර්ග හතරැස් කිලෝමීටර් 180,000 ක මහත් දේශයක් ඇදා ගන්නට U.S.S.R. වෙතට ඉඩ පෑදිණ. නොවැම්බර් 1 වැනිදා සහ 2 වැනිදා, ප්‍රහසනාත්මක ජනමත විචාරයකින් පසුව මේ භූමි, යුක්තේනයේ සහ බෙලොරුසියාවේ සෝවියට් ජනරජ වලට ඇදා ගන්නා ලදී.

මේ වෙද්දී NKVD විසින් ප්‍රදේශයන් “ශුද්ධකරණය” පටන් ගෙන තිබිණ. පළමු ඉලක්ක වූයේ පෝලන්ත වැසියන්ය, ඔවුන් පොදි පිටින් අත් අඩංගුවට ගෙන “හතරු කාරකයන්” හැටියට පිටමං කරනු ලැබීය. ඉඩම් හිමියන්, කර්මාන්තකරුවන්, කඩ සාප්පු අයිතිකරුවන්, සිවිල් සේවකයන්, පොලිස් නිලධාරීන්, සහ 1920 දී පැවති සෝවියට්-පෝලන්ත යුද්ධයේදී ඉඩම් කැබැල්ලක් ලැබුණ “හමුදා ජනපදවාසීන්” (*osadnicy wojskowe*) දැඩි අවදානමේ සිටි අයයි. ගුලාග් හි ‘විශේෂ ජනපද අංශය’ තුළ තිබී වාර්තා වලට අනුව, 1939 සැප්තැම්බර් මාසයේ දී U.S.S.R. විසින් අල්ලාගත් භූමි ප්‍රදේශයේ සිටි පෝලන්ත සිවිල් වැසියන්ව 1940 පෙබරවාරි සිට 1941 ජූනි දක්වා කාලයේ දී, “විශේෂයෙන් අවතැන් වූ ජනතාව” හැටියට සයිබීරියාව, ආර්බන්ගෙල්ස්ක් ප්‍රදේශය, කසකස්තාන්, සහ U.S.S.R. හි අනෙකුත් ඇත දුෂ්කර පැති වලට පිටමං කරන ලදහ.¹¹ පෝලන්ත ඉතිහාසඥයන් විසින් ඉදිරිපත් කරන දත්ත මීට වඩා ඉතා ඉහළයි, පිටමං කරන ලද්දවුන්ගේ සංඛ්‍යාව දළ වශයෙන් මිලියනයක් යැයි ඔවුන් තර්ක කරති.¹² 1939 සැප්තැම්බර් සිට 1940 ජනවාරි දක්වා කාලයේ දී අත් අඩංගුවට ගත් සහ පිටමං කරන ලද සිවිල් වැසියන්ගේ සංඛ්‍යාව පිළිබඳ නිශ්චිත දත්ත නැත.

පසු කාලීන වකවාණු ගැන ඇති පුරාලේඛන වාර්තා තුළ අත් අඩංගුවට ගැනීමේ සහ පිටමං කිරීමේ මහා රැලි තුනක් ගැන සාක්ෂි ලැබේ: ඒ 1940 වසරේ පෙබරවාරි 9 සහ 10, අප්‍රේල් 12 සහ 13, සහ ජූනි 28 සහ 29.¹³ රැකවල් ඇතිව ගෙන යන කණ්ඩායම් පෝලන්තය මායිමේ සිට සයිබීරියාවට, කසකස්තානයට, නැත්නම් ආක්ටික් ප්‍රදේශ වලට ගිහින් එන්නට මාස දෙකක් ගතවිණ. පෝලන්ත යුද සිරකරුවන් ගැන කිව්වොත්, 1941 ගිම්හානය වෙද්දී

¹⁰ Keith Sword, *Deportation and Exile: Poles in the Soviet Union, 1939-1948* (Basingstoke: Macmillan Press in association with School of Slavonic and East European Studies, University of London; New York: St. Martin's Press, 1994), p. 7.

¹¹ V. N. Zemskov, “Massivnoe osvobozhdenie spetsposelentsev i ssylnykh” (The large-scale freeing of special displaced and exiled people), *Sotsiologicheskie issledovaniya*, no. 1 (1991), 5.

¹² Z. S. Siemaszko, *W sowieckim osaczeniu* (In Soviet surroundings) (London: Polska Fundacja Kulturalna, 1991); Wladyslaw Wielhorski, *Los Polaków w Niewoli Sowietkiej* (The fate of Poles in Soviet captivity) (London, 1956).

¹³ Sword, *Deportation and Exile*, pp. 15-23.

230,000 න් තවමත් ජීවතුන් අතර සිටියේ 82,000 ක් පමණි. පිටමං කරන ලද්දවන් අතර නැති වූ සංඛ්‍යාවද ඉතා ඉහළ මට්ටමකින් විය. 1941 අගෝස්තුවේ දී, රටෙන් පිටත තිබී පෝලන්ත ආණ්ඩුව සමඟ එකඟතාවයකට එළඹෙන සෝවියට් ආණ්ඩුව 1939 සැප්තැම්බර් මාසයේ සිට පිටමං කරන ලද, ඒත් "විශේෂයෙන් අවතැන්" වූ 381,000 න් 243,100 කට පමණක්, පොදු ක්ෂමාවක් ප්‍රදානය කළේය. පිටමං කරන ලද සිවිල් වැසියන් සහ රැඳවුම් කරන ලද සරණාගතයන් ලෙසින් පෝලන්ත යුධ සිරකරුවන් 388,000 කට වැඩි සංඛ්‍යාවක් මෙම පොදු ක්ෂමාව නිසා යහපත ලැබූහ. ඊට කළින් වසර දෙකේ දී ලක්ෂ භාර පන්සිය ගණනාවක් මිය ගිහින් තිබුණි. "සෝවියට් බලයට එරෙහි අධිෂ්ඨානශීලී හතුරන් සහ ඒ ගැන පසුතැවිලි නොවන අය" යැයි බොරුවෙන් විශාල සංඛ්‍යාවක් වෙඩි තබා මරා දමා තිබිණ.

ඒ අන්තිමට සඳහන් කළ කාණ්ඩය අතර නිලධාරීන් සහ පෝලන්ත සිවිල් වැසියන් 25,700 ක් වූහ, ඒ සියල්ලන්වම වෙඩි තබා මරා දමන්නට යෝජනා කළේ ස්ටාලින් වෙත 1940 මාර්තු 5 වැනිදා අතිශය රහසිගත ලියුමක් යවන බෙරියා විසිනි:

පෝලන්ත හමුදාවේ හිටපු නිලධාරීන් මහත් සංඛ්‍යාවක්, පෝලන්ත පොලීසියේ සහ තොරතුරු අංශයේ හිටපු නිලධාරීන්, ජාතිකවාදී ප්‍රතිවිප්ලවීයවාදී පක්ෂ වල සාමාජිකයන්, සිද්ධ විය යුතු ලෙසින් වෙස් මුණු ගලවන ලද විරුද්ධ පාක්ෂික ප්‍රතිවිප්ලවීය සංවිධාන සාමාජිකයන්, ද්‍රෝහීන්, සහ තවත් බොහෝමයක්, සියල්ලන්ම සෝවියට් ක්‍රමයේ ජම්ම වෛරක්කාරයන්, දැන් U.S.S.R. තුළ NKVD විසින් පවත්වාගෙන යන යුද සිරකරුවන්ගේ කඳවුරුවල, සහ යුක්රේනයේ සහ බෙලොරුසියාවේ බටහිර ප්‍රදේශවල ඇති සිරගෙවල්වල රඳවා සිටිති.

සිරබාරයේ සිටින හමුදා නිලධාරීන් සහ පොලිස් නිලධාරීන් තවමත් ඔවුන්ගේ ප්‍රතිවිප්ලවීය කටයුතු කරන්නට වැයමි කරමින් සිටිති. එසේම ඔවුන් සෝවියට් විරෝධී ක්‍රියා පොළඹවමින් සිටිති. ඔවුන් ඉතා ආශාවෙන් ඔවුන්ගේ නිදහස ලැබෙන තුරු බලා සිටිනුයේ එවිට ඔවුන්ට නැවත වතාවක් ක්‍රියාශීලීව සෝවියට් රෙජිමයට එරෙහිව විප්ලව කිරීම පිණිසයි.

යුක්රේනයේ සහ බෙලොරුසියාවේ බටහිර ප්‍රදේශයන්හි ඇති NKVD සංවිධාන විසින් කැරලිකාර ප්‍රතිවිප්ලවීයවාදී සංවිධාන ගණනාවක් සොයා ගන්නට සමත් විය. පෝලන්ත හිටපු හමුදා නිලධාරීන් සහ පොලිස් නිලධාරීන් මේ සංවිධාන තුළ මූලික මට්ටමකින් ක්‍රියාශීලී භූමිකා රඟදක්වා ඇත.

ද්‍රෝහීන් අතර සහ රාජ්‍ය මායිම් උල්ලංඝනය කළවුන් අතර ප්‍රතිවිප්ලවීයවාදී වර පුරුෂ සහ ප්‍රතිරෝධ ව්‍යාපාර වලට අයිති යැයි හැඳින්වූ බොහෝ පිරිසක් සිටිති.

යුද සිරකරුවන්ගේ කඳවුරුවල මේ අවස්ථාවේ දී, හිටපු නිලධාරීන්, නිලධාරීන්, ඉඩම් හිමියන්, පොලිස් නිලධාරීන්, සිරගෙවල් මුරකරුවන්, මායිම් පදිංචිකරුවන් (osadniki), සහ තොරතුරු ඒජන්තවරු (එයින් සියයට 97 ක්

පෝලන්ත වැසියන් වෙති) 14,736 ක් සිටිති. මේ සංඛ්‍යාව පෞද්ගලික සොල්දාදුවන් හෝ අධිකාර නොලත් නිලධාරීන් ඇතුළත් නොවේ. ඒ අය අතර සිටිනුයේ:

295 ජනරාල්වරු, කර්නල්වරු, සහ ලුතිනන් කර්නල්වරු

2,080 අණදෙන නිලධාරීන් සහ කැප්ටන්වරු

6,049 ලුතිනන්වරු, දෙවැනි ලුතිනන්වරු, සහ පුහුණුව ලබන නිලධාරීන්

1,030 නිලධාරීන්, පොලීසියේ අධිකාර නොලත් නිලධාරීන්, මායිම් මුරකරුවන්, සහ අවි අතැති පොලිස් නිලධාරීන්

5,138 පොලිසි නිලධාරීන්, අවිගත් පොලිස් නිලධාරීන්, සිරගෙවල් මුරකරුවන්, සහ තොරතුරු බාර නිලධාරීන්

144 නිලධාරීන්, ඉඩම් හිමියන්, පැවිද්දන්, සහ මායම්බඩ පදිංචිකරුවන්

ඉහත සඳහන් අයට අමතරව, යුක්රේනයේ සහ බෙලොරුසියාවේ බටහිර ප්‍රදේශවල ඇති සිරගෙවල් තුළ 18,632 ක් පිරිමි (එයින් 10,685 ක් පෝලන්ත වෙති) රඳවා ඇත. ඔවුන්ට අයිති වනුයේ:

1,207 හිටපු-නිලධාරීන්

5,141 හිටපු තොරතුරු බාර නිලධාරීන්, පොලීසිය, සහ අවිගත් පොලිස් නිලධාරීන්

347 වරපුරුෂයන් සහ කඩාකප්පල්කාරීන්

465 ක් හිටපු ඉඩම් හිමියන්, කම්හල් කළමනාකරුවන්, සහ නිලධාරීන්

5,345 ක් විවිධ ප්‍රතිවිප්ලවීයවදී ප්‍රතිරෝධ මෙහෙයුම්වල සමාජිකයන් සහ විවිධාකාර අනෙක් කාරකයන්

6,127 දෝහීන්

ඉහත සඳහන් සියළු පුද්ගලයන් සෝවියට් රෙජිමයේ, U.S.S.R. හි ජම්ම සහ වෙනස් කළ නොහැකි හතරන් වෙති. ඒ නිසා කළ යුතු යැයි NKVD විශ්වාස කරන්නේ:

1. U.S.S.R. NKVD මාර්ගයෙන් විශේෂ උසාවි යටතේ විනිශ්චයන් දිය යුතු යන ආඥාව නිකුත් කිරීම:

a. 14,700 හිටපු-නිලධාරීන්, නිලධාරීන්, ඉඩම් හිමියන්, පොලිස් නිලධාරීන්, තොරතුරු බාර නිලධාරීන්, අවිගත් පොලිස් නිලධාරීන්, විශේෂ මායිම් මුරකරුවන්, සහ යුද සිරකඳවුරුවල සිටින සිරගෙවල් මුරකරුවන්

b. 11,000 විවිධ ප්‍රතිවිප්ලවීයවාදී වරපුරුෂ සහ කඩාකප්ප ලේකාරී සංවිධාන, හිටපු ඉඩම් හිමියන්, කම්හල් කළමනාකරුවන්, පෝලන්ත හමුදාවේ හිටපු නිලධාරීන්, නිලධාරීන්, සහ යුක්රේනයේ සහ බෙලොරුසියාවේ බටහිර ප්‍රදේශයන්හි සිරගෙවල්වල රඳවාගෙන සිටින අන් අඩංගුවට ගත් ද්‍රෝහීන්

සියල්ලන් වෙතම සුපිරිම දඬුවම දිය යුතුයි කියායි, පෙළ ගසා වෙඩි තබා මරා දැමීම.

2. චූදිතයන් නොමැති විට, විශේෂ චෝදනා පනවන්නේ නැතිව, ඒ පුද්ගලයන්ගේ ලිපිගොනු අධ්‍යයනය කිරීම සඳහා ආඥාව නිකුත් කිරීම. ඒ විමර්ශන වල නිගමන සහ අවසාන තීන්දුව මෙයාකාරයෙන් පිළිගැන්විය යුතුයි:

a. යුද සිරකඳවුරුවල රඳවා ඇති සියළු පුද්ගලයන් සඳහා U.S.S.R. හි NKVD යුද සිරකරුවන් පිළිබඳ කටයුතු මණ්ඩලයෙන් සහතිකයක් නිකුත් කිරීම.

b. අන් අඩංගුවට ගත් සියළු අනෙකුත් ජනතාව සඳහා NKVD යුක්රේන ශාඛාවෙන් සහ NKVD බෙලොරුසියන් ශාඛාවෙන් සහතික නිකුත් කිරීම.

3. ලිපිගොනු විමසා බැලීම සහ තීන්දු ප්‍රකාශය සඳහා තුන් දෙනෙකුගෙන් හැදුන විනිශ්චය මණ්ඩලයකට පැවරිය යුතුයි —[සෙවොලොඩ්] මෙරකුලොව් (Vsevolod Merkulov) සහෝදරයා , [බොග්ඩන්] කොබුලොව් (Bogdan Kobulov) සහෝදරයා, සහ [ඉවාන් එල්.] බශ්ටකොව් (Ivan L. Bashtakov) සහෝදරයා යන තිදෙනාට.

1943 අප්‍රේල් මාසයේ දී ජර්මානුවන් විසින් කත්‍යන් කැලෑවේ දී සොයා ගත් සමූල සොහොන් පිරි තිබුණේ ඒ වෙඩි තබා මරා දමන ලද්දවුන්ගේ මළසිරුරු වලිනි. මහත් සොහොන් ගණනාවක පෝලන්ත නිලධාරීන් 4,000 කගේ මළසිරුරුවල ඉතිරි කොටස් එහි තිබුණ බව සොයා ගැනිණ. සෝවියට් අධිකාරීන් මේ සමූල ඝාතනයේ වරද ජර්මානුවන් පිට පටවන්නට වෑයම් කළහ. 1992 දී බොරිස් යෙල්ට්සින්, වොසෝව් නගරයේ සංචාරයකට ගිය අවස්ථාවේ දී, රුසියන් ආණ්ඩුව මේ පෝලන්ත නිලධාරීන්ව 1940 දී සමූල ඝාතනය කළේ යැයි ඊට සෝවියට් පොලිට්බියුරෝව සම්පූර්ණයෙන් වරදකරු වෙන්නේ යැයි ද පිළිගත්තේය.

පෝලන්ත භූමිය ඇඳා ගත් වහාම, සෝවියට් ආණ්ඩුව විසින් එස්ටෝනියා, ලැට්වියා, සහ ලිතුවේනියාවේ ප්‍රධානීන්ව මොස්කව් වෙත කැඳවා ඔවුන් වෙත “අනන්‍යතා සහනාධාර ගිවිසුම” බලහත්කාරයෙන් පනවන ලදි. එයින් ඔවුන්ගේ දේශ සීමාවන්වල U.S.S.R. හමුදා කඳවුරු පිහිටුවීම සඳහා “ආරාධනා” කරවා ගැනිණ. වහාම සෝවියට් සොල්දාදුවන් 25,000 ක් එස්ටෝනියාවට, 30,000 ක් ලැට්වියා වෙතට, සහ 20,000 ක් ලිතුවේනියා බලා පිටත් වූහ. න්‍යායික ලෙසින් ස්වාධීන රටවල් වූ ඒ ඒ රටවල තිබුණ හමුදා හට සංඛ්‍යාවන්ට වඩා මේ සෝවියට් හමුදා හට සංඛ්‍යාව අතිශයෙන් විශාල වූහ. 1939 ඔක්තෝබර් මාසයේ සෝවියට් හට හමුදාව ඇතුල්වීම බාල්ටික් රාජ්‍යයන් හි තිබි ස්වාධීනත්වයේ සැබෑ අවසානය සලකුණු කළේය. මේ රටවල “සෝවියට් විරෝධී සහ සමාජවාදී විරෝධී කාරකයන් මකා දමන්නට”

ඔක්තෝබර් 11 වැනිදා බෙරියා අණ නිකුත් කළේය. සෝවියට් හමුදා පොලීසිය එතැන් පටන් නිලධාරීන්, සිවිල් සේවකයන්, සහ විශ්වාස කළ නොහැකි යැයි සැලකූ විද්වතුන් අත් අඩංගුවට ගැනීම ඇරඹුණි.

1940 ජූනි මාසයේ දී, ජර්මනිය ප්‍රංශයේ සාර්ථක යුද මෙහෙයුමක් අවසන් කර ටික දිනකට පසුව, සෝවියට් ආණ්ඩුව 1939 අගෝස්තු 23 වැනි දින රහසිගත පිළිවෙත යටතේ වූ අන්තර්වාකයක් අනුව කටයුතු කිරීම ඇරඹීය. ජූනි 14 වැනිදා, “සෝවියට් ගැරිසම් වෙත එල්ල කරන ලද කුපිත කරවීමේ ක්‍රියාවක්” යැයි බොරුවට දක්වමින් සෝවියට් ආණ්ඩුව බාල්ටික් නායකයන් වෙත අවසාන නිවේදනයක් නිකුත් කළේය. එයින් “ආණ්ඩු විසින් අවංක විදියට ගිවිසුමේ පරිදි අන්‍යෝන්‍ය සහයෝගය සහතික කරන පියවර, සහ එවැනි ගිවිසුමකට විරුද්ධ වෙත සියල්ලන්ටම දඬුවම් දෙන පියවර” ගැනීම සඳහා ආඥා නිකුත් කළේය. ඉන්පසු දින කිහිපයේ දී, බාල්ටික් රාජ්‍යයන්ට තවත් භාර පන් දහසක සෝවියට් හට හමුදා ඇතුළු වූහ. ස්ටාලින් විසින් නියෝජිතයන්ව අගනගර වෙත යවන ලදී: රිගා වෙත වයිශින්ස්කිස් (Vyshinsky), ටැලින් (Tallinn) වෙත සදානොව්, සහ U.S.S.R. හි විදේශ කටයුතු පිළිබඳ උප ඇමති සහ රහස් පොලීසියේ ප්‍රධානියා වූ විලැඩ්මිර් ඩෙකැනොසොව් (Dekanozov) කවුනාස් (Kaunas). මේ ජනරජ තුන සෝවියට්කරණය කිරීම ඔවුන්ගේ කාර්යය වූහ. පාර්ලිමේන්තු සහ සියළු පරිස්ථානීය ආයතන විසුරුවා හැරීමත් සහ ඒවායේ සාමාජිකයන් අත් අඩංගුවට ගැනීමත් සිදුවිණි. 1940 ජූලි 14 සහ 15 වැනිදා පැවති මැතිවරණ සඳහා වන්ද අපේක්ෂකයන් ඉදිරිපත් කිරීමට අවසර ලැබුණේ කොමියුනිස්ට් පක්ෂයට පමණි.

ප්‍රහසනාත්මක මැතිවරණ වලින් පසුව ඇරඹෙන සති කිහිපයේ දී, ජනරාල් ඉවාන් සෙරොව් (Serov) නායකත්වය යටතේ NKVD විසින් “හතුරු කාරකයන්” 15,000 ත් 20,000 ත් අතර සංඛ්‍යාවක් අත් අඩංගුවට ගත්හ. ලැට්වියාවේ පමණක්, ජූලි මාසයේ මුළු දී 1,480 ක පිරිසක් ලඝු ලෙසින් වෙඩි තබා මරා දමන ලදී. අලුතින් “පත් වූ” පාර්ලිමේන්තු තම රටවල් U.S.S.R. වලට එකතු කරගන්න යැයි ඉල්ලා සිටියහ. ඒ ඉල්ලීම සුප්‍රීම් සෝවියට් විසින් අගෝස්තු මුල දී පිළිගන්නා ලදී. අනතුරුව අලුත් සෝවියට් සමාජවාදී ජනරජ තුනක උපත නිවේදනය කෙරිණි. “මෙතැන් සිට ශ්‍රේෂ්ඨ ස්ටාලින්වාදී ව්‍යවස්ථාවේ හිරු එහි සතුටු රැස් අලුත් දේශයන්ට සහ එහි ජනතාව වෙත දල්වනු ඇත,” යැයි ප්‍රාවිඩා විසින් ලියද්දී, බාල්ටික් දේශවල ඇත්තෙන්ම පටන්ගෙන තිබුණේ අත් අඩංගුවට ගැනීම්, පිටමං කිරීම්, සහ වෙඩි තබා මැරීම් සිද්ධ වෙන දීර්ඝ කාලයයි.

ජනරාල් සෙරොව් දුන් ආඥා යටතේ මැයි 13-14 රාත්‍රීන් හි දී, බාල්ටික් ප්‍රදේශයේ, මොල්ඩේවියා, බෙලොරුසියා, සහ බටහිර යුක්රේනයේ “සමාජමය හතුරු” කාරකයන් මහත් විශාල ලෙසින් පිටමං කරවීම ගැන විස්තර සෝවියට් පුරාලේඛන වල ඇත. ඒ මෙහෙයුම සති කිහිපයකට පෙර සැලසුම් කර තිබෙන ලද්දකි. 1941 මැයි 16 වැනිදා බෙරියා විසින් ස්ටාලින් වෙත ඒ අලුත්ම මෙහෙයුම “U.S.S.R. වෙතට අලුතින්ම එකතු කරගත් ප්‍රදේශ ශුද්ධ කිරීම පිණිසත් සහ සියළු අපරාධමය, සමාජමය පිටස්තර, සහ සෝවියට් විරෝධී කාරකයන් ඉවත් කරනු පිණිසත්,” යැයි ලියා ඇත. 1941 ජූනි මාසයේ දී සමස්ත 85,716 ක පිරිසක් පිටමං කරන ලදී, එයට බාල්ටික් දේශ වලින් 25,711 ක් ද අයත් වූහ. NKVD හි අණ දෙන දෙවැනියා වූ සෙවොලොඩ් මෙරකුලොව් 1941 ජූලි 17 වැනි දිනැති වාර්තාවකින්, බාල්ටික් මෙහෙයුම්වල ප්‍රතිඵල වක්‍රගත කළේය. ජූනි 13-14 රාත්‍රියේ දී, “බුර්ජුවාසි ජාතිකවාදී”

පවුල්වල සාමාජිකයන් 11,038 ක්, හිටපු පොලිස් නිලධාරීන්ගේ පවුල්වල සාමාජිකයන් 3,240 ක්, ඉඩම් හිමියන්ගේ, කර්මාන්තරුවන්ගේ, සහ සිවිල් සේවකයන්ගේ පවුල්වල සාමාජිකයන් 7,124 ක් ද, හිටපු නිලධාරීන්ගේ පවුල්වල සාමාජිකයන් 1,649 ක් ද, සහ “වෙනත්” යැයි සැලකුණ 2,907 ක් ද පිටමං කරන ලදී. මේ වාර්තා වලින් පැහැදිලි වෙන්නේ මේ පවුල්වල ප්‍රධානීන් ඒ වෙද්දී අත් අඩංගුවට ගෙන තිබුණ බවත්, සහ ඔවුන්ව ඒ වනවිට වෙඩි තබා මරා දමා තිබීමේ සම්භාවිතාවයද ඉහළ බවයි. ජුනි 13 වැනිදා කළ මෙහෙයුම “සමාජමය පිටස්තර” යැයි තීන්දු කළ අයගේ පවුල්වල ඉතිරි වූ සාමාජිකයන් සුවිශේෂයෙන් ඉලක්ක කරගත් බව පෙනී යයි.¹⁴

පිටමං කරන සෑම පවුලකටම කිලෝග්‍රෑම් 100 ක්, එනම් එක මාසයකට ප්‍රමාණවත් ආහාර යැයි සැලකෙන ලද, බඩු රැගෙන යාමට අවසර තිබිණ. මේ පිටමං කිරීමේ ගමනේ සම්පූර්ණ ක්‍රියාවලිය තුළ ආහාර සැපයීමේ වගකීමක් NKVD බාර නොගත්හ. මුර රැකවල් ඇති කණ්ඩායම, බොහෝ දෙනෙක් නොවොසිබිර්ස්ක් (Novosibirsk) සහ කසකස්තානය වෙත යන, ඔවුන්ගේ ගමනාන්තයට පිවිසුනේ 1941 ජූලි මාසයේ අග දී ය. අල්ටායි (Altai) ප්‍රදේශය ගමනාන්තය වූ සමහර දෙනෙක්ට සැප්තැම්බර් මැද වෙනතෙක් එහි යන්නට නොහැකි වූහ. අතරමඟ දී මිය ගිය පිටමං කරන ලද්දවුන්ගේ සංඛ්‍යාව ගැන කිසිදු තොරතුරක් සොයාගැනීමට නැත. ඒත් ඒ සංඛ්‍යා ඉහළ වූවා යැයි සිතිය හැකියි. ගමනට සති හයක සිට සති දොළහක් දක්වා කාලයක් ගියේය. ඔවුන්ව පනස් දෙනෙකු බැගින් එක ගවයන් ප්‍රවාහනය කරන දුම්රිය පෙට්ටියකට, ඔවුන්ගේ ආහාර හා බඩු සමඟ පටවන ලදී. එවැනිම දැවැන්ත පරිමානයෙන් මෙහෙයුමක් 1941 ජුනි 27-28 රාත්‍රියන් වල දී කරන්නට බෙරියා සැලසුම් කළේය. ඒ දිනය තෝරාගැනීමෙන් පෙනී යන්නේ සෝවියට් ඉහළ නිලධාරීන් ජුනි 22 වැනිදාට සැලසුම් වූ ජර්මන් ප්‍රහාරයට සූදානම්ව නොසිටි බවයි. බාර්බරෝසා මෙහෙයුම නිසා බාල්ටික් දේශයන්හි NKVD “ශුද්ධ කිරීම්” තවත් වසර ගණනාවක් පසුවට කල් තබන ලදී.

බාල්ටික් දේශ වල අධිවාසයෙන් දින කිහිපයකට පසුව, රුමේනියාවට අවසන් නිවේදනයක් යවන සෝවියට් ආණ්ඩුව බෙසාඇරේබියා (Bessarabia) සහ උතුරු බුකෝවිනා (Bukovina) වහාම ආපසු U.S.S.R. වෙතට බාර දෙන්න යැයි උද්යාවනය කළේය. එය 1939 අගෝස්තු 23 වැනිදා ජර්මන්-සෝවියට් රහස් පිළිවෙතේ තවත් කොන්දේසියක් වූයේය. ජර්මන් අය විසින් අත් හරිනු ලැබ තිබුණු රුමේනියාව හනිකට යටත් වූහ. බුකෝවිනා සහ බෙසාඇරේබියාවේ කොටසක් යුක්රේනයට ඇතුල් කරගන්නා ලදී. බෙසාඇරේබියාවේ ඉතිරිය සෝවියට් සමාජවාදී මොල්ඩේවියා ජනරජය (Soviet Socialist Republic of Moldavia) යැයි 1940 අගෝස්තු 2 වැනිදා ප්‍රකාශ කෙරිණ. බෙරියාගේ සභායකයා වූ කොබුලොව් (Kobulov) එදිනම සෝවියට් සමාජවාදී මොල්ඩේවියා ජනරජයේ වාසය කළ “සෝවියට් විරෝධී කාරකයන්” 31,699 ක් පිටමං කරන ආඥාවට අත්සන් ගැසීය. එසේම යුක්රේනයට ඇතුළත් කරගත් රුමේනියාවේ ප්‍රදේශ වලින් තවත් 12,191 ක් ද පිටමං කිරීමත් එයටම ඇතුළත් විය. මාස කිහිපයක් ඇතුළත දී මේ සියළු “කාරකයන්” වර්ගීකරණය කරමින් ලිපිගොනු හදා තිබීම, ඒ වෙද්දී ඔවුන් හොඳින් අත්හදා බලා තිබුණ ලද්දකි. ඊට කළින් දින සන්ධ්‍යාවේ දී, එනම් 1940 අගෝස්තු 1 වැනිදා, මොලොටොව් විසින් සුප්‍රීම් සෝවියට් හමුවේ, U.S.S.R. වෙතට මිලියන 23 ක අලුත් වැසියන් ප්‍රදානය කරන ලද ජර්මන්-සෝවියට් ගිවිසුම ගැන ජයග්‍රාහී කථාවක් පවත්වා තිබුණි.

¹⁴ GARF, 9401/1/4475.

1940 යනු තවත් සංඛ්‍යානමය වශයෙන් විශේෂයක් දක්වන ලද වසරකි. ගුලාග් සහ සෝවියට් සිරගෙවල්වල සිටි සිරකරුවන් සංඛ්‍යාවේ අතිශයන්ම ඉහළ සංඛ්‍යාව දක්වන වසර එය විය. 1941 ජනවාරි 1 වැනිදා ගුලාග් වල 1,930,000 කට වැඩි පිරිසක් රඳවා තිබිණ. එය ඊට කළින් අවුරුද්දට වඩා 270,000 කින් වැඩි සංඛ්‍යාවකි. අලුතින් “සෝවියට්කරණය” කරන ලද භූමි ප්‍රදේශ වලින් 500,000 කට වැඩි පිරිසක් පිටමං කර තිබිණ. එයට අමතරව 1939 වසර අග දී “විශේෂයෙන් අවතැන් ජනතාව” යැයි ගණනය කරන ලද මිලියන 1.2 ක් ද පිටමං කර තිබුණහ. සෝවියට් සිරගෙවල්වල න්‍යායික සීමාව වූයේ රැඳවුම්කරුවන් 234,000 ක් පමණි, ඒත් ඒවායේ 462,000 ක පිරිසක් රඳවා තිබිණ.¹⁵ එසේම ඒ වසරේ දී නවු තීන්දු සංඛ්‍යාවේ විශාල ඉහළ යාමක් දකින්නට ලැබිණ. එනම් එක වසරක දී 700,000 සිට 2,300,000 දක්වා ඉහළ යෑමයි.¹⁶

මේ සුවිශේෂ ඉහළ යාම, විවිධාකාර සමාජ හැදියාවන් අපරාධ හැටියට වර්ගීකරණය කරන්නට, ඒ හා ඊට පෙර කිසිදු කාලයකට සමාන නොවූ ලෙසකින්, ගන්නා ලද වෑයමේ ප්‍රතිඵලයයි. එසේම වැඩ කරන ස්ථානවල 1940 ජූනි 26 වැනි දිනය මතකයේ සදහටම රැඳෙන දිනයක් වනුයේ “දිනයක දී පැය අටක් වැඩ කරන කාලය වීම, සතියේ වැඩ කරන දවස් දින හතක් වීම, සහ තමන්ගේ කැමැත්තට අනුව රැකියා ස්ථානයෙන් බැහැරට යෑම තහනම් වීම,” යන නීතිය ප්‍රකාශිත වූ දිනය වූ නිසයි. ඕනෑම යුක්ති සහගත නොවූ සේවයට වාර්තා නොකිරීමක්, එයට මිනිත්තු විස්සකට වැඩි කාලයක් ප්‍රමාද වීමත් එයට ඇතුළත් විය, එතැන් පටන් අපරාධී වරදක් හැටියට සැලකෙන ලදී. නීති කඩකරන අයව මාස හයක් නොකැඩී සිද්ධ වෙන “පුනරුත්ථාපන වැඩ,” සඳහා යොදා ගැනීමත්, ඔවුන්ගේ වේතනයෙන් සියයට 25 ක් අහිමි වීමත්, සහ මාස දෙකක් සහ මාස හතරක් අතර කාලයක සිර දඬුවමක් ලැබිය හැකිවීමත්, යනාදිය නීතියෙන් තීන්දු කෙරිණ.

අගෝස්තු 10 වැනිදා “රස්නියාදුකාර” ක්‍රියාවක් සඳහා ලැබෙන දඬුවම් ද තද කරන ලදී. ඒවාට සහ හරියට නිම නොකරන වැඩ, වැඩ කරන ස්ථානයෙන් සුළු දෙයක් සොරකම, යනාදියට වසර තුනක් පමණ කඳවුරු තුළ සිරදඬුවම් නියම වූහ. එවක සෝවියට් කර්මාන්ත වල පැවති තත්වය අනුව, ඕනෑම ශ්‍රමිකයෙකුට මේ දැඩි නව නීති යටතේ අභිචෝදනා ඵල්ල කළ හැකියාව පැවතිණ.

1956 වර්ෂය තෙක් ව්‍යවස්ථා පොත් තුළ පවතින මේ නීති, ශ්‍රම නීති සම්බන්ධයෙන් අපරාධීකරණයේ අලුත් අදියරක් සලකුණු කළහ. ඒවා ක්‍රියාත්මක කරන ලද මුල් මාස හය තුළ දී, මිලියන 1.5 කට වැඩි සංඛ්‍යාවකට දඬුවම් ලැබිණ. සැබැවින්ම මේ දඬුවම් වලින් 400,000 ක් අත්හාරකරු තීන්දු වීම 1941 ගිම්හානයේ සිරගෙවල් සංඛ්‍යාවේ දැවැන්ත ඉහළ යෑමේ කොටසක් පැහැදිලි කරන්නකි. 1939 දී පැවති 108,000 සංඛ්‍යාවක “රස්නියාදුකාරයන්” කඳවුරුවලට තීන්දු කිරීම 1940 දී 200,000 දක්වා ඉහළ ගියේය.¹⁷

ඉතින් එයාකාරයෙන් මහා භීෂණයේ අවසානය සටහන් තබන ලද්දේ රටේ සාමාන්‍ය පුරවැසියන්, අලුත් කම්හල් හෝ සාමූහික ගොවිපොළ (*kolkhoz*) නීති වලට අනුව නැමීම ප්‍රතික්ෂේප කළ අය වෙත ඵල්ල කරන ලද නව ප්‍රහාරයකිනි. 1940 ගිම්හානයේ දරදඬු නීති

¹⁵ Zemskov, “Gulag,” p. 19.

¹⁶ GARF, 9492/2/42/125.

¹⁷ GARF, 9492/2/42.

වලට ප්‍රතිචාරයක් වශයෙන්, අයෙක් NKVD සිටි ඔත්තු සපයන ලද අයගේ වාර්තා වලින් විනිශ්චය කරන්නේ නම්, ශ්‍රමිකයන් ගණනාවක් “අයහපත් මානසික තත්වයක්” යැයි හඳුන්වන ලද්දකට ඇද වැටුනහ. විශේෂයෙන්ම එය දකින්නට ලැබුණේ නාටිසි ආක්‍රමණයේ පළමු සති කිහිපය ඇතුළත දී ය. “සියළු යුදෙව්වන් සහ කොමියුනිස්ට්වරුන් තුරන් කර දමනු,” යැයි NKVD විසින් “කුප්පන කටකතා” යන පද වහර යැයි කියූ වදන් පතුරුවන්නට පටන් ගත්හ. උදාහරණයක් වශයෙන්, එක මොස්කව් ශ්‍රමිකයෙක් කියා සිටියේ මෙසේය: “හිට්ලර් අපේ ටවුම අල්ලාගත්තොත්, ඔහු පෝස්ටර් එකක් ගහයි, ‘මම ඔබේ ආණ්ඩුව වගේ ශ්‍රමිකයන්ට නඩු දාන්නේ නැහැ, රස්සාවට එන්න මිනිත්තු විසි-එකකින් ප්‍රමාද වෙව්ව පමණින්.’”¹⁸ හමුදා ප්‍රොකියුටර් ජනරාල් විසින් “1941 ජූනි 22 සිට සැප්තැම්බර් 1 වැනිදා දක්වා දුම්රිය පද්ධතිය තුළ සිද්ධ කරන ලද අපරාධ සහ චූලාපරාධ,” නමින් ලියන වාර්තාව දක්වන පරිදි, එවැනි ඕනෑම ප්‍රකාශයක් සඳහා අතිශය දරදඬු ලෙසින් දඬුවම් ලැබුණි. මේ වාර්තාව සටහන් කරන්නේ ඒකීය පුද්ගලයන් 2,254 කට එරෙහිව දුන් දඬුවම් ගැනයි. එයට මරණ දඬුවම් 204 ක් ඇතුළත් විය; “ප්‍රතිවිප්ලවීය කටකතා පැතිරවීම” ගැන 412 කට දඬුවම් ලැබුණි, ඒ අපරාධය සඳහා 110 ක දුම්රිය සේවකයන්ට මරණ දඬුවම හිමිවූහ.¹⁹

යුද්ධයේ පළමු මාස කිහිපය තුළ දී මොස්කව් ජනගහනයේ මනෝභාවය ගැන සවිස්තාරත්මක සටහන් එකතුවක් මෑතක දී ප්‍රකාශනය විය. එයින් පැහැදිලිව ඉස්මතුව දැක්වෙන්නේ 1941 ගිම්හානයේ ජර්මන් හමුදා ඉදිරියට එද්දී ජනතාව සහමුලින් වික්ෂිප්තව සිටීමයි.²⁰ මොස්කව් ජනතාව වර්ගීකරණ තුනකින් එකකට වැටී සිටි බවක් පෙනී යයි: දේශප්‍රේමීන්, කටකතා වල එල්බ සිටි මිශ්‍ර හැඟීම් වලින් යුතුව විශාල කණ්ඩායම වූහ. පරාජය වූවන්, රට විනාශ කරන ලද “යුදෙව්වන් සහ බොල්ෂෙවික්වරුන්” තුරන් කර කඩිනම් ජර්මන් ජයග්‍රහණයක් පැතු අය වූහ. 1941 ඔක්තෝබර් මාසයේ දී, කම්හල් ගලවා රටේ ඇත නැගෙනහිර පෙදෙස් වලට යවද්දී, “සෝවියට් විරෝධී පෙරළියක්” ඉවානොවො දිස්ත්‍රික්කයේ රෙදිපිළි කර්මාන්තයේ ඇතිවිණ.²¹ 1940 දී පටන් එන්න එන්නම කර්කශ වූ තත්වයන් යටතේ සිටි බහුතර ශ්‍රමබලකාය අත්විඳින ලද බලාපොරොත්තු සුන් වූ තත්වය ගැන ඒ ශ්‍රමිකයන් වෙතින් නැඟුන පරාජය වූ සටන් පාඨ මනාවට හෙළිකරයි.

නාටිසින්ගේ මිලේවිඡත්වය නිසා සෝවියට් ආණ්ඩුව සහ ජනතාව අතර යම් තරමක සංහිඳියාවක් නිර්මාණය කළේය. එනම්, රුසියානුවන් යනු මිනිස් බැවින් පහත් වූ තුරන් කිරීමට හෝ වහල් බවට සුදුසු පංතියක් යැයි ජර්මානුවන් කියා සිටියහ. ජර්මන් ආක්‍රමණයෙන් පසුව කඩිනම් ලෙසකින් දේශප්‍රේමය නැවතත් හොඳ අතට හැරුණි. ස්ටාලින් ඉතා දක්ෂ ලෙසින් සාම්ප්‍රදායික දේශප්‍රේමී රුසියානු අගැයුම් යළි සහතික කරන්නට පටන් ගත්තේය. 1941 ජූලි 3 වැනිදා ජාතිය අමතන සුප්‍රසිද්ධ රේඩියෝ කථාවෙන් ඔහු නැවතත් සියවසකට වැඩි කාලයක් රුසියානුවන් එක්සත් කළ භාෂාව සහ රූප සංඥා භාවිතා කළේය: “සහෝදරයන් සහ සහෝදරියන් වෙත, අපේ භූමියට බරපතළ තර්ජනයක් එල්ල වී ඇත.” ශ්‍රේෂ්ඨ රුසියානු ජාතියේ සිටි ප්ලෙඛනොව් (Plekhanov), ලෙනින්, පුෂ්කින්, තොල්ස්තෝයි, වයිකොව්ස්කි, ලර්මොන්ටොෆ්, සුවොරොව් (Suvorov), සහ කුටුසොව්

¹⁸ Werth and Moullec, *Rapports secrets soviétiques*, p. 229.

¹⁹ *Istochnik*, no. 3 (1994), 107-112.

²⁰ *Moskva voennaya: Memuary i arkhivnye dokumenty* (Moscow at war: Memoirs and archive documents) (Moscow: Izdatel'stvo ob'edineniya Mosgorarkhiv, 1995).

²¹ RTsKhIDNI, 17/88/45.

(Kutuzov) යනාදීන් සඳහන් කරමින් ආගමික යුද්ධයක් එනම්, “ශ්‍රේෂ්ඨ දේශප්‍රේමී යුද්ධයක්” හේ කැඳවා සිටියේය. 1941 නොවැම්බර් 7 වැනි දින සටන් පෙරමුණ වෙත පිටත් වී යන ස්වේච්ඡා හමුදා බලඇණි නිරීක්ෂණය කරමින්, “ඇලෙක්සැන්ඩර් නෙව්ස්කි (Nevsky) සහ ඩිමිත්‍රි ඩොන්ස්කොයි (Donskoi) යන අපේ පැරැන්නන්ගේ කීර්තිමත් උදාහරණ අනුව” කටයුතු කරන්න යැයි ස්ථාලිත් ඔවුන්ට කීය. නෙව්ස්කි යනු රුසියාව 13 වැනි සියවසේ දී ටියුටනික් නයිට්වරුන්ගෙන් මුදවාගන්නා ලද්දායි. ඩොන්ස්කොයි යනු, එයින් සියවසකට පසුව අවසාන වශයෙන් ටාටාර් ආධිපත්‍යයෙන් ගැලවෙන්නට සමත් වූවායි.

12 ජයග්‍රහණයේ අනිත් පැත්ත

ඉතා දීර්ඝ කාලයක් යනතුරු, සෝවියට් ඉතිහාසයේ ඉතාමත් හොඳින් සුරකින ලද රහස්‍ය වූයේ 'මහා දේශප්‍රේමී යුද්ධය' කාලයේ දී සමස්ත ජනවාර්ගික කණ්ඩායම් —“රජය පෙරළන ක්‍රමෝපායයන්වල, වරපුරුෂ, සහ අධිවාසී නාටිසි හමුදා සමඟ හවුල් වීම,” යනාදියට සාමූහික ලෙසින් එල්ල කළ චෝදනා මත— පිටමං කර තිබීමයි. 1950 ගණන් අග දී “පමණට වැඩි සහ සාමාන්‍යකරණයන්” සිද්ධ වූවා යැයි අධිකාරීන් විසින් අවසානයේ දී පිළිගන්නා ලදී. හතුරන් සමඟ හවුල් වූවා යන වරදට සිතියමෙන් මකා දමා තිබූ ස්වායත්ත ජනරජ ගණනාවක නීතිමය පැවැත්ම 1960 ගණන් වල දී අවසාන වශයෙන් යළි ස්ථාපිත කරනු ලැබීය. තවමත් ජීවතුන් අතර සිටි, පිටමං කරන ලද්දවුන්ට ඔවුන්ගේ ජීවිතයේ ඉතිරි කොටස “ඔවුන්ගේ තැනක ජීවත්වන නිදහස් තෝරාගැනීම,” සඳහා අවසාන වශයෙන් ඉඩ ලබාදෙන්නේ ඒත් 1972 දී පමණයි. එසේම, ක්‍රයිමියන් ටාටාර්වරු නැවත සම්පූර්ණයෙන් පුනරුත්ථාපනය වෙනුයේ 1989 දී පමණයි. මේ ජනතාව වෙත පනවා තිබූ සම්බාධක ක්‍රම ක්‍රමයෙන් ඉවත් කිරීම 1960 ගණන් මැද තෙක් තවමත් අතිශය රහසිගත විය. එසේම 1964 ට පෙර නිකුත් කළ නීති කිසිවක් කිසිම දවසක ප්‍රසිද්ධ නොකරන ලදී. 1989 නොවැම්බර් 14 වැනිදා “සුප්‍රීම් සෝවියට් පිළිබඳ ප්‍රසිද්ධ ප්‍රකාශනය” තුළින් පමණක්, “මහත් සමූහයක් ලෙසින් පිටමං කරන ලද ජනතාවට එරෙහිව ස්ථාලිත රෙජිමයේ සිදුකරන ලද මිලේවිෂමය ක්‍රියා වල අපරාධමය නීතිවිරෝධී භාවය” සෝවියට් ආණ්ඩුව අන්තිමට පිළිගත්හ.

පළමුවෙන්ම සාමූහිකයක් හැටියට පිටමං කරන ලද මුල් ජනවාර්ගික කණ්ඩායම වූයේ ජර්මානුවන්ය. ඒ ජර්මන් හමුදාව U.S.S.R. ආක්‍රමණය කර සති කිහිපයකට පසුවයි. 1939 ජන සංගණනය අනුව, සෝවියට් යුනියනයේ එවක දී ජර්මන් සම්භවය ඇති 1,427,000 ක පිරිසක් පදිංචිව සිටියහ. ඔවුන් බොහොමය දකුණු රුසියාවේ හිස් අවකාශයන්හි පදිංචි වීමට දෙවැනි කැතරින් විසින් ආරාධනා කරනු ලැබූ ජර්මන් ජනපදවාසීන් වෙතින් පැවත එන අය වූහ. 1924 දී සෝවියට් ආණ්ඩුව විසින් ස්වායත්ත 'වොල්ගා ජර්මන් ජනපදය' නිර්මාණය කර තිබුණි. වොල්ගා ජර්මන් වැසියන් රුසියාව පුරා වාසය කළ ජර්මන් සංක්‍රමණික ජනගහණයෙන් කාලක් පමණක් වූ, 370,000 ක පමණ සංඛ්‍යාවකි. ඔවුන් ප්‍රධාන වශයෙන් වාසය කළේ සරටොව්, ස්ටාලින්ග්‍රෑඩ්, වොරොනෙස්, මොස්කව්, සහ ලෙනින්ග්‍රෑඩ් යන ප්‍රදේශ වලයි. යුක්රේනයේ 390,000 ක් වූහ. උතුරු කෝකසස් හි ප්‍රධාන වශයෙන් කැස්නොඩාර් (Krasnodar), ඔර්ඩිසොනිකිඩ්සෙ, සහ ස්ටැව්රොපොල් යන ප්‍රදේශ වලත්, සහ ක්‍රයිමියාවේ සහ ජෝර්ජියාවේ පවා ඔවුන් වාසය කළහ. 1941 අගෝස්තු 28 වැනිදා සුප්‍රීම් සෝවියට් හි විධායක මණ්ඩලය විසින් ස්වායත්ත වොල්ගා ජනරජයේ, සරටොව් ප්‍රදේශයේ, සහ ස්ටාලින්ග්‍රෑඩ් හි වාසය කරන සියළු ජර්මානුවන් කසකස්තාන් සහ සයිබීරියාව වෙත පිටමං කළ යුතු බවට නීතියක් නිකුත් කළහ. නීතිය පෙන්වා සිටියේ මෙය දැවැන්ත මානුෂීය මෙහෙයුමක් කියායි.

රතු හමුදාව සියළු සටන් පෙරමුණු වලින් පසුබසිද්දී, දස දහස් ගණනින් දිනපතා අහිමි වෙන, එක්කෝ සොල්දාදුවන් මිය යාම නැත්නම් සිරකරුවන් හැටියට ගැනීම සිද්ධ වෙද්දී,

බෙරියා මේ මෙහෙයුම සඳහා NKVD පිරිමි 14,000 ක් යොදා ගන්නා ලදී. බාල්ටික් දේශ තුළ මෙවැනි ජනවාර්ගික ශුද්ධ කිරීම් මෙහෙයුම් වලින් තම කාර්යක්ෂමතාවය ඒ වෙද්දී මනාව පෙන්වා තිබූ අභ්‍යන්තර කටයුතු පිළිබඳ ජනතා කොමිස්සාරි වූ ජනරාල් ඉවාන් සෙරොව් (Ivan Serov) ට එම මෙහෙයුමේ නායකත්වය පැවරිණ. රතු හමුදාව අපේක්ෂා නොකළ පරාජයකට මුහුණ දීම සහ දිග හැරෙන සුවිශේෂී තත්වයන් සැලකිල්ලට ගත්තද, මේ මෙහෙයුම් ගෙන ගිය කුරිරු ආකාරය විශ්මය ජනක වූවකි. 1941 සැප්තැම්බර් 3 සිට 5 වැනිදා දක්වා එක ට්‍රැක් රථයකට 50 ක සාමාන්‍ය පිරිසක් බැගින්, මුර රැකවල් ඇති කණ්ඩායම් 230 කින් ජර්මානුවන් 446,480 ක් පිටමං කරන ලදී. එයින් කියැවුණේ එක මුර රැකවල් ඇති කණ්ඩායමක 2,000 කට ආසන්න ජනතාවක් බැගින් වූ බවත්, එක ට්‍රැක් රථයක 40 ක් බැගින් වූ බවත්ය. පැයකට කිලෝමීටර් කිහිපයක් පමණ ගමන් කරමින්, මේ මුර රැකවල් ඇති කණ්ඩායම් ඔවුන්ගේ ගමනාන්ත වූ ඔම්ස්ක්, නොවොසිබිර්ස්ක්, දකුණු සයිබීරියාවේ පිහිටි බානවුල් (Barnaul), සහ නැගෙනහිර සයිබීරියාවේ ක්‍රාස්නොයාර්ස්ක් (Krasnoyarsk) ප්‍රදේශයට යන්නට සති හතරක් සහ සති අටක් අතර කාලයක් ගත්හ. කළින් බාල්ටික් දේශ වෙත පිටමං කර යවන ලද්දවුන් අතර සිද්ධ වූ ලෙසින්ම, අවතැන් වූ පුද්ගලයන්ට නිල උපදෙස් අනුව “මාසයක කාලයක් සඳහා ප්‍රමාණවත් ආහාර එකතු කරගන්නට යම් කාලයක් ලබා දෙන ලදී.”

1941 අගෝස්තු 28 වැනිදා නීතියේ උපුටන කිහිපයක් පහත දැක්වේ.

හමුදා අධිකාරීන් වෙත ලැබුණා විශ්වාස කළ හැකි තොරතුරු වලට අනුව වොල්ගා ප්‍රදේශයේ ජීවත්වන ජර්මන් ජනගහනය දස දහස් ගණනක කඩාකප්පල්කාරීන් සහ වරපුරුෂයන් සඟවා ගෙන සිටිති. ඔවුන් ජර්මනියෙන් ලැබෙන පළමු සංඥාවේ දී, ඔවුන් ජීවත්වන පළාතේ පෙරළිකාර කටයුතු වහාම සංවිධානය කරනු ඇත. මේ කඩාකප්පල්කාරීන් සහ වරපුරුෂයන් මෙහි සිටීම හෝ ඔවුන්ගේ සංඛ්‍යාව ගැන සෝවියට් අධිකාරීන් මීට පෙර දැනුවත්ව නොසිටියහ. වොල්ගා හි ජීවත්වන ජර්මන් ජනගහනය සෝවියට් බලයේ සහ ජනතාවගේ හතුරන්ව ඔවුන් තුරුල්ලේ ඇති දැඩි කරති...

ස්වායත්ත වොල්ගා ජනරජය තුළ නැත්නම් අසල්වැසි ප්‍රදේශ තුළ ජර්මන් ආඥා අනුව ජර්මන් කඩාකප්පල්කාරීන් සහ වර පුරුෂයන් කඩාකප්පල්කාරී ක්‍රියාවන් පටන් ගත්තොත්, එවිට ලේ හැලේවි. එවිට යුද කාලයේ සුදුසු පරිදි සෝවියට් ආණ්ඩුවට වොල්ගා හි සිටින ජර්මන් ජනගහනයට එරෙහිව දඬුවම් මෙහෙයුම් කරන්නට සිද්ධ වේවි. මේ සිදුවිය හැකි වුව වළක්වාගන්නට සහ දැඩි සේ ලේ හැලීම නවත්වන්නට, U.S.S.R. හි ‘සුප්‍රීම් සෝවියට් විධායක මණ්ඩලය’ විසින් වොල්ගා සිටින සම්පූර්ණ ජර්මන් ජනගහනය වෙනත් දෙසකට මාරු කරන තීරණය අනුමත කර ඇත. ඔවුනට රජයෙන් ඉඩම් සහ සහාය ලබා දෙමින් ඒ වෙනත් ප්‍රදේශ වල ඔවුනට නැවත පදිංචි වීමට හැකියාව සලසනු ඇත.

මේ වෙනුවෙන් ඉඩම් බහුලව ඇති, නොවොසිබිර්ස්ක් සහ ඔම්ස්ක්, ඇල්ටායි, කසකස්තාන්, සහ ඒවා සමඟ පොදු මායිම්බඩ දිස්ත්‍රික්ක වෙන් කර ඇත.

ප්‍රධාන පිටමං කිරීම් පටන් ගෙන තිබියදී, හමුදා වාසනාව ඉහළ සහ පහළ යද්දී දෙවැනි මෙහෙයුම් ද සිද්ධ වූහ. 1941 අගෝස්තු 29 වැනිදා මොලොටොව්, මලෙන්කොව්, සහ

සදානොවි විසින් ලෙනින්ග්‍රෑඩ් නගරය සහ එය අවට ප්‍රදේශ වල වාසය කරන 96,000 ක ජර්මන් සහ ගිනිලන්ත සම්භවයෙන් යුතු ජනතාව ගුද්ධ කළ යුතු යැයි ස්ටාලින්ට යෝජනා කළහ. ඊ ළඟ දිනයේ දී, නේවා වෙත එන්නට ජර්මන් හට හමුදාව සමත් වූහ. එහි දී රටේ අනෙක් පැතිවලට ලෙනින්ග්‍රෑඩ් යා කරන දුම්රිය මාර්ගය අවහිර කරන්නට ඔවුන් සමත් වූහ. දිනයෙන් දිනය වටකරගන්නා අවදානම වැඩිවෙන බව පෙනුණි. අදාළ නිලධාරීන් නගරයේ විසූ සිවිල් ජනගහනය ඉවත් කරන්නට හෝ යටත් කරගැනීම සඳහා වටලෑමක දී ආහාර තොග සුදානම් කර තැබීම ගැන කිසිදු පියවරක් ගෙන නොතිබුණි. කෙසේ නමුදු, ඒ දිනයේ දී ම, අගෝස්තු 30 වැනිදා, ලෙනින්ග්‍රෑඩ් ප්‍රදේශයෙන් 132,000 ක ජනතාවක් පිටමං කරන චක්‍රලේඛන ආඥාවක් නිකුත් කළේය: දුම්රියෙන් 96,000 ක් සහ ගඟ දිගේ 36,000 ක්. පිටමං කිරීම් තාවකාලිකව බලාත්කාරයෙන් නැවත්වීම කළ ජර්මන් හමුදා කාණ්ඩ එහි එන්නට පෙර සෝවියට් පුරවැසියන් අතර සිටි ජර්මන් සම්භවයෙන් යුතු 11,000 ක් පමණක් අත් අඩංගුවට ගෙන පිටමං කරන්නට NKVD ට කාලය තිබුණා යැයි ඒ අනුව පෙනී යයි.

ඊ ළඟ සති කිහිපය තුළ දී තවත් එවැනි මෙහෙයුම් පටන් ගැනිණ. සැප්තැම්බර් 15 වැනිදා මොස්කව් ප්‍රදේශයෙන් ජර්මන් සම්භවයෙන් යුතු 9,640 ක්; සැප්තැම්බර් 21 වැනිදා ටූලා වෙතින් 2,700 ක්; සැප්තැම්බර් 14 වැනිදා ගෝර්කි (කළින් නිස්නි නොවිගොරොඩ්) වෙතින් 3,162 ක්; සැප්තැම්බර් 10 සහ 20 අතර දී රොස්ටොව් වලින් 38,288 ක්; සැප්තැම්බර් 25 සහ ඔක්තෝබර් 10 අතර දී සැපොරිස්සියා (Zaporizhzhia) වෙතින් 31,320 ක්; සැප්තැම්බර් 15 වැනිදා ක්‍රැසනොඩාර් වලින් 38,136 ක්; සහ සැප්තැම්බර් 20 වැනිදා ඕර්සොනිකිඩ්සෙ වෙතින් 77,750 ක්; පිටමං කරනු ලදහ. 1941 ඔක්තෝබර් මාසයේ දී ජෝර්ජියාවේ, ආර්මේනියාවේ, අස්‍රාබජාන්, උතුරු කෝසසස්, සහ ක්‍රයිමියාවේ වාසය කළ ජර්මානුවන් 100,000 ක් ද පිටමං කරන ලදහ. 1941 දෙසැම්බර් 25 වෙද්දී 894,600 ක් ජර්මානුවන් පිටමං කර තිබිණ. එයින් බහුතරය යවන ලද්දේ කසකස්තානය සහ සයිබීරියාව වෙතයි. 1942 වසරේ පිටමං කරන ලද ජර්මානුවන් සංඛ්‍යාව දළ වශයෙන් 1,209,430 ක් වසරකට අඩු කාලයක දී පිටමං කරනු ලැබ තිබිණ. එය 1939 ජන සංගණනයේ වාර්තා වූ ජර්මන් සංඛ්‍යාව වූ 1,427,000 සංඛ්‍යාවට ඉතා ආසන්න ප්‍රමාණයකි.

අහිංසක සෝවියට් පුරවැසියන් සිය දහස් ගණනින් පිටමං කරනවා වෙනුවට සියළු පොලීසියේ සහ හමුදාවේ බලය ආක්‍රමණය කරන සතුරා වෙතට යොමු වී තිබිය යුතු වූ අවස්ථාවක දී, සෝවියට් දේශයන්හි විසූ ජර්මන් ජනගහනයෙන් සියයට 82 කට වැඩි පිරිසක් මෙසේ පිටමං කර තිබුණි. සැබැවින්ම මේ දත්ත පෙන්වනවාටත් වඩා අතිශය ඉහළ මට්ටමකින් ජර්මන් සම්භවයෙන් යුතු සෝවියට් පුරවැසියන් සමානුපාතිකයක් පිටමං කර තිබුණි. එනම්, රතු හමුදා කාණ්ඩ වලින් තොරපා හැර “ශ්‍රම හමුදා” සේනාංක වෙත විනය පිහිටුවීම සඳහා වොර්කුටා (Vorkuta), කොට්ලස්, කෙමෙරොවෝ, සහ වෙල්යාබින්ස්ක් වෙත යවන ලද ජර්මන් සම්භවයෙන් යුතු සොල්දාදුවන් සහ නිලධාරීන් දස දහස් ගණනාවක් ද මෙයට ඇතුළු කරද්දී එය පැහැදිලි වෙයි. වෙල්යාබින්ස්ක් නගරයේ පමණක් ජර්මානුවන් 25,000 කට වැඩි සංඛ්‍යාවක් වානේ කම්හලේ සේවය කිරීම පටන් ගෙන තිබුණි. වැඩ කරන වාතාවරණය සහ දිවි ගලවා ගැනීමේ හැකියාව ගුලාග් වලට වැඩියෙන් ශ්‍රම කඳවුරු තුළ යහපත් වූහ.

මුර රැකවල් ඇතිව යවන ලද කණ්ඩායම් ගැන තොරතුරු එහෙත් මෙහෙත් අහුලා ගත් ලෙසකින් පවතින නිසා, නැවත පදිංචි කරවීම සඳහා යවන ලද මේ ජර්මානුවන් අතරින්

කොපමණ සංඛ්‍යාවක් මිය ගියා ද යන්න අද කිසිසේත්ම ගණනය කළ නොහැකියි. එසේම 1941 සිසිරයේ දී රුසියාව ගිලගත් වියවුල් වාතාවරණය තුළ මේ මුර රැකවල් ඇති කණ්ඩායම් අතරින් කොපමණ සංඛ්‍යාවක් ඔවුන්ගේ ගමනාන්ත කරා යන්නට සමත් වූවාදැයි කියා ද අපැහැදිලියි. සැලසුමට අනුව නොවැම්බර් අග දී පිටමං කරන ලද ජර්මානුවන් 29,000 ක් කරගන්ඩා (Karaganda) ප්‍රදේශයට පැමිණීමට නියමිතව තිබිණ. ඒත් 1942 ජනවාරි 1 වැනිදා වෙද්දී සැබැවින්ම පැමිණෙන ලද්දේ 8,304 ක් පමණි. අරමුණ වූයේ ඒ ප්‍රදේශයේ 130,998 ක පුද්ගලයන් සංඛ්‍යාවක් පදිංචි කරවීමයි. ඒත් සැබැවින්ම එහි පැමිණෙන්නට සමත් වූයේ 116,612 කට නොඅඩු සංඛ්‍යාවක් පමණකි. අනෙක් අයට කුමක් සිද්ධ වූවාද? ඔවුන් අතරමග දී මිය ගියාද, නැත්නම් ඔවුන්ව වෙනතකට හරවා යැව්වාද? ඇල්ටායි ප්‍රදේශයට පිටමං කරන ලද්දවුන් 11,000 කගේ පැමිණීම නියමිතව තිබිණ. ඒත් ඔවුන්ට ලැබුණේ 94,799 ක් පමණි. මීටත් වඩා නරක තත්වය පෙන්නුම් පිටමං කරන ලද්දවුන්ගේ පැමිණීම පිළිබඳ වාර්තා විසිනි. ඔවුන් කිසිත් ලෙසකින් මේ සංඛ්‍යා පිළිගන්නට සූදානම් නොසිටි බව එයින් කිසිදු සැකයක් නැතිව පෙනවයි.

එවක පැවති රහසිගත වාතාවරණය යටතේ, දස දහසක පිටමං කරන ලද්දවුන්ගේ පැමිණීම ගැන පරිස්ථානීය අධිකාරීන්ට දැනුම් දෙන ලද්දේ අන්තිම මිනිත්තුවේ දී පමණකි. ජීවත්වන ස්ථාන සූදානම්ව නොතිබුණි. ඒ නිසා පිටමං කරන ලද්දවුන්ව අශ්වගාල, බැරැක්ක, නැත්නම් ස්වභාව ධර්මයට මුහුණ දෙන්න එළිමහනේ තැබුණේ හේමන්තය ඉතා ඉක්මණින් පැමිණෙමින් තිබිය දී ය. එනමුදු, ඊට කළින් අවුරුදු වල මෙයාකාර කටයුතු ගැන අධිකාරීන් තරමක අත්දැකීම් ලබා තිබුණහ. 1930 ගණන් මුල දී කුලාක් පැමිණෙද්දී, ඔවුන්ව බොහෝවිට කැළෑවල අතරමං කර දැමීම සිද්ධ වූවාට වඩා කාර්යක්ෂම ලෙසින් අලුතින් පැමිණෙන ලද්දවුන්ව “ආර්ථික රෝපණයට” ඔවුන් සමත් වූහ. මාස කිහිපයක් පිටමං කරන ලද්දවුන්ගේ බහුතරය “විශේෂයෙන් අවතැන්” වූවන් ලෙසින් ජීවත් වූහ. එයින් කියැවෙන්නේ ඔවුන් ඉතා කර්කශ තත්වයන් යටතේ ජීවත් වූ බවයි. ඔවුන් NKVD ආඥා (komandatury) යටතේ වූ සාමූහික ගොවිපොළවල, පර්යේෂණ ගොවිපොළවල, නැත්නම් කර්මාන්ත සංකීර්ණ වල ජීවත් වූහ. ඒවායේ ආහාර අඩු වූහ, වැඩ බර වූහ.¹

ජර්මානුවන් පිටමං කිරීමෙන් පසුව දෙවැනි මහා පිටමං කිරීමේ රැල්ලක් ඇතිවිය. ඒ 1943 නොවැම්බර් සිට 1944 ජූනි දක්වායි. එහි දී චෙච්නා (Chechens), ඉන්ගුෂ් (Ingush), ක්‍රයිමියාන් ටාටාර්, කරචායි (Karachai), බල්කාර් (Balkars) සහ කල්මික්ස් (Kalmyks) යන ජනවාර්ගික කණ්ඩායම් වර්ග හයක් සයිබීරියාව, කසකස්තානය, උස්බෙකිස්තානය, සහ කිර්ගිස්තානය වෙත පිටමං කර යවන ලද්දේ ඔවුන් “නාටිසි අධිවාසීන් සමඟ මහත් සේ හවුල් වූවා,” යන බොරු වරදට භාජනය කරමිනි. මුල් පිටමං රැල්ලෙන් පසුව 1944 ජූලි සිට දෙසැම්බර් දක්වා තවත් මෙහෙයුම් පැවතිණ. විශ්වාස කළ නොහැකි යැයි විනිශ්චය කෙරුණු තවත් ජාතිකයන් ගණනාවක්: ග්‍රීක්, බුල්ගාර් (Bulgars), ක්‍රයිමියාවේ ආර්මේනියන්, මෙස්බෙටියන් තුර්කි (Meskhetian Turks), කුර්දි (Kurds) සහ කෝකසස් හි බෙමිෂින්ස් (Khemshins) යනාදීන් වෙතින් ක්‍රයිමියාව සහ කෝකසස් ශුද්ධ කිරීම එහි අරමුණ වූයේය.²

¹ N. F. Bugai, *L. Beria—I. Stalinu*, “Soglasno vashemu ukazaniu” (L. Beria to J. Stalin, “In accordance with your instructions”) (Moscow: AIRO XX, 1995), pp. 27-55; idem, *40-ye gody: Avtonomiu Nemtsev Povolzhe likvidirovat* (The 1940s: “Liquidate the Autonomous Territory of Volga Germans”), *Istoriya SSSR*, no. 2 (1991), 172-182; J.-J. Marie, *Les peuples déportés d’Union soviétique* (Brussels: Complexe, 1995), pp. 35-56.

² Bugai, *L. Beria-I. Stalinu*, pp. 56-220; V. N. Zemskov, “Gulag,” *Sotsiologicheskie issledovaniya*, no. 6 (1991), 8-17; M. Guboglo and A. Kunznetsov, eds., *Desportatsii narodov SSSR 1930ye-1950ye gody* (The deportation of the peoples of the U.S.S.R., 1930s-1950s) (Moscow: Rossiya molodaya, 1992); Marie, *Les peuples déportés*, pp. 57-128.

කෝකසස්, කල්මික්ස්, හෝ ක්‍රයිමියන් ටාටාර් යන කඳුකර ජනතාව නාටිසින් සමඟ ඒ වෝදනා එල්ල වූ හවුල් සබඳතා පවත්වන ලද බවට කිසිදු අලුත් එළියක් මෑතක දී ලැබෙන පුරාලේඛන සටහන් වලින් සොයා ගත නොහැකියි. ක්‍රයිමියාවේ, කල්මික්ස් වල, කරවායි දූපත්වල, සහ කබර්ඩිනෝ-බාල්කාරියා (Kabardino-Balkaria) ප්‍රදේශ තුළ සුළු හවුල්කරුවන් සංඛ්‍යාවක් සිටි බවට සමහර පරිසිද්ධි පෙන්නුම් කළ ද, මේ ප්‍රදේශයන්හි ජනතාව සාමාන්‍ය ප්‍රතිපත්තියක් ලෙසින් හවුල් වුවා යැයි දක්වන සාක්ෂි කිසිවක් නැත. 1942 ජූලි මාසයේ දී රොස්ටොව්-ඔන්-ඩොන් හි රතු හමුදාව පරාජයට පත් වූ පසුව, 1942 ගිම්හානයේ සිට 1943 වසන්තය දක්වා කාලයේ කෝකසස් හි පැවති ජර්මන් අධිවාසයේ දී, වඩාත්ම විවාදාපන්න හවුල්කාරී සිද්ධීන් හට ගැනිණ. සෝවියට් හමුදාවේ නික්ම යාමත් සහ ජර්මන් හමුදාව පැමිණීමත් අතර පැවති බල රික්තයේ දී, ස්වායත්ත කරවේටෝ-චෙර්කෙස් (Karachaevo-Cherkess) ප්‍රදේශයේ, මිකෝයන්-ෂාකාර් (Mikoyan-Shakhar); නැල්වික්; කබර්ඩිනෝ-බාල්කාරියා; එලිස්ටා (Elista); සහ ස්වායත්ත කල්මිකියා ජනරජය, යනාදියේ පරිස්ථානීය නායකයන් විසින් “ජාතික කමිටු” පිහිටුවා ගත්හ. ජර්මන් හමුදාව විසින් මේ පරිස්ථාන කමිටුවල අධිකාරය පිළිගත්හ. ඒ නිසා මාස කිහිපයක් පුරා ඒවායේ ආගමික, ආර්ථික සහ දේශපාලනික වශයෙන් ස්වයං පාලනයක් පැවතිණ. මේ කෝකසස් හි අත්හදා බැලීම තුළින් “මුස්ලිම් මිථ්‍යාව” (U.S.S.R. හි ඉස්ලාමික ප්‍රදේශ ප්‍රයෝජනයට ගත හැකි මතය) බර්ලින් වෙතින් තහවුරු වීම නිසා, සිම්ෆරොපොල් (Simferopol) මූලිකව විසූ ක්‍රයිමියන් ටාටාර් වෙතට ද ඔවුන්ගේ “මධ්‍යම මුස්ලිම් කමිටු” පිහිටුවා ගන්නට අවසර ප්‍රදානය වූහ.

එසේ නමුදු, 1920 ගණන් මැද දී රතු හමුදාව විසින් පාගා දැමූ සමස්ත-ටර්කික් (Turkic) ව්‍යාපාරයක යළි පිබිදීමක් හට ගනීවි යැයි බිය වූ නාටිසින්, මාස කිහිපයක් පුරා ස්, කරවායි සහ බල්කාර් හි පැවති ස්වායත්ත භාවය ක්‍රයිමියන් ටාටාර් වෙතට නොදුන්න. ඒ ස්වල්ප වශයෙන් ලැබුණු ස්වායත්ත තත්වය වෙනුවෙන් මේ පරිස්ථානීය අධිකාරීන් ඒ වෙද්දී සෝවියට් රෙජිමයට පක්ෂපාතීව සිටි සුළු හමුදා බලයේ ප්‍රතිරෝධය බිඳින්නට හට කාණ්ඩ අල්පයක් සැපයූහ. සියල්ල එකතු කර බැලූ විට මේ කාණ්ඩ, එනම් ක්‍රයිමියාවේ ටාටාර් හමුදා බළඇණි හයක්, සහ ස් අශ්වාරෝක එක කණ්ඩායමක්, තුළ දෙතුන් දහසකට වැඩි පිරිසක් නොවූහ.

ස්වායත්ත වෙවිනා-ඉන්ගුෂෙටියා (Chechnya-Ingushetia) ජනරජය දළ වශයෙන් සති දහයක් තිස්සේ නාටිසි හමුදා කාණ්ඩ යටතේ බාගෙට අධිවාසයට ලක්ව තිබුණි. ඒ 1942 සැප්තැම්බර් මුල සිට නොවැම්බර් මැද දක්වායි. යාන්තමකින් හෝ සතුරන් හා හවුල් වුවා යැයි කියත හැකි කිසිදු සාක්ෂියක් නැත. වෙවිනා ජනතාව හැම විටම පෙරළිකාර ජනතාවක් වූහ. 1925 දී සෝවියට් අධිකාරීන් විසින් දඬුවම් කරන මෙහෙයුම් දියත් කරමින් එම ජනතාවගේ අවි ආයුධ රජයට පවරා ගන්න කටයුතු කර තිබිණ. එසේම නැවතත් 1930-1932 කාලයේ දී සමූහකරණයට විරුද්ධ වූ වෙවිනා සහ ඉන්ගුෂ් ප්‍රතිරෝධ බිඳ හෙලන්නටත් කටයුතු කර තිබිණ. 1930 මාර්තු සහ අප්‍රේල්, එසේම නැවතත් 1932 අප්‍රේල් සහ මැයි, “මං පහරන්නන්ට” එරෙහි අරගලයේ දී, NKVD විශේෂ බලකාය බර අවි සහ ගුවන් සහාය ඉල්ලා තිබිණ. මෙයින් හැම කාලයක දී ම මොස්කව් බලපෑම් වලට එරෙහිව අරගල කළ ජනතාවක් අතර ස්වාධීන වීමට ආශාවක් සහ මධ්‍යගත බලයට ප්‍රතිරෝධයක් දැඩි ලෙසින් ප්‍රබල මත රැල්ලක් නැඟී එනු ලැබිණ.

1943 නොවැම්බර් මාසය සහ 1944 මැයි මාසය අතර දී මහා පිටමං කිරීම් පහක්, සාමාන්‍ය ක්‍රමවේද අනුව මෙහෙයවන ලදී. ඒත් කළින් කුලාක් පිටමං කරන ලද ලෙසින් නොව, (බෙරියාගේ වදන් වලින් කිව්වොත්) “අතිශය කාර්යක්ෂම සංවිධානාත්මක” බවකින් මේ මෙහෙයුම් සැලකිල්ලට පාත්‍ර වූහ. කාර්ය සංවිධානයේ සවිස්තරාත්මක සැලසුම සති ගණනාවක් තිස්සේ ප්‍රවේසමින් සුදානම් කරන ලද්දකි. එසේම එය, විශේෂ වෙඩි නොවැදෙන දුම්රියකින් සංචාරය කළ බෙරියා සහ ඔහුගේ සහායකයන් වූ ඉවන් සෙරොව් සහ බොග්ඩන් කුබ්ලොව් විසින් පෞද්ගලිකවම සුපරීක්ෂා කරන ලදී. මෙහෙයුම සඳහා මුර රැකවල් සපයන මහා විශාල කණ්ඩායමක් අවශ්‍ය විය: 1943 දෙසැම්බර් 27-30 දක්වා වලින් පිටමං කරන ලද්දවුන් වෙනුවෙන් දුම්රිය පෙට්ටි 60 ක් බැගින් වූ මුර රැකවල් ඇති කණ්ඩායම් 46 ක් ද; 1944 පෙබරවාරි 23-28 වෙනිනැන් සහ ඉන්ගුෂ් වලින් 521,247 ක් පිටමං කිරීමට මුර රැකවල් ඇති කණ්ඩායම් 194 ක් ද දුම්රිය පෙට්ටි 64 ක් ද යොදා ගැනුණි. යුද්ධය එහි උච්ඡතම අවස්ථාවේ තිබිය දී මේ සුවිශේෂී මෙහෙයුම් සඳහා NKVD විසින් හට කාණ්ඩ 119,000 ක් යොදා ගන්නා ලදී.

අන්තිම මිනිත්තුව දක්වා හොඳින් සැලසුම් කරන ලද මේ මෙහෙයුම් පටන් ගත්තේ “අනතුරුදායක විය හැකි කාරකයන්” අත් අඩංගුවට ගැනීමෙන්. ඒ පිරිස ජනගහනයෙන් සියයට 1 සහ 2 ක් විය. එහි බහුතරය වූයේ කාන්තාවන්, දරුවන් සහ වයසක උදවියයි. වැඩිහිටි පිරිමි මහා බහුතරය රුසියානු කොඩිය යටතේ සටන් වැදෙමින් සිටියහ. මොස්කව් වෙත යවන වාර්තා අයෙක් විශ්වාස කරන්නේ නම්, මෙහෙයුම් ඉතාමත් කඩිනම්ව කරන ලදී. 1944 මැයි 18-20 දී ක්‍රයිමියන් ටාටාර් එක්කාසු කරන ලදී. පළමු දවසේ සන්ධ්‍යාවේ කොබුලොව් සහ සෙරොව්, මේ මෙහෙයුම් බාරව සිටි දෙදෙනා, බෙරියා වෙත ටෙලිග්‍රෑමයක් යැවූහ: “අද ප.ව. 8:00 ට, 90,000 ක පිරිසක් දුම්රිය ස්ථානයට ගෙනයන ලදී. මුර රැකවල් ඇති කණ්ඩායම් දාහතක් දැනටමත් 48,400 ක ජනතාවක් ඔවුන්ගේ ගමනාන්ත බලා රැගෙන ගොස් ඇත. මුර රැකවල් ඇති කණ්ඩායම් විසිපහක් දැනට පටවමින් සිටිති. මෙහෙයුම ඉතා සුමට ලෙසින් සිද්ධ වේ. එය දිගටම කරගෙන යනු ලැබේ.” මැයි 19 වැනිදා බෙරියා විසින් ස්ටාලින්ට දැනුම් දුන්නේ, දෙවැනි දිනයේ දී දුම්රිය ස්ථාන වෙතට 165,515 ක ජනතාවක් එකතු කරන ලද බවයි. එයින් 136,412 ක් මුර රැකවල් ඇතිව යන කණ්ඩායම් වලට පටවන ලද බවයි. මැයි 20 වැනිදා සෙරොව් සහ කොබුලොව් බෙරියා වෙත ටෙලිග්‍රෑමයක් යවමින් දැනුම් දුන්නේ, 173,287 ක සමස්ත ජනතාවක් ප්‍රවාහනයේ යෙදෙන බවත්, එදින සවස 4:30 ට මෙහෙයුම නිමා කළ බවත්ය. 6,727 ක් ලෙසින් ඉතිරි වී සිටින, මුර රැකවල් ඇතිව යවන අන්තිම කණ්ඩායම් හතර එදින සවස නික්ම යන්නට සුදානම්ව සිටින බවයි.³

NKVD නිලධාරීන්ගේ වාර්තා අනුව, සිය දහස් ගණනක ජනතාව වෙත බලපාන මේ පිටමං කිරීමේ මෙහෙයුම් හුදු උපචාරයක් පමණක් වූ බවකි. සෑම මෙහෙයුමක්ම ඊට කළින් සිද්ධ වූවාට වැඩියෙන් “සාර්ථක,” “කාර්යක්ෂම,” නැත්නම් “පිරිමැසුම්දායීව” ඉටු කරන ලද බවකි. වෙනිනැන්, ඉන්ගුෂ්, සහ බල්කාර් අයව පිටමං කළ පසුව සොලොමන් මිල්ස්ටයින් (Soloman Milstein) නැමති NKVD සිවිල් සේවකයා “කළින් ඒවා සමඟ සංසන්දනයේ මේ අන්තිම පිටමං කිරීම් වල දී ඉතිරි කරගන්නා ලද ට්‍රැක්, පලංක, බාල්දි, සහ ෂවල” ගැන දීර්ඝ වාර්තාවක් ඉදිරිපත් කළේය.

³ Bugai, L. *Beria-I. Stalinu*, p. 153.

කරවායි සහ ප්‍රවාහනයෙන් ලද අත්දැකීම අපිට මුර රැකවල් සහිතව යවන කණ්ඩායම් සඳහා අවශ්‍ය අඩු කළ යුතු දේ මොනවාදැයි කියා, එසේම එයින් අවසානයේ අඩු කළ යුතු ගමන් සංඛ්‍යාව ගැන ද, තීරණ ගන්නට හැකියාව පාදා දුනි. කළින් 40 ක් දැමූ දුම්රියා ගව පෙට්ටි වලට දැන් අපි 45 දෙනෙක් දමමු. ජනතාව සහ ඔවුන්ගේ බඩු එකට දැමීමෙන් අපිට අවශ්‍ය පෙට්ටි ප්‍රමාණය ද අඩු කරගත හැකියි. එසේම පලංක මිටර් 37,548 ක්, බාල්දි 11,834 ක්, සහ උදුන් 3,400 ක් ඉතිරි වේ.⁴

බියකුරු කාර්යක්ෂම බවකින් ගෙන ගිය NKVD මෙහෙයුමේ නිලධාරීන්ගේ සිහිනයට ඔබ්බෙන් පැවතියේ කුමන කෝර යථාර්ථයක්ද? 1970 ගණන් අග දී දිවිගලවා ගන්නට සමත් වූවන් කිහිප දෙනෙකු වෙතින් අත්දැකීම් එකතු කරගැනුණි. අයෙක් මෙසේ සිහි කළේය: “සමර්කන්ද් (Samarkand) ප්‍රදේශයේ සෙරාබුලක් (Zerabulak) ගමනාන්තය තෙක් ගිය ගමනට දවස් විසි හතරක් ගතවිය. එතැනින් අපිව පාවිච්චා සාමූහික ගොවිපොළ වෙත යන ලදී. අපේ රස්සාව, අශ්ව කරත්ත අලුත්වැඩියා කිරීමයි... අපි ගොඩක් වෙහෙස වූවා, සහ අපි හැම විටම කුසගින්නේ හිටියේ. අප අතර බොහෝ දෙනෙකුට හිටගන්නත් අමාරුයි. අපේ ගමෙන් ඔවුන් පවුල් තිහක් පිටමං කරල තිබුණි. පවුල් පහකින් එක්කෙනෙක් හෝ දෙන්නෙක් දිවි ගලවා ගන්නට සමත් වුණා. අනික් හැමෝම කුසගින්න නිසා නැත්නම් වසංගත නිසා මිය ගියා.” තවත් දිවි ගලවා ගත්තෙක් මෙසේ සිහි කළේය.

කිටි කිටියේ වසා දමා තිබූ පෙට්ටිවල, මිනිස්සු බඩගින්න නිසා සහ ඔක්සිජන් නැති නිසා මැස්සො වගේ මිනිස්සු මැරුණි. අනෙක අපිට කන්න හෝ බොන්න කවුරුත් කිසිවක් දුන්නේ නැහැ. අපි ගම් හරහා යද්දී ඒ මිනිස්සුන්ව අපිට එරෙහි කරවල තිබුණි. අපි සියල්ලන්ම දෝහින් කියල. ඉතින් නොනැවතී එන ගල් වරුසා අපේ පෙට්ටිවල පැත්තටත් දොරවල් වලටත් වැදුන. කසකස්තාන් ස්ටෙප් බිම් වල මැද්දේ ඔවුන් අපේ දොරවල් අරිද්දී, අපිට හමුදා සලාක දුන්න කන්න, ඒත් බොන්න දෙයක් දුන්නේ නැහැ. එසේම අපිට කිව්ව මිය ගිය අයව රේල්පාර අසලට විසිකරන්න කියල, ඔවුන්ව වළදාන්නේ නැතිව. අපි ආයෙත් පිටවෙලා ගියා.⁵

කසකස්තානයේ, කිර්ගිස්තානයේ, උස්බෙකිස්තානයේ නැත්නම් සයිබීරියාවේ ඔවුන්ගේ ගමනාන්තයට පැමිණි පසුව පිටමං කරන ලද්දවුන්ව සාමූහික ගොවිපොළ වෙතට හෝ පළාතේ කර්මාන්තයට පවරන ලදී. ගුලාග් හි “විශේෂ ජනතාව” යන කොටසේ සවිස්තර ලෙසින් ඇති, පරිස්ථානීය NKVD විසින් මොස්කව් වෙත යවන ලද, සුරක්ෂිතව තබාගත් ලිපිගොනු වලින් පෙනී යන පරිදි වාසස්ථාන, වැඩ, සහ ජීවිතය පවත්වා ගැනීම ඔවුන් දිනපතා මුහුණ දුන් කරදර වූහ. 1944 සැප්තැම්බර් මාසයේ කිර්ගිස්තානයේ සිට එවන ලද එක් වාර්තාවක් සඳහන් කරන්නේ මෑතක දී 31,000 ක් පවුල් පිටමං කර එවන ලද බවයි. එයින් වාසස්ථාන ලැබී තිබුණේ 5,000 කට පමණි. “වාසස්ථාන” යන්න ඉතා ලිහිල් ලෙසින් යොදා ගැනෙන ලද පද වහරකි. කමෙනින්ස්කි (Kameninsky) දිස්ත්‍රික්කයේ පරිස්ථානීය අධිකාරීන් විසින් පවුල් 900 ක් එක රජයේ ගොවිපොළක (sovkhoz) නිවාස දහ අටක පදිංචි කළා යැයි හෙළිදරව් කරයි. වෙනත් විදියකින් කිව්වොත්, හැම නිවාසයකම පවුල් 50 ක් වූහ. මේ පවුල්වල බොහොමයක දරුවන් විශාල සංඛ්‍යාවක් සිටියහ. ඔවුන් නිවාසයේ නිදා ගැනීම

⁴ Maries, *Les peuples déportés*, pp. 81-82.

⁵ *Ibid.*, p. 103.

මාරුවෙන් මාරුවට කළා යැයි සිතිය හැකියි. අනෙක් අවස්ථාවල දී ඔවුන්ට කර්කශ හේමන්තය එද්දී එළිමහනේ නිදා ගන්නට සිද්ධ වූහ.

කල්මික්ස් වෙතට පිටමං කර වසරකට වැඩි කාලයක් ගත වූ පසුව, 1944 නොවැම්බර් හි මිකෝයන්ට ලියන ලිපියකින්, “ඉතාමත් අයපහත් සෞඛ්‍ය පහසුකම් යුතු ඉතාමත් දුෂ්කර ජීවන තත්වයන් යටතේ ඔවුන්ව තැබුවා. ඔවුන් බොහෝ දෙනෙකුට යට ඇඳුම්, තිබුණේ නැහැ, සපත්තු තිබුණේ නැහැ, සහ ඇඳුම් තිබුණේ ඉතාමත් අල්පයක් පමණයි,” යැයි බෙරියා විසින් පිළිගත්තේය. වසර දෙකකට පසුව NKVD නායකයන් දෙදෙනෙක් මෙසේ වාර්තා කළහ: “වැඩ කරන්නට ශාරීරිකව සුදුසු කල්මික්ස් අයගෙන් සියයට 30 ක් වැඩ කරන්න අසමත් ඔවුන්ට සපත්තු නැති නිසා. ඔවුන් මේ දරුණු දේශගුණයට සහ නුහුරු තත්වයන්ට කිසිත් ලෙසකින් හැඩගැසෙන්න අසමත්ව සිටිනවා. එසේම ඔවුන්ට පරිස්ථානීය භාෂාව ගැන කිසිම දැනුමක් නැහැ. එයින් තවත් කරදර මාලාවකට ඔවුන් මුහුණ දී සිටිනවා.”⁶ ඔවුන්ගේ නිවාස වලින් මුලිනුපුටා දමන ලදුව, කුසගින්නේ, සහ ඉතා දුර්වල ලෙසින් කළමනාකරණය වූ සමූහ ගොවිපොළ වල වැඩ කරමින් සිටි ඔවුන්ට යාන්තමින් හෝ ආහාර සපයා ගැනීමට නොහැකියි. කම්හල්වලට දැමූ විට ඔවුන්ට කිසිදු පුහුණුවක් ලැබුණේ නැති නිසා මේ පිටමං කරන ලද්දවුන් බහුතරය ඉතා නුසුදුසු ශ්‍රමිකයන් වූහ. “සයිබීරියාවට පිටමං කරන ලද කල්මික්ස් ගේ තත්වය ඉතා බේදනීයයි,” කියා ස්වායත්ත කල්මිකියා ජනරජයේ හිටපු ජනාධිපති, ඩී. පී. පියුර්වීව් (Pyurveev) ස්ථාලිත් වෙත ලියා යැවීය.

ඔවුන්ට ඔවුන්ගේ ගවයන් සියල්ලම අහිමි වූවා. ඔවුන් සයිබීරියාවට පැමිණෙද්දී ඔවුන්ට කිසිවක් නැතිව ආවේ... ඔවුන්ව එවන ලද ප්‍රදේශයේ අලුත් ජීවන තත්වයන්ට ඔවුන් ඉතා දුර්වල ලෙසින් අනුගත වී සිටින්නේ... සාමූහික ගොවිපොළ තුළ සේවය කරන කල්මික්ස් අයට කිසිම දෙයක් ලැබෙන්නේ නැහැ, ගොවිපොළේ මුලින් සිටි ශ්‍රමිකයන්ට පවා කන්න දෙයක් නැතිව ඉන්නේ. කම්හල් වෙතට යවන ලද අයට මේ අලුත් පැවැත්මට හැඩ ගැසීම ඉතා දුෂ්කරයි. ඔවුන්ට නිසි වේතනයක් නොලැබෙන නිසා ඔවුන්ට සාමාන්‍ය ආහාර පවා මිල දී ගන්නට නොහැකියි.⁷

යන්ත්‍ර ඉදිරියේ නිකම් හිටගෙන සිටීම තීන්දු කරන ලද ජීවිතය නිසා, තැනින් තැන සැරිසරන කෘෂිකාර්මික ජනතාවක් වූ කල්මික්ස්, බොහෝ විට ඔවුන්ගේ අල්ප වේතනය දඩ වශයෙන් ආපහු ගැනීමට මුහුණ දුන්හ.

පිටමං කරන ලද්දවුන් අරත මරණ සංඛ්‍යාවේ පරිමානය කෙසේ වුවාදැයි ගැන අදහසක් ලැබෙන දත්ත ස්වල්පයක් ඇත. 1946 ජනවාරි මාසයේ දී ‘විශේෂ නැවත පදිංචි කරවීමේ පරිපාලනය’ ගණනය කළේ ඊට වසර දෙකකට කලින් පිටමං කරන ලද 92,000 ක් කල්මික්ස් සංඛ්‍යාවෙන් 70,360 ක් පමණක් ජීවතුන් අතර සිටින බවයි. 1944 ජූලි 1 වැනිදා 151,424 ජනතාවක් නියෝජනය කරන ටාටාර් පවුල් 35,750 ක් උස්බෙකිස්තාන් වෙත පැමිණියහ. මාස හයකට පසුව එහි තවත් පවුල් 818 ක් වූවත්, පුද්ගලයන් සිටියේ 16,000 කින් අඩු වූ සංඛ්‍යාවකි. කෝකසස් වෙතින් පිටමං කරන ලද 608,749 ක ජනතාවෙන් 146,892 ක්, නොහොත් 4 න් 1 ක් ආසන්න සංඛ්‍යාවක්, 1948 ඔක්තෝබර් 1 වැනිදා වෙද්දී මිය ගොස් සිටියහ. ඒ කාලය තුළ දී උපත් සිද්ධ වූයේ 28,120 ක් පමණි. ක්‍රයිමියාවෙන් පිටමං කරන

⁶ Ibid., p. 66.

⁷ Ibid., pp. 64-65.

ලද 228,392 න්, වසර හතරක් ගෙවෙද්දී, 44,887 ක් මිය ගොස් සිටියහ. එහි දකින්නට තිබුණේ උපන් 6,564 ක් පමණි.⁸ මේ ඉහළ මරණ අනුපාතිකයන් තවත් කැපී පෙනෙන්නට පටන් ගන්නේ පිටමං කරන ලද්දවුන් ගෙන් සියයට 40 ක් සියයට 50 ක් අතර ප්‍රමාණයක් වයස අවුරුදු දාසයට අඩු වුවන් යන පරිසිද්ධිය සලකද්දීය. “ස්වභාවික හේතු නිසා මිය ගියා,” යන්න මෙහි දී සංඛ්‍යාත වල ඉතා කුඩා කොටසක් පමණි. දිවි ගලවා ගන්නට සමත් වූ දරුවන්ට එතරම් අනාගතයක් නොවීය: කසකස්තානය වෙත පිටමං කරන ලද 89,000 ක් දරුවන් ගෙන් 12,000 කට පමණක් වසර හතරක් ගෙවී යද්දී පාසැල් ලැබී තිබිණ. තව දුරටත්, නිල උපදෙස් තරයේ කියා සිටියේ “විශේෂයෙන් අවතැන් වූ ජනතාව”ගේ දරුවන් සඳහා ඇති සියළු පාසැල් පාඩම් තනිකරම රුසියානු භාෂාවෙන් පමණක් කළ යුතු යැයි කියායි.

යුද සමයේ දී කරන ලද නිල පිටමං කිරීම් මේවා පමණක් නොවීය. 1944 මැයි 29 වැනිදා ක්‍රයිමියාවෙන් ටාටාර් පිටමං කරන මෙහෙයුම අවසන් වී දින කිහිපයකට පසුව බෙරියා ස්ටාලින් වෙත මෙසේ ලිවීය: “ක්‍රයිමියාවෙන් බුල්ගාර්, ග්‍රික්, සහ ආර්මේනියානුවන් පිටමං කර දැමීම යුක්ති සහගත යැයි NKVD ය ද සිතයි.” බුල්ගාර් වෙත එල්ල වූ චෝදනා වූයේ “ජර්මන් හමුදාව සඳහා පාන් සහ අනෙකුත් ආහාර හදන්නට ජර්මන් අයට ක්‍රියාශීලීව සහාය දීම” සහ “රතු හමුදාවේ සහ පක්ෂපාතීන්ගේ සොල්දාදුවන් සොයන්නට ජර්මන් හමුදා අධිකාරීන් සමඟ හවුල් කටයුතු කිරීම” වූහ. “ආක්‍රමණික හමුදා පැමිණි පසු කුඩා කර්මාන්ත පිහිටුවීම; ජර්මන් අධිකාරීන් ග්‍රික් අයට ව්‍යාපාර කරන්නට ප්‍රවාහන සංවිධානයෙන් සහාය දීම,” යනාදිය ග්‍රික් අයට චෝදනා එල්ල වූහ. ආර්මේනියන් ජනතාව ට්‍රොමෙඩාර් (Dromedar) නැමති විරුද්ධ පැත්තට සහාය සපයන මධ්‍යස්ථානයක් සීමිතරොපොල් හි පිහිටුවාය යන්නට චෝදනා ලැබූහ. ඔවුන්ගේ අරමුණු “ආගමික හා දේශපාලනික පමණක් නොව, කුඩා කර්මාන්ත සහ පෞද්ගලික ව්‍යාපාර සංවර්ධනය,” කිරීම සඳහා ද වුවා යැයි කියැවිණ. බෙරියාගේ මතය අනුව, සංවිධානය විසින් “ආර්මේනියන් හමුදාවක් ස්ථාපිත කරන අදහසින් යුතුව සහ ජර්මන් හමුදා අවශ්‍යතා සඳහා යන දෙකටම අරමුදල් එකතු කරන ලදී.”⁹

දවස් හතරකට පසුව, එනම් 1944 ජූනි 2 වැනිදා, ආරක්ෂාව සඳහා වූ රාජ්‍ය කමිටුවෙන් එන නීතියකට ස්ටාලින් අත්සන් තැබීය. එයින් නියම වූයේ “ක්‍රයිමියන් ටාටාර් පිටුවහල් කිරීම සමඟ බුල්ගාර්, ග්‍රික්, සහ ආර්මේනියන් යන අනෙකුත් ජර්මන් හවුල්කාරයන් 37,000 ක් ද ඒ සමඟ එකතු විය යුතුයි,” කියායි. අනෙක් පිටමං කණ්ඩායම් සඳහා සංඛ්‍යා තීන්දු කරන ලද අවස්ථාවල දී මෙන්ම, මෙහි දී ද නිවේදනය තුළින් ඒ ඒ “පිළිගැනීමේ ප්‍රදේශය” සඳහා හිතූමතයේ හැඳෙන කෝටා තීරණය කරන ලදී: කසකස්තානයේ ගුරෙව් (Gurev) ප්‍රදේශයට 7,000 ක්; ස්වරඩොලෙව්ස්ක් ප්‍රාන්තයට 10,000 ක්; උරාල් හි මොලොටොව් ප්‍රාන්තයට 10,000 ක්; කෙමෙරොවෝ ප්‍රාන්තයට 6,000 ක්; බෂිකිරියා (Bashikiria) වෙත 4,000 ක්. එසේම 1944 ජූනි 27 සහ 28 දින “මෙහෙයුම සාර්ථක ලෙසින් මෙහෙයවන ලදී” යැයි ප්‍රකාශ කෙරිණ. ඒ දවස් දෙක ඇතුළත, පිටමං කරන ලද ජනතාව 41,854 ක් විය, එනම්, වාර්තාව උලුප්පා දක්වන පරිදි, “සැලසුම් කළ සංඛ්‍යාවෙන් සියයට 111 ක් විය.”

⁸ Zemskov, “Gulag,” p. 9

⁹ Quoted in Bugai, *L. Beria-I. Stalinu*, pp. 153-156.

ක්‍රියාමාර්ගය වන ජර්මන්, ටාටාර්, බුල්ගාර්, ග්‍රීක්, සහ ආර්මේනියානුවන් වෙතින් ශුද්ධ කරනු ලැබූ පසුව කෝකසස් ප්‍රදේශයන් පිරිසිදු කර දමන්නට NKVD තීරණය කළහ. ජාතික මායිම් ශුද්ධ කරන එයාකාරම වූ පදනමක පූර්ව නියුක්තියෙන් යුතු පදනමකින් මේ මහා විශාල මෙහෙයුම්, 1937-38 වර්ෂ වල දී වරපුරුෂ විරෝධී මෙහෙයුම්වල ස්වභාවික දිගුවක්, වඩා ක්‍රමානුකූලව සිද්ධ වීමක් යැයි පෙනී යයි. 1944 ජූලි 21 වැනිදා, ආරක්ෂාව සඳහා වූ රාජ්‍ය කමිටුවෙන් එන ස්ථාලීන් අත්සන් කළ නව නීතියක් නියම කළේ මෙබෙට්ටියන් කුර්කි, කුර්දි, සහ ජෝර්ජියාවේ මායිම්වට ප්‍රදේශ වලින් බෙම්මින්ස් ඇතුළත් 86,000 ක පිරිසක් පිටමං කිරීමයි. භූමි ප්‍රදේශයේ කඳුකර ස්වභාවය සහ මේ බොහෝ ජනතාවකගේ තැනින් තැන සැරිසරන දිවි පෙවෙත නිසා, මෑත කාලයක් වෙත තුරු ඔටොමාන් අධිරාජ්‍යයේ කොටසක් හැටියට ඔවුන් සෝවියට් සහ තුර්කි භූමි අතර නිදහසේ ගමන් කරමින් සිටි නිසාත්, පිටමං කිරීමේ සුදානම් සඳහා විශේෂ වූ දීර්ඝ කාලයක් වැය වුණි. මෙහෙයුම් 1944 නොවැම්බර් 15 සිට 25 දක්වා පැවති අතර NKVD විශේෂ බලකායන් 14,000 ක් එය මෙහෙයවන ලදහ. ජර්මන් විරෝධී යුද වෑයම සඳහා මිත්‍ර පාර්ශවය විසින් සපයන ලද විශාල වෙඩි උණ්ඩ තොග සැපයුමේ ණය-කුලී එකඟවීමේ කොටසක් අනුව ඇමෙරිකාව විසින් සපයන ලද ස්ටුඩ්බේකර් ට්‍රැක් රථ නව සියයක් මේ පිටමං කිරීම් සඳහා යොදා ගැනිණ.¹⁰

නොවැම්බර් 28 වැනිදා ස්ථාලීන් වෙත යවන වාර්තාවකින්, බෙරියා ප්‍රකාශ කළේ දවස් දහයක් ඇතුළත, “විශේෂයෙන්ම දුෂ්කර වූ තත්වයන් යටතේ,” 91,095 ක ජනතාවක් පිටමං කළ බවයි. එයින් සියයට 49 ක්ම වයස දාසයට අඩු වුවත්, මේ සියල්ලන්ම තුර්කි වරපුරුෂයන් යැයි බෙරියාගේ මතය විය. “මේ ප්‍රදේශයේ ජනගහනයෙන් බහුතරයට තුර්කියේ මායිම්වට දිස්ත්‍රික්කවල වාසීන් සමඟ පවුල් සබඳතා තියෙනව. ඔවුන් බොහෝ දුරට හොර බඩු ප්‍රවාහනයේ යෙදෙන අය. සංක්‍රමණයට දැඩි නැඹුරුවක් දක්වනව. තුර්කි බුද්ධි අංශයට සහ මායිම් දිගේ සිටින මං පහරන කල්ලිවලට අලුතින් බඳවා ගන්න පුද්ගලයන් සපයනව.” ගුලාග් අංශයේ “ජනතා ප්‍රයාණය” සංඛ්‍යාත වලට අනුව, කසකස්තාන් සහ කිරිගිස්තාන් වෙතට 94,955 කට ආසන්න ජනතාවක් පිටමං කර ඇත. 1948 ජූලි මාසයේ සිට 1944 නොවැම්බර් මාසය දක්වා මෙස්බෙට්ටියන්, කුර්දි, සහ බෙම්මින්ස් 19,540 ක් පිටමං කරන ලදී. දළ වශයෙන් එසේ පිටමං කරන ලද ජනතාවගෙන් සියයට 21 ක් පිටමං කිරීමේ හේතුව නිසාම මිය ගියහ. රෙජිමය විසින් දඩුවම් දෙන ලද එවැනි සියළු ජනතාව අතර ඒ වසර හතරේ දී දකින්නට ලැබෙන මරණ අනුපාතිකය සියයට 20-25 විය.¹¹

ජනවාර්ගික නිර්ණායකය මත සිය දහස් ගණනින් පිටමං කරන ලද ජනතාව යුද සමය තුළ දී ඉහළ ගොස් “විශේෂයෙන් අවතැන්” වූ සංඛ්‍යාව දළ වශයෙන් මිලියන 1.2 ක් සිට මිලියන 2.5 ක් දක්වා වැඩි විණ. යුද්ධයට පෙර මේ “විශේෂයෙන් අවතැන්” වූවන්ගේ වැඩි කොටස හැදුනේ කුලාක්හරණයේ වින්දිතයන් නිසයි. ඒත් යුද්ධය ඇරඹීමත් සමඟ දළ වශයෙන් 936,000 ක් වූ ඔවුන්ගේ සංඛ්‍යාව 1945 මැයි වෙද්දී 622,000 ක් දක්වා අඩු වූහ. සැබැවින්ම, වැඩිහිටි පිරිමි, පවුලේ ගෘහ මූලිකයන් නොවන සහ ඊට කළින් කුලාක් යැයි නිල වශයෙන් පංතියට දැමෙන ලද අය, දස දහස් ගණනින් යුද සමයේ දී හමුදාවට බලයෙන් බඳවා ගැනිණ. ඔවුන්ගේ භාර්යාවන් සහ දරුවන් එවිට කළින් තිබූ සමාජ තත්වය යළි ලබාගෙන තව දුරටත් “විශේෂයෙන් අවතැන්” වූවන් යන පංතියේ නොව නිදහස් පුරවැසියන් ලෙසින් සිටිය හැකියාව ලදහ. එහෙත්, යුද්ධ කාලයේ පැවති තත්වයන් නිසා,

¹⁰ Maries, *Les peuples déportés*, pp. 107-108.

¹¹ Zemskov, “Gulag,” p. 9.

අලුතින් නිදහස ලැබුවත්, ප්‍රායෝගිකව ඔවුන්ගේ සියළු බඩු බාහිරාදිය සහ ඔවුන්ගේ නිවාස පවා රජයට පවරාගෙන තිබුණ බැවින් ඒ වෙද්දී ඔවුන්ට නිර්දේශිතව තිබුණ වාසස්ථාන හැර දා යන්නට ලැබුණේ කලාතුරකිනි.¹²

ගුලාග් හි දිවිගලවා ගැනීමේ තත්වයන් ඉතාමත් දුෂ්කර වූයේ 1941-1944 කාලයේ දී ය. සාගතය, වසංගත, පමණ ඉක්මවා රඳවා තිබීමෙන් ඇති වූ තදබදය, සහ අමානුෂීය ලෙසින් ප්‍රයෝජනයට ගැනීම යනාදිය සෝවියට් ශ්‍රම කඳවුරු සිරකරුවන්ට (zeks) අමතර වශයෙන් මුහුණ දෙන්නට වූ ගැහැට වූහ. ඔවුන් කොහොමටත් අසාමාන්‍ය කර්කශ තත්වයන් යටතේ ශ්‍රමය සැපයූ අයයි. එසේම “සිරකරුවන් අතර ප්‍රතිවිප්ලවීයවාදී සංවිධාන” හෙළිදරව් කරනු පිණිස යොදවා සිටි හමුදා ඔත්තු සපයන්නන්ගේ නිති සුපරීක්ෂාවට ලක්ව දිගින් දිගටම දුක් විඳිමින් සිටි අයයි.

ජර්මන් හමුදා සිසු ලෙසින් ඉදිරියට එන්න සමත්වීම නිසා යුද්ධයේ පළමු මාස කිහිපයේ දී NKVD යට සිරබන්ධනාගාර, ශ්‍රම ජනපද, සහ රැඳවුම් කඳවුරු ගණනාවක ජනතාව ඉවත් කරන්නට සිද්ධ විය. නැත්නම් ඒ අය හතරන්ගේ අතට පත්වන නිසයි. 1941 ජූලි මාසයේ සිට දෙසැම්බර් දක්වා ජනපද 210 ක්, සිරබන්ධනාගාර 135 ක්, රැඳවුම් කඳවුරු 27 ක්, ඒවායේ සිටි සිරකරුවන් 750,000 ක් සමඟ නැගෙනහිරට ගෙන යන ලදී. ගුලාග් ප්‍රධානියා වූ ඉවන් නැසෙඩ්කින් (Ivan Nasedkin) “මහා දේශප්‍රේමී යුද්ධයේ ගුලාග් කටයුතු” සම්පිණ්ඩනය කරමින්, “මුළුමනින් ගත්තම, කඳවුරු වලින් ජනතාව ඉවත් කිරීමේ කටයුත්ත ඉතා හොඳින් සංවිධානය කර තිබුණ,” යැයි කියා සිටියේය. ඊට තවත් එකතු කරමින් ඔහු මෙසේ ද කීවේය, “ප්‍රවාහන පහසුකම් හිඟය නිසා, බොහෝ සිරකරුවන් ඉවත් කළේ පයින් ගමන් කරවන විදියෙන්, සමහර විට සැතපුම් 600 ක් ඉක්මවා යන දුරකට.”¹³ සිරකරුවන් ඔවුන්ගේ ගමනාන්ත කරා පිවිසියේ කුමන තත්වයකින්දැයි කියා අයෙකුට සිතාගත හැකියි. කඳවුරකින් සිරකරුවන් ඉවත් කරන්නට තරම් කාලයක් නැති වූ විටෙක දී, එවැනි තත්වයන් යුද්ධයේ මුල් සති කිහිපයේ දී පැවතිණ, සරලවම සිරකරුවන්ට වෙඩි තබා මරා දැමුණි. මෙය විශේෂයෙන්ම බටහිර යුක්රේනයේ පැවති තත්වයයි. 1941 ජූනි අග දී NKVD විසින් ලිව්ව් (Lviv) හි දී සිරකරුවන් 10,000 ක් සමුල ඝාතනය කළහ. ලට්ස්ක් සිරබන්ධනාගාරයේ 1,200 ක සිරකරුවන් ද, ස්ටැනිස්ලවොව් (Stanislwov) හි 1,500 ක් ද, ඩුබ්නො (Dubno) හි 500 ක් ද වශයෙන් එසේ සිරකරුවන් ඝාතනය කළහ. ජර්මානුවන් පැමිණෙද්දී ඔවුන් ලිව්ව්, සයිටොමීර් (Zhytomyr), සහ ව්නිට්සා (Vynnytsa) පළාත්වල සාමූහික මිනිවළවල් දුසිම් ගණනක් සොයා ගත්හ. “යුදෙව්-බොල්ෂෙවික්” දුෂ්ටත්වයන් යන බොරුව යොදා ගනිමින් නාටිකී සොන්ඩකොමාන්ඩෝස් (Sonderkommandos) ඔවුන්ගේ වාරය පැමිණි කළ වහාම යුදෙව්වන් දස දහස් ගණනින් සමුල ඝාතනය කළහ.

1941-1944 වර්ෂ සඳහා පවතින ගුලාග් පරිපාලන වාර්තා සියල්ලේම දැක්වෙන්නේ යුද්ධය කාලයේ දී කඳවුරු වල ජීවන තත්වයන් කොතරම් භයානක ලෙසින් පරිහානයට පත් වූවාද යන්නයි.¹⁴ පමණට වැඩි සංඛ්‍යාවක් රැඳවීම නිසා ඇති වූ තදබදය තිබී කඳවුරු තුළ

¹² V. N. Zemskov, “Kulatskaya ssylka nakanune i v gody Velikoi Oteschestvennoi voiny” (The kulak deportations on the eve of and during Great Patriotic War), *Sotsiologichskie issledovaniya*, no. 2 (1992), 3-26.

¹³ GARF, 9414/1/330/56-62.

¹⁴ Nicolas Werth and Gael Moullec, *Rapports secrets soviétiques, 1921-1991; La société russe dans les documents confidentiels* (Paris: Gallimard, 1994), pp. 379-391; Edwin Bacon, *The Gulag at War: Stalin's Forced Labor System in the Light of the Archives* (Basingstoke: Macmillan in Association with the Centre for Russian and East European Studies, University of Birmingham, 1994).

සෑම සිරකරුවෙක් සඳහාම පැවති වර්ග මීටර් 1.5 ක ඉඩ ප්‍රමාණය 0.7 ක් වෙත පහළ වැටිණ. ඇඳන් යනු කඳවුරු තුළ විශේෂ තත්වයන් හිමි වූ ශ්‍රමිකයන්ට වෙන් කර තිබුණු සුබෝපහෝගීත්වයක් වූ බැවින්, සිරකරුවන් ලැලි මත වාරයෙන් වාරයට නිදා ගන්නා යැයි සිතන්නට පුළුවනි. සාමාන්‍ය දිනපතා කැලරි ප්‍රමාණය යුද්ධයට පෙර තිබූ මට්ටම් වලට වඩා සියයට 65 කින් පහත වැටිණ. සාගතය පුළුල්ව පැතිර ගියේය. 1942 දී ටයිෆය් උණ සහ කොළරාව කඳවුරු පුරා පැතිර ගියහ. නිල දත්ත වලට අනුව 19,000 ක සිරකරුවන් සෑම වසරක දී ම ඒ වසංගත නිසා මිය ගියහ. 1941 දී ශ්‍රම කඳවුරු තුළ පමණක් 101,000 කට ආසන්න මරණ සිදු වූහ. එයට බලාත්කාරයෙන් වැඩ ගත් ශ්‍රම ජනපද ඇතුළත් නැත. ඒ අනුව වාර්ෂික මරණ අනුපාතිකය සියයට 8 ක් වෙත ළඟාවෙමින් පැවතිණ. 1942 දී ගුලාග් පරිපාලනය විසින් මරණ 249,000 ක් (සියයට 18 ක මරණ මට්ටමක්), සහ 1943 දී මරණ 167,000 ක් (සියයට 17 ක මරණ මට්ටමක්), ලියාපදිංචි කර ඇත.¹⁵ මෙයට සිරකරුවන්ට වෙඩි තබා මරා දැමීම, සහ බලාත්කාරයෙන් වැඩ ගත් ශ්‍රම ජනපදවල සිදුවූ මරණ ඇතුළත් කළහොත්, එවිට 1941-43 අතර දී පමණක් ගුලාග් වල මරණ 600,000 කට වැඩි සංඛ්‍යාවක් සිද්ධ වූවා යැයි දළ වශයෙන් ගණනය කළ හැකියි. දිවි ගලවා ගන්නට සමත් වුවන්ද සිටියේ ඉතාමත් බේදනීය තත්වයකයි. පරිපාලනයේ දත්ත වලටම අනුව, සියළු සිරකරුවන්ගෙන් සියයට 19 ක් පමණක් බර ශාරීරික ශ්‍රමය සඳහා, සියයට 17 ක් මධ්‍යස්ථ ශාරීරික ශ්‍රමය සඳහා, සහ සියයට 64 ක් “සැහැල්ලු වැඩ” සඳහා —එනම් ඔවුන් රෝගීව සිටියහ— සුදුසු යැයි කියැවුණි.

1941 නොවැම්බර් 2 දිනය දරන, සිබීලැග් කඳවුරේ තත්වය ගැන ගුලාග් පරිපාලනයේ මෙහෙයුම් අංශයේ ප්‍රධාන සහකරුවා වෙතින් යැවෙන වාර්තාවකින් උපුටා ගත් කොටසක් පහතින් දැක්වේ.

නොවොසිබිර්ස්ක් NKVD හි මෙහෙයුම් අංශය වෙතින් ලැබුණු තොරතුරු වලට අනුව, සිබීලැග් හි අඛ්ලුර්ස්ක් (Akhlursk), කුස්නෙට්ස්ක්, සහ නොවොසිබිර්ස්ක් යන අංශ වල ඉතා තියුණු මරණ අනුපාතික ඉහළ යෑමක් සිද්ධ වී ඇත...

මේ ඉහළ යෑමට හේතු වශයෙන්, එසේම ඉහළ යමින් පවතින වාර්තා කර ඇති බෝවෙන රෝගීන්ගේ සංඛ්‍යාවට ද හේතුව, කිසිදු සැකයක් නැතිව, නිති ලෙසින් ආහාර නැතිවීම නිසා සහ කර්කශ වැඩකරන තත්වයන් නිසා, පුළුල්ව පැතිර ඇති ඌන පෝෂිත තත්වයෙන් හදවත දැඩි පීඩාවකට පත්කර තිබීමයි.

සිරකරුවන්ට වෛද්‍ය අවධානයක් නොලැබීම, ඔවුන් කරන වැඩවල දුෂ්කරත්වය, දීර්ඝ වැඩ දවස, ප්‍රමාණවත් පෝෂණයක් නොමැතිකම, යන සියල්ල දිනපතා මරණ මට්ටම් තියුණු ලෙසින් ඉහළ යාමට උදව් කරයි...

මන්දපෝෂණය, ඌන පෝෂණය, සහ පුළුල්ව පැතිර ඇති වසංගත නිසා විවිධ තෝරා බෙදා හරින මධ්‍යස්ථාන වලින් කඳවුර වෙත එවන ලද සිරකරුවන් අතරෙන් ද මරණ ගණනාවක් වාර්තා කෙරිණ. 1941 ඔක්තෝබර් 8 වැනිදා මැරින්ස්කොයි (Marinskoe) හි නොවොසිබිර්ස්ක් තෝරා බෙදා හරින මධ්‍යස්ථානයෙන් එවන ලද සිරකරුවන් 539 න් සියයට 30 කට වැඩි සංඛ්‍යාවක් ඉතාමත් දැඩි ලෙසකින් බරින් අඩු වූහ, සහ ඔවුන් උකුණන් ගෙන් පිරී සිටියහ. සිරකරුවන් සමඟ මළසිරුරු හයක්

¹⁵ Zemskov, “Gulag,” pp. 14-15.

ද ගෙනෙහි ලදී.¹⁶ ඔක්තෝබර් 8-9 රාත්‍රියේ තවත් පස් දෙනෙක් මිය ගියහ. තවත් මුර රැකවල් ඇතිව ගෙනෙහි ලද කණ්ඩායමක් එම මැරීන්ස්කොයි අංශයේම තෝරා බෙදා හරින මධ්‍යස්ථානයෙන් සැප්තැම්බර් 20 වැනිදා පැමිණියේය. සියළු සිරකරුවන් උකුණන්ගෙන් පිරී සිටියහ. ඔවුන් අතර සැලකිය යුතු ප්‍රමාණයකට යට ඇඳුම් නොතිබිණ...

මෑතක දී, සිබීලැග් කඳවුරේ, සිරකරුවන් වෙතින් හැඳුන වෛද්‍ය සේවකයන් අතර කඩාකප්පල්කාරී ක්‍රියා බොහොමයක් දකින්නට ලැබිණ. ටයිගින්ස්ක (Taiginsk) අංශයේ සිටි ඇසර් (Azher) කඳවුරේ 58 වගන්තියේ 10 වැනි කොටස අනුව දඬුවම් ලැබී තිබුණ එක සහායකයෙක්,¹⁷ නිෂ්පාදනය කඩාකප්පල් කිරීම සඳහා සිරකරුවන් ජනිතුවුණි.¹⁸ රෝගී වූ ශ්‍රමිකයන්ව ශාරීරිකව වැඩිම බර දඬුවම් සහිත ශ්‍රම ස්ථාන වලට යවන ඒ කණ්ඩායමේ සාමාජිකයන්ට උවමනා වූයේ ඔවුන්ව නිරෝගී කිරීමට නොව මේ නිසා කඳවුරේ නිෂ්පාදනය අඩු වී යාමෙන් ඉලක්ක වලට ළඟාවීම වළක්වීමයි.

ගුලාග් පරිපාලනයේ මෙහෙයුම් අංශයේ ප්‍රධාන සහකාර, ආරක්ෂක බලකායේ කැප්ටන්, කොගෙන්මන් (Kogenman).

මෙවැනි “සිරකරුවන් මුහුණ දෙන දැඩි සෞඛ්‍ය ගැටළු,” යන ගුලාග් වක්‍රෝක්තියෙන්ම කියුවොත්, ඒවා නිසා, බොහෝ විට ඔවුන් ඇද වැටෙන තුරු, සිරකරුවන් වෙත තවත් වැඩි පීඩනයක් පැවරීමෙන් අධිකාරීන්ව වැළැක්වුණේ නැත. “1941 සිට 1944 දක්වා,” ගුලාග් ප්‍රධානියා ඔහුගේ වාර්තාවේ ලියූ පරිදි, “එක දවසක ශ්‍රමයේ සාමාන්‍ය අගය රූබල් 9.5 සිට රූබල් 21 දක්වා ඉහළ ගියේය.” හමුදාවට බලයෙන් බඳවා ගන්නා ලද ශ්‍රම බලය වෙනුවට යොදා ගැනීම සඳහා යුද අවි නිපදවන කම්හල් වෙත සිය දහස් ගණනින් සිරකරුවන් බලයෙන් යොදවන ලදී. යුද ආර්ථිකය තුළ ගුලාග් භූමිකාව ඉතාමත් වැදගත් ලෙසින් කැපී පෙනුණි. දණ්ඩන පරිපාලනයේ ඇස්තමේන්තු වලට අනුව, සිරකරුවන්ගේ ශ්‍රම බලය යනු විශේෂයෙන්ම වානේ සහ පතල් ඇතුළත්, යුද ආයුධ කර්මාන්තයේ සමහර ප්‍රධාන අංශයන්හි සියළු නිෂ්පාදනයෙන් කාලකට ආසන්න සංඛ්‍යාවක් නිෂ්පාදනය කළේ සිරකරුවන්ගේ ශ්‍රම බලයෙනි.¹⁹

“සමාජවාදී අරමුණ වෙනුවෙන් දැඩි සේ කැපව සිටි,” සියයට 95 ක සිරකරුවන්ගේ “දැඩි දේශප්‍රේමී හැදියාව,” තිබුණද, ඔවුන් වෙත එල්ල වූ පීඩනය, විශේෂයෙන්ම දේශපාලනික සිරකරුවන් වෙත, පෙර ලෙසින්ම තීව්‍ර වූයේය. 1941 ජූනි 22 වැනිදා මධ්‍යම කම්ටුවෙන් නිවේදනය කළ නීතික ප්‍රතිඵලයක් වශයෙන්, එකදු “58” ක් හෝ (දණ්ඩ නීති සංග්‍රහයේ 58 වගන්තියේ ප්‍රතිඵලයක් ලෙසින් සිර දඬුවම් හිමි වූ) යුද්ධයේ අවසානයට පෙර නිදහස් කිරීම තහනම් විය. ඒ, ඒ පුද්ගලයා දැනටමත් ඔහුගේ මුළු සිර දඬුවම් කාලය සම්පූර්ණ කර ඇති වුවත්. දේශපාලන අපරාධ (ප්‍රතිවිප්ලවීයවාදී පක්ෂයකට අයිති වීම, නැත්නම් දක්ෂිණාංශ වීම හෝ ට්‍රොට්ස්කිවාදී සංවිධානයක වීම), එසේත් නැත්නම් වරපුරුෂ සේවය, ද්‍රෝහප්‍රේමය,

¹⁶ The passage is underlined in pencil, and in the margin is written: “Why were they also brought to the destination?”
¹⁷ Section 10 of Article 58, which punished all “counterrevolutionary crimes,” referred to “propaganda or incitement calling for destruction or the weakening of the Soviet regime.” In cases of “group propaganda,” which were extremely common, punishments ranged from three years’ imprisonment to the death sentence.
¹⁸ Another passage underlined in pencil, with a note in the margin: “These people must be tried again, or sent before the OS” (the NKVD Special Board, an extrajudicial body whose task was to deal with “counterrevolutionary crimes”).
¹⁹ Bacon, *The Gulag at War*

හෝ ක්‍රස්තවාදය යනාදියට දඬුවම් ලද සිරකරුවන්ව රැඳවා තිබුණේ උත්තරධ්‍රැව සහ කොලිමා ප්‍රදේශය වැනි කාලගුණය වඩාත්ම දරුණු ප්‍රදේශවල පිහිටි දැඩි මුර ඇති විශේෂ කඳවුරු වලයි. එවැනි කඳවුරු වල වාර්ෂික මරණ අනුපාතිකය බොහෝ විට සියයට 30 දක්වා වැඩිවුණි. 1943 අප්‍රේල් 22 වැනිදා නීතියෙන් පසුව, විශේෂයෙන්ම දඬුවම් ලැබෙන කඳවුරු විවෘත කරන ලදී. සිරකරුවන් වෙතින් ප්‍රයෝජනය ගත් ආකාරය එහිදී ඔවුන්ගේ දිවි ගලවා ගැනීම ඉතාමත්ම අයහපත් විදියකින් සිද්ධ වෙන ලද ඒ තැන් අනතුරුව මරණය කැඳවන කඳවුරු බවට හැරිණ. කොලිමා සහ වොර්කුටා ප්‍රදේශයන්හි බහුතරව පිහිටුවා තිබුණ රන්, ගල් අඟුරු, ඊයම්, සහ රේඩියම් පතල් තුල විෂ පරිසර තත්වයන් යටතේ පැය 12 ක් සේවය කිරීම මරණ දඬුවමක් හා සමාන විය.²⁰

1941 ජූලි සිට 1944 ජූලි දක්වා කඳවුරු තුළ වූ විශේෂ උසාවි සිරකරුවන් 148,000 ක් වෙත නව දඬුවම් පැනවූහ. එයින් 10,858 ක් වෙඩි තබා මරා දැමූහ: 208 ක් වරපුරුෂයන් යැයි ද, 4,307 ක් රජය පෙරළන සහ ක්‍රස්තවාදී කටයුතු කළා යැයි ද, සහ 6,016 ක් කඳවුරු තුළ උද්ඝෝෂණයක් හෝ කැරැල්ලක් සංවිධානය කළා යැයි ද, කියැවුණි. NKVD දත්ත වලට අනුව, යුද්ධය කාලයේ දී ගුලාග් තුළ “සිරකරුවන්ගේ සංවිධාන” 603 ක් තුරන් කර දමන ලදී.²¹ මේ දත්ත පෙන්වීම ඔවුන් නිසි පරිද්දෙන් සුපරීක්ෂාකාරීව සිටියා යැයි කියන්නට දක්වන ලද්දක් විය හැකි වුවත්, —කඳවුර මුර කරන ලද විශේෂ බලකායේ බොහෝ භටයන් වෙත අනෙක් රාජකාරිද පැවරී තිබුණි, පිටමං කිරීමේ කටයුතු යනාදිය— ප්‍රථම වරට සාමූහික ලෙසින් පැන යාමත් සහ ප්‍රථම වරට ඇතුලත මහා පරිමාණ කැරලි ඇතිවීමත්, යුද්ධය පැවති සමයේ කඳවුරු අත්දකින ලදැයි සැකයක් නැත.

සැබැවින්ම යුද කාලය තුළ දී කඳවුරු වල ජනගහනය මහත් ලෙසින් වෙනස් වූහ. 1941 ජූලි 12 වැනිදා නීතියෙන් පසුව, අධිකාරීන් විසින්ම පිළිගත් පරිදි, “අයුක්ති සහගත ලෙසින් සේවයට වාර්තා නොකිරීම, නැත්නම් සුළු හොරකම් වැනි නොවැදගත් අපරාධ” සඳහා දඬුවම් ලැබ සිටි සිරකරුවන් 577,000 කට වැඩි පිරිසක් නිදහස් කර වහාම රතු හමුදාවට එකතු කරන ලදී. යුද කාලයේ දී සිරකරුවන් 1,068,000 ක් ගුලාග් සිට යුද පෙරමුණට කෙළින්ම යවන ලදී. එයට මුළු සිර දඬුවම් කාලය සම්පූර්ණ කරන ලද අයද ඇතුලත් වෙති.²² 1941-1943 දී ගුලාග් තුළ මිය ගිය දළ වශයෙන් 600,000 සංඛ්‍යාවට ඇතුලත් වනුයේ කඳවුරු තුළ වූ කර්කශ තත්වයන්ට ඉතාමත් අඩුවෙන් හැඩගැසුණ දුර්වලම සිරකරුවන් වූහ. කඳවුරු සහ ජනපද වෙතින් සිරකරුවන් බොහොමයක් ඉවත් කරද්දී, සුළු වැරදි වලට සිර දඬුවම් නියම වූ අය, ශාරීරිකව ශක්තිමත් සහ මුරණ්ඩු මදාවියන්, ඔවුන් දේශපාලන සිරකරුවන් වුවා හෝ සාමාන්‍ය අපරාධකාරයන් වුවා හෝ එහි රැඳී සිට ජීවිත ගලවා ගන්නට ද සමත් වූහ. 58 වගන්තියේ ප්‍රතිඵලයක් හැටියට දීර්ඝ කාලීන සිර දඬුවම් (වසර අටක් හෝ ඊට වැඩි) නියම වූ කොටස සියළු සිරකරුවන්ගෙන් සියයට 27 සිට 43 දක්වා ඉහළ ගියේය. මේ නිසා සිරගෙවල් ජනගහනයේ පෙනුමේ හටගත් වෙනස, ගුලාග් තවත් විශාල ලෙසින් වර්ධනය වෙද්දී, 1944 සහ 1945 වසර තුළ දී පැහැදිලි ලෙසින් කැපී පෙනෙන්නට පටන් ගති. 1944 ජනවාරි සිට 1945 ජනවාරි දක්වා කාලයේ ගුලාග් සිරගෙවල් තුළ ජනගහනය සියයට 45 කට වඩා වැඩි වූයේය.

²⁰ J. Rossi, *Spravochnik po Gulag* (The Gulag handbook) (Moscow: “Prosvet,” 1991); see the articles on special camps and convict prisons.

²¹ GARF, 9414\1\68\1-61, quoted in *Istoricheskii arkhiv*, no. 3 (1994), 61-86.

²² GARF, 9414\1\330\56-62.

U.S.S.R. හි 1945 වසර යනු විනාශයට පත් වූ ඒත් ජයග්‍රාහී රටක් හැටියට හොඳින් සිහි කරන්නයි. ෆ්‍රැන්සුවා ෆ්‍රැංකෝ වරක් ලියූ පරිදි: “1945 දී, U.S.S.R. මහා කීර්තීමත් දේශයක් හැටියට නව මිනිසාගේ ගැලවුම්කාර දැක්මට අසිරිමත් භෞතික බලයක් එකතු කළේය.” කිසිවෙකුටත් සිහි නොවේ, නැතිනම් කිසිවෙකුත් විසින් සිහි කරන්නට අකමැතියි, අනෙක — හොඳින් සඟවන ලද— කතන්දරයේ අනෙක් පැත්ත. ගුලාග් පුරාලේඛන පෙන්වන පරිදි, ජයග්‍රහණයේ වසර, සෝවියට් වධහිංසා වලින් යුතු රැඳවුම් කඳවුරු ක්‍රමයේ උච්චතම අවස්ථාව ද වූයේය. සෙසු ලෝකයා සමඟ සාමය පිහිටුවා ගත් පසුව ඇතුළත අරගල නොනවැතී සිද්ධ වෙමින් පැවතිණ. වසර හතරක යුද්ධයෙන් බැට කෑ සමාජය වෙත එල්ල වූ රාජ්‍ය පාලනය එහි දී යාන්තමින් හෝ ලිහිල් වූයේ නැත. ඊට පටහැනිව, 1945 වසර, බටහිර වෙත ඉදිරියට යන්නට සමත් වූ සෝවියට් යුනියනය සහ රතු හමුදා විසින් ප්‍රදේශයන් නැවතත් අධිවාසයට පත් කරගත්, සහ ක්‍රමයෙන් පැන යන්නට සමත් වූ මිලියන ගණනක සෝවියට් වැසියන්ව නැවතත් සම්පූර්ණයෙන්ම යටත් කරගන්නට බලය යොදා ගත්තා වූ වසර වූයේය.

1939-40 කාලයේ ඇඳා ගත් භූමි ප්‍රදේශයන් — බාල්ටික් දේශ, බටහිර බොලොරුසියා, මොල්ඩේවියා, සහ බටහිර යුක්රේනය— යුද්ධ කාලයේ සෝවියට් පාලනයෙන් නිදහස්ව තිබූ භූමි ප්‍රදේශයන් සෝවියට්කරණයේ දෙවැනි ක්‍රියාවලිය තුළින් නතු කරගන්නා බලාත්කාරයට හසු වූහ. සෝවියට් දේශයට එරෙහිව විරෝධතා ජාතිකවාදී විරුද්ධ පක්ෂ ව්‍යාපාර වලින් තැන තැනින් හට ගැනිණ. එයින් අවිගත් අරගල, හිංසනය, සහ මර්දනය යනාදියේ අලුත් වක්‍රයක් ඇරඹිණ. බාල්ටික් දේශ සහ බටහිර යුක්රේනය තුළ ඇඳා ගැනීමට ප්‍රතිරෝධය දැක්වීම විශේෂයෙන්ම දරුණු ලෙසින් දිග හැරුණි.

1939 සැප්තැම්බර් සිට 1941 ජූනි දක්වා සිද්ධ බටහිර යුක්රේනයේ ප්‍රථම අධිවාසය නිසා හටගෙන තිබුණේ තරමකට බලවත් අවිගත් ප්‍රතිරෝධ ව්‍යාපාරයකි. එය යුක්රේන ජාතිකවාදීන්ගේ සංවිධානය, OUN නමින් විය. මෙම සංවිධානයේ සාමාජිකයන් අනතුරුව කොමියුනිස්ට්වාදීන් සහ යුදෙව්වන් සමඟ සටන් වැදීම පිණිස SS විශේෂ බලකායන් හැටියට හමුදාවට ඇතුල් වූහ. 1944 ජූලි මාසයේ දී රතු හමුදාව පැමිණි විට, OUN විසින් ‘යුක්රේනයේ නිදහස උදෙසා වූ සුප්‍රීම් කවුන්සිලය’ පිහිටුවාගෙන තිබුණි. OUN හි ප්‍රධානියා වූයේ රෝමන් ශුඛොවිච් (Roman Shukhovich) එවිට යුක්රේන විප්ලවීය හමුදාවේ, UPA හි අණ දෙන්නා බවට පත්විය. යුක්රේන මූලාශ්‍ර වලට අනුව, 1944 සිසිරයේ දී UPA හි සාමාජිකයන් 20,000 කට වැඩි සංඛ්‍යාවක් සිටියහ. OUN සහ UPA හි සොල්දාදුවන්ගේ පවුල්වල සියළු සාමාජිකයන් අත් අඩංගුවට ගෙන ක්‍රැස්නොයාර්ස්ක් (Krasnoyarsk) ප්‍රදේශයට පිටමං කරන්න යැයි නියම කරන ආඥාවක් 1944 මාර්තු 31 වැනිදා බෙරියා අත්සන් කරන ලදී. 1944 පෙබරවාරියේ සිට ඔක්තෝබර් දක්වා සිවිල් වැසියන් (බහුතර වශයෙන් කාන්තාවන්, දරුවන් හා වයසක පිරිමි) 100,300 ක් බෙරියාගේ නියමය යටතේ පිටමං කරන ලදී. ඒ කාලයේ දී සිරකරුවන් හැටියට ගත් සොල්දාදුවන් 37,000 ගැන කිව්වොත්, ඒ සියල්ලන්වම ගුලාග් වෙතට යැවිණ. 1944 නොවැම්බර් මාසයේ දී යුක්රේන යුනිට් පල්ලියේ (Uniate Church of Ukraine) ප්‍රධාන බිෂොප්වරයා වූ රදගුරු අන්ද්‍රේ ශ්චෙප්ට්ට්ස්කි (Shchepytytsky) ගේ අභාවයෙන් පසුව සෝවියට් අධිකාරීන් ඒ ආගමික සමුච්චය සත්‍යලබ්ධික පල්ලිය (Orthodox Church) හා එකතු කරවීය.

සෝවියට්කරණයට එරෙහි සියල්ලන්වම මුලිනුපුටා දමන්නට NKVD විසින් ඉලක්ක කළේ පාසැල් අධ්‍යාපනයයි. බටහිර යුක්රේනය, “බුර්ජුවාසී” පෝලන්තයේ කොටසක්ව තිබිය දී පාසැල් ගිය සියළු දරුවන්ගේ පෙළපොත් පිරා බලා ඔවුන් නිරෝධායන මෙහෙයුමක් හැටියට අත් අඩංගුවට ගත යුතු ජනතාවගේ ලැයිස්තු හැඳහ. මේ ලැයිස්තුවල උඩින්ම තිබුණේ වඩාත්ම දක්ෂ වූ සිසු සිසුවියන්ගේ නම් වූහ. ඒ අය “සෝවියට් ක්‍රමයට හතුරන් විය හැකි,” අය යැයි ඔවුන් තීන්දු කර තිබිණ. බෙරියාගේ එක් සහායකයෙක් වන කොබුලොව් ඉදිරිපත් කරන වාර්තාවකට අනුව, 1944 සැප්තැම්බර් සිට 1945 මාර්තු දක්වා, බටහිර බෙලොරුසියාවේ, “සෝවියට් රෙජිමයට හතුරු කාරයක් පිරී ඇති,” යැයි සලකන ලද තවත් ප්‍රදේශයකින් “හමුදාවෙන් පැන ගිය,” සහ “හවුල්කාරයන්” යැයි හඳුන්වමින් 100,000 කට වැඩි පිරිසක් අත් අඩංගුවට ගන්නා ලදී. 1945 ජනවාරි 1 සිට මාර්තු 15 දක්වා කාලය තුළ ලිතුවේනියාවේ ජනවාර්ගික ශුද්ධ කිරීම් මෙහෙයුම් 2,257 ක් වූවා යැයි පවතින සුළු දත්ත ප්‍රමාණයේ දැක්වේ.

මේ මෙහෙයුම් ගැන තවත් සැලකිය යුතු මරණ සංඛ්‍යාවක් එන්නේ “මං පහරන්නන්” 6,000 ක් මරණයට පත් කිරීම සහ “මං පහරන්නන්, හමුදාවෙන් පැන ගියවුන්, සහ ජාතිකවාදී කණ්ඩායම්වල සාමාජිකයන්,” යනුවෙන් 75,000 කට වැඩි සංඛ්‍යාවක් අත් අඩංගුවට ගැනීමයි. 1945 දී “සමාජමය පිටස්තර කාරකයන්, මං පහරන්නන්, සහ ජාතිකවාදීන් යන පවුල්වල සාමාජිකයන්” 38,000 කට වැඩි සංඛ්‍යාවක් ලිතුවේනියාවෙන් පිටමං කර යවා ඇත. 1944- 1946 දී මේ ප්‍රදේශ වලින් සමානුපාතිකව සිරගත කරන ලද ජනතාව යුක්රේනයේ සියයට 140 ක් ද, සහ බාල්ටික් දේශ වල සියයට 420 ක් ලෙසින් ද වැඩි වූහ. 1946 අවසානය වෙද්දී, යුක්රේනියානුවන් සියයට 23 ක් ද, බාල්ටික් ජාතිකයන් සියයට 6 ක් ද කඳවුරුවල ජනගහනය අතර සිටියහ. ඉතින් ඔවුන් එහි සිටි සෙසු සෝවියට් ජනගහනයට වඩා වැඩියෙන් සිරකරුවන් අතර නියෝජනය වූහ.

1945 දී ගුලාග් වර්ධනය වීම, දහස් ගණනක් සිරකරුවන් “පාලන සහ පෙරන කඳවුරු” වෙතින් පැහැදිලි කරන හැකියි. ගුලාග් ශ්‍රම කඳවුරු සමඟ සාමාන්තරව 1941 දී මේ කඳවුරු පිහිටුවා තිබුණි. හතුරු යුද සිරකරුවන්ගේ කඳවුරු වෙතින් පළා යන්නට සමත් වූ හෝ නැත්නම් සෝවියට් යුද සිරකරුවන් රඳවා තබන අරමුණින් ඒවා ඉදි කර තිබිණ. සෝවියට් ක්‍රමයට පිටතින් සිටීම නිසා ඔවුන් සියල්ලන්වම එක්කෝ වරපුරුෂයන් විය හැකි අය නැත්නම් අඩුම ගණනේ එයට පාත්‍ර විය හැකි අය හැටියට සැකයට ලක් වූහ. හතුරන් විසින් කළින් අධිවාසයේ සිටින ලද භූමි ප්‍රදේශ වලින් හමුදාවට බඳවාගත හැකි වයසේ පිරිමි, ජ්‍යෙෂ්ඨ නිලධාරීන් (*starosti*) ද, එසේම අධිවාසී කාලය තුළ දී කුමන හෝ නිල තනතුරක් දරන ලද —එය කොතරම් සුළු වුවත්— අනෙක් සියල්ලන්වම ද, කඳවුරු වල සිරගත කරන ලදහ. 1942 ජනවාරියේ සිට 1944 ඔක්තෝබර් දක්වා 421,000 ක වැඩි ජනතාවක්, නිල දත්ත අනුව, පාලන සහ පෙරන කඳවුරු තුළින් එහා මෙහා යවන ලදහ.²³

බටහිර වෙත රතු හමුදාව ඉදිරිගමන් කළ පසු සහ ජර්මානුවන් යටතේ වසර දෙක තුනක් තිබී භූමි ප්‍රදේශයන් යළි අත්පත් කරගත් පසුව, සෝවියට් යුද සිරකරුවන් නිදහස් කිරීම, සහ ශ්‍රම කඳවුරු වල රඳවා සිටි අය, සහ හමුදා සහ සිවිල් සෝවියට් පුරවැසියන් දෙකොට්ඨාශයම ආපසු ඔවුන්ගේ නිවහන් වෙත යැවීමත් හදිසි කටයුත්තක් විය. 1944 ඔක්තෝබර් මාසයේ දී සෝවියට් රජය ‘ආපසු යවන කටයුතු සඳහා දෙපාර්තමේන්තුවක්’

²³ Zemskov, “Gulag,” p. 4.

පිහිටුවන ලදී. එහි ප්‍රධානියා වූයේ ජනරාල් ෆිලිප් ගොලිකොව් (Filip Golikov) නැමැත්තායි. 1944 නොවැම්බර් 11 වැනි දින පුවත්පත්වල පළ කරන ලද සම්මුඛ සාකච්ඡාවක් අනුව, “නාටිසි වහල් බවට ඇදගෙන ගිය දරුවන්ගේ ඉරණම ගැන සෝවියට් රෙජිමය ඉතා සැලකිල්ලක් දක්වයි. ඒ අයව පීතෘභූමියේ අවංක දරුවන් හැටියට ආපසු නිවහනට ගෞරවයෙන් බාරගනු ලබයි. නාටිසි ක්‍රස්ත තර්ජනය හමුවේ U.S.S.R. හි වාසියට එරෙහි කටයුතු කළ සෝවියට් පුරවැසියන්ට පවා, ඔවුන් ආපසු පැමිණි පසුව ඔවුන්ගේ ඵදිනෙදා වගකීම් කරගෙන යන්නට සූදානම් ඒ ක්‍රියාවන්ට වගකිව යුතු නැතැයි කියා සෝවියට් රජය විශ්වාස කරයි.” පුළුල් ලෙසින් බෙදා හරින ලද මෙම ප්‍රකාශය මිත්‍ර පාක්ෂිකයන් රවටන්නට සමත් විය. එසේ නොවූයේ නම්, යාල්ටා එකඟතාවයේ වැකිකඩ අනුව “නිෂ්චයේ මායිම්වලට පිටින් සිටින” සෝවියට් පුරවැසියන් සියල්ලන්වම ආපසු යැවීම සම්බන්ධයෙන් ඉතා යුහුසුළු ලෙසින් කරගෙන ගිය කටයුතු ගැන විස්තර කරන්නේ වෙන කුමන ආකාරයකින් ද? ජර්මන් නිල ඇඳුම් පැළඳගෙන සිටින ලද නැත්නම් හතුරා සමඟ ක්‍රියාශීලීව හවුල් වූ ජනතාව පමණක් බලාත්කාරයෙන් ආපසු යවනවා යැයි එකඟතාවය ඉතා පැහැදිලිව දක්වා සිටියත්, ප්‍රායෝගිකව සිද්ධ වූයේ රටේ මායිම් වලින් පිටත සිටි හසු වූ ඕනෑම සෝවියට් පුරවැසියන්ව ඔවුන්ව ආපසු යැවීම බාරව සිටි NKVD වෙතට පැවරීමයි.²⁴

සටන් නැවතී දින තුනකට පසුව, 1945 මැයි 11 වැනිදා, නව පාලන සහ පෙරවුම් කඳවුරු 100 ක්, ඒ සෑම එකකම 10,000 ක පිරිසක් රඳවන හැකි ලෙසින්, නිර්මාණය කරන්න යැයි සෝවියට් ආණ්ඩුව නියම කළේය. ආපසු යවන සෝවියට් යුද සිරකරුවන් බාර වූයේ ප්‍රතිඔත්තු සංවිධානය වූ SMERSH (‘වරපුරුෂයන්ට මරණය’) හි අධීක්ෂණය යටතටයි. සිවිල් වැසියන්ව අවස්ථාවෝචිත පදනමකින් NKVD තුලින් පෙරීමට ලක් කරන ලදී. 1945 මැයි සිට 1946 පෙබරවාරි දක්වා මිලියන 4.2 කට වැඩි සෝවියට් පුරවැසියන්ව ආපසු යවන ලදී. ජර්මානුවන් විසින් අල්ලාගත් මිලියන 5 ක යුද සිරකරුවන්ගෙන් දිවි ගලවා ගන්නට සමත් වූ 1,545,000 ක්, සහ ශ්‍රමය සඳහා පිටමං කරන ලද්දවුන් ගෙන් සිවිල් වැසියන් 2,655,000 ක්, නැත්නම් සටන් ඇරඹෙන විට බටහිර වෙත පලා ගිය ජනතාව එම සංඛ්‍යාවට ඇතුළත් වෙති. පාලන සහ පෙරන කඳවුරු වල අනිවාර්යෙන් සිටිය යුතු කාලය අවසන් කළ පසුව මේ ආපසු යවන අයගෙන් සියයට 57.8 කට, බහුතරය කාන්තාවන් හා දරුවන්, ඔවුන්ගේ නිවාස වලට යන්නට අවසර ලැබුණි. එයින් සියයට 19.1 ක් ආපසු හමුදාවට බලයෙන් බඳවා ගන්නා ලදී. බොහෝ විට ඔවුන් වැටුනේ විනය හැඩගසන හමුදා බළඇණි වලටයි. එයින් සියයට 14.5 ක් “ප්‍රතිෂ්ඨාපන බළඇණි” වෙතට, සාමාන්‍යයෙන් අඩුම ගණනේ වසර දෙකක කාලයකට, යැවෙන ලදී. 360,000 ක් ජනතාව, නැත්නම් සියයට 8.6 ක් ගුලාග් වලට වසර දහයකට හෝ විස්සකට පැනවූ සිර දඬුවම් සඳහා පිටත් කරන ලදී. ඔවුන් බොහොමයක් “පීතෘභූමියට ද්‍රෝහීවීම,” ගැන වරදකරුවන් වූහ. නැත්නම් ඔවුන්ව NKVD ආඥා පාලනයකට (*komandatura*) “විශේෂයෙන් අවතැන් පුද්ගලයන්” තත්වයෙන් යැවිණ.

සෝවියට් ජනරාල් අන්ද්‍රේ විලැසොව් (Vlasov) යටතේ සටන් වැදුන සෝවියට් සොල්දාදුවන්ට විශේෂ ඉරණමක් විලැසොව්ට්සි (*Vlasovtsy*) යටතේ තීන්දු විණ. විලැසොව්, 1942 ජූලි මාසයේ දී ජර්මානුවන් විසින් සිරකරුවෙක් ලෙසින් අල්ලා ගත් දෙවැනි හමුදාවේ අණදෙන නිලධාරියෙකි. ඔහුගේ ස්ථාලයන් විරෝධී වූ දැඩි විශ්වාසයන් නිසා, නාටිසින් සමඟ හවුල් වී බොල්ෂෙවික්වාදීන්ගේ ප්‍රජා පීඩනයෙන් සිය රට නිදහස් කරගන්නට ජනරාල් විලැසොව් එකඟ වී සිටියේය. ජර්මන් අධිකාරීන්ගේ සහාය ඇතිව, විලැසොව් ‘රුසියන්

²⁴ *Sotsiologicheskie issledovaniya*, no. 7 (1991), 4-5.

ජාතික කමිටුව' පිහිටුවීය. “රුසියාව නිදහස් කරගැනීම සඳහා හමුදාව” යැයි සේනාංක දෙකක් පුහුණු කළේය. නාටිසි ජර්මනිය පරාජය වීමත් සමඟ මිත්‍ර පාර්ශවයන් විසින් ජනරාල් විලියම් සහ ඔහුගේ නිලධාරීන්ව සෝවියට් යුනියනයට බාර දෙන ලදී. එහි දී ඔවුන්ව අප්‍රමාදව වෙඩි තබා මරා දමන ලදී. 1945 නොවැම්බර් ක්ෂමා නීතිය අනුගමනය කරමින් විලියම්ගේ හමුදාවේ සොල්දාදුවන්ව වසර හයකට සයිබීරියාව, කසකස්තානය සහ ඇත උතුරු පෙදෙස් වලට පිටමං කරන ලදහ. 1946 මුල දී විලියම්ගේ 148,079 ක්ව, ඔවුන් බොහෝ දෙනෙක් අධිකාර නොලත් නිලධාරීන් වූහ, දේශප්‍රේමී යැයි චෝදනා ලැබ ගුලාග් වෙතට යවන ලදී.²⁵

“විශේෂ නැවත පදිංචි කරන ස්ථාන,” ගුලාග්, බලාත්කාරයෙන් ශ්‍රමය යොදවා ගත් ජනපද, පාලන සහ පෙරන කඳවුරු, සහ සෝවියට් සිරබන්ධනාගාර මෙයට පෙර කිසි දවසක, ඒ ඔවුන් ජයග්‍රහණය සැමරූ වසරේ තරම් සංඛ්‍යාවක සිරකරුවන් රඳවාගෙන නොසිටියහ. මිලියන 5.5 කට ආසන්න වූ මුළු සමස්තයක්. මෙම දත්තය ජයග්‍රහණයේ උත්සව සහ “ස්ථාලිනුඩ් ප්‍රතිඵලය” නිසා වැසී ගියේය. දෙවැනි ලෝක යුද්ධයේ අවසානය සෝවියට් ඉතිහාසයේ නව යුගයක් අරඹන ලදී. මෙය ලෝකය පුරා රටවල් වලින් මිලියන දස ගණනකින් ආශ්චර්යාත්මක බවකින් දුටු සෝවියට් ආකෘතියයි. එය දශකයකට ආසන්න කාලයක් පුරා පවතින්නට නියම වූවයි. නාටිසිවාදය පරාජය කරන්නට U.S.S.R. විසින් වැඩියෙන්ම විශාල වූ මනුෂ්‍ය ජීවිත සංඛ්‍යාව ගෙවන ලදැයි යන්න, —ඒ වැය මහත් වූයේ ස්ථාලිනුගේම ප්‍රමාද දෝෂ සහ වැරදි තීරණයන් නිසාය යන්න— එනම් ස්ථාලිනුවාදී ආඥාදායකත්වයේ වර්ෂාව වසා ගන්නට ප්‍රයෝජනවත් විය. එයින් නාටිසි-සෝවියට් ගිවිසුම සහ මොස්කව් නඩු යුගයේ දී කළින් ඇති කළ සියළු සැක වලින් රෙජිමය නිදහස් කරන්නටත් සමත් විය.

²⁵ Guboglo and Kuznetsov, *Deportatsii narodov*, p. 162.

13 ගුලාග් ක්‍රමයේ උච්ච අවස්ථාව සහ අර්බුදය

ස්ථාලිනවාදයේ අවසාන වර්ෂ සලකුණු වූයේ අලුත් මහා භීෂණයකින් හෝ තවත් වැඩි වෙන මහජනයා ඉදිරියේ පවත්වන බොරු නඩු විභාග වලින් නොවේ. යුද්ධයෙන් පසු රුසියාවේ ඉතා දැඩි සහ ජීවනකාරී වාතාවරණයක් පැවතිණ. විවිධාකාර වර්ගීකරණ වලින් සමාජ හැදියාව අපරාධකරණය කිරීම එහි උච්චතම අවස්ථාවට පත් විය. දීර්ඝ සහ සාහසික යුද්ධයකින් පසුව රෙජිමය එහි ග්‍රහණය ලිහිල් කරාට යැයි බලාපොරොත්තු වීම වැඩක් නැතැයි ඔප්පු විය. 1945 මැයි 9 වැනිදා ඉල්යා එරෙන්බර්ග් (Ilya Ehrenburg) සිය මතක සටහන් වල “මිනිසුන් පමණට වැඩියෙන් දුක්විඳ ඇත, අතීතය යළි නැවත සිද්ධ වේවි යන්න සිතාගත තරම් නොහැකියි,” යැයි ලිවිය; ඒත් ඔහු ඉක්මණින් මෙය ද එකතු කළේය: “ඒත් මම වික්ෂිප්තයෙන් සහ දැඩි සන්තාපයෙන් පිරී සිටිමි.” මේ අනතුරක් පිළිබඳ පූර්ව නිමිත්ත පමණටත් වැඩියෙන් පුරෝකථනාකාර වූයේය.

“භෞතික තත්වය ඉතා දුෂ්කර වූ ද, එසේම යමක් වෙනස් වෙනස් වෙනවාය යන බලාපොරොත්තුව ද, අතර ජනගහනය දොමිනසින් දෙපැත්තට ඇදෙමින් සිටිති.” විවිධ ප්‍රාන්ත තුළ සංචාරය කරමින් සිටි සෝවියට් මධ්‍යම කමිටුවේ උපදේශකයන් 1945 සැප්තැම්බර් මාසයේ සහ ඔක්තෝබර් මාසයේ දී මොස්කව් වෙත යැවූ වාර්තා කිහිපයක එසේ ලියැවුණි. රටේ බොහෝ පෙදෙස් තවමත් ව්‍යාකූල තත්වයන්වල පවතින බව වාර්තා කියා සිටියහ. 1941 සහ 1942 වසර වල දී නැගෙනහිර පැතිවලට ඕපපාතිකව සහ මහත් සංඛ්‍යා වලින් ඉවත් කර යවන ලද ශ්‍රමිකයන් නිසා නිෂ්පාදනය ප්‍රමාද වූහ. ඌරාල් හි වානේ කර්මාන්තය නොවී විරූ තරමකින් පැවති වැඩ වර්ජන රුල්ලක් නිසා පැද්දෙමින් පැවතිණ. සාගත සහ දුක්ඛිත ජීවන තත්වයන් සාමාන්‍යයක් බවට හැරිණ. රටේ නිවාස නොමැතිව මිලියන 25 ක් පමණ පිරිසක් සිටියහ. බර වැඩ කරන කම්කරුවන්ගේ දවසක පාන් සලාකය රාත්තලකට වඩා අඩු විය. 1945 නොවැම්බර් අග දී තත්වය කොතරම් නරක වූවාදැයි කියතොත් ප්‍රාදේශීය පක්ෂ කමිටුවල ප්‍රධානීන් විසින් ඔක්තෝබර් විප්ලවය සමරන පෙළපාලියට සහභාගි වෙන්න එපා යැයි ශ්‍රමිකයන්ට යෝජනා කරන තරමට දුර දිග ගිහින් තිබිණ. එයට හේතුව වූයේ ජනගහනයේ බොහෝ දෙනෙකුට ඇඳුම් සහ සපත්තු නොතිබීමයි. එවැනි දොමිනස් තත්වයක් හමුවේ කටකතා වේගයෙන් පැතිරිණ. විශේෂයෙන්ම සාමූහික ගොවිපොළ ක්‍රමය ළඟ දී ම අත්හැර දැමෙනවා කියායි. සාමූහික ගොවිපොළ (kolkhozy) තුළින් ගම්බද වැසියට ප්‍රමාණවත් ආහාර සපයන්නටත්, සහ මුළු කන්නය පුරා සේවයේ යෙදීම සඳහා හුවමාරු කරගන්නා තිරිඟු පුඩ් (pudy) කිහිපයක් හෝ ලබා දෙන්නටත් නොහැකි බව නැවත වතාවක් ඔප්පු කර ලදී.¹

තත්වය වැඩියෙන්ම විනාශය අභිමුඛකයේ තිබුණේ කෘෂිකාර්මික පෙරමුණේය. ගම්බද ප්‍රදේශ යුද්ධය නිසාත් සහ දැඩි නියඟයක් නිසාත් විනාශයට පත්ව තිබුණි; එසේම යන්ත්‍ර සහ ශ්‍රමබලය යන දෙකම අනතුරුදායක මට්ටමේ හිඟ සැපයුමකින් පැවති නිසා 1946 සිසිරයේ අස්වැන්න මහා ව්‍යසනකාරී තත්වයක වූයේය. නැවත වතාවක් සලාක ක්‍රමය බලාත්මක කරන්නට රජයට සිද්ධ විය. ඒ 1946 පෙබරවාරි 9 වැනිදා කථාවකින් ස්ථාලින

¹Elena Zubkova, *Obshchestvo i reformy, 1945-1964* (Society and reforms, 1945-1964) (Moscow: Rossiya molodaya, 1993), pp. 16-44.

සලාක නවතන බවට දුන් පොරොන්දුව පසෙක තිබිය දී ය. කෘෂිකර්මයේ ව්‍යසනයට හේතු මොනවාදැයි සොයා බැලීම ප්‍රතික්ෂේප කරමින්, සහ අසාර්ථකත්වයට හේතුව පෞද්ගලික ගොවීන් ටික දෙනෙකුගේ කෑදරකම යැයි වරද පටවමින්, ආණ්ඩුව තීරණය කළේ, “සාමූහික ගොවිපොළ තත්වයන් උල්ලංඝනය කරන සියල්ලන්වම තුරන් කිරීමට,” සහ “එකතු කිරීමේ ක්‍රියාවලිය කඩාකප්පල් කරන හතුරු සහ විදේශ කාරකයන්ව, හොරුන්ව, සහ අස්වැන්නෙන් ටිකෙන් ටික හොරකම් කර අසුවන ඕනෑම අයෙක්ව” අල්ලා ගැනීමටයි. 1946 සැප්තැම්බර් 19 වැනිදා සාමූහික ගොවිපොළ කටයුතු සඳහා කොමිසමක් (Commission for Kolkhoz Affairs) පිහිටුවන ලදී. එහි ප්‍රධානියා වූයේ අන්ද්‍රේ අන්ද්‍රීව් නැමැත්තාය. එහි කර්තව්‍යය වූයේ යුද්ධ කාලයේ දී සාමූහික ගොවිපොළ ශ්‍රමිකයන් විසින් “නීති විරෝධී ලෙසින් අල්ලාගෙන සිටින” සියළු ඉඩම් රජයට පවරා ගැනීමයි. දිවිගලවා ගැනීමේ වෑයම සඳහා ගම්බද වැසියන් හෙමිහිට අල්ලා ගෙන තිබූ ඉඩම් ප්‍රමාණයෙන් හෙක්ටෙයාර් මිලියන 10 කට ආසන්න ප්‍රමාණයක් වසර දෙකක දී පාලනයට යළි පවරා ගන්නට සමත් වූහ.

1946 ඔක්තෝබර් 25 වැනිදා, “රජයේ ධාන්‍ය සඳහා ආරක්ෂාව” යන සිරස්තලයෙන් වූ නීතියකින්, හොරකම් පිළිබඳ නඩු සියල්ල දින දහයක් ඇතුළත විසඳන්නට අධිකරණ අමාත්‍යාංශය වෙත බලය පැවරිණ. එසේම භාවිතයෙන් බැහැර ලා තිබුණ 1932 අගෝස්තු 7 වැනිදා නීතිය නැවතත් නීතියේ සම්පූර්ණ බලයෙන් යුතුව යොදවන්නට නියම කෙරිණ. 1946 නොවැම්බර් සහ දෙසැම්බර් මාස වල දී 53,300 කට වැඩි පිරිසක්, ඔවුන් බහුතරය සමූහ ගොවි ශ්‍රමිකයන් වූහ, වෙතට දඬුවම් දී ඔවුන්ව ධාන්‍ය හෝ පාන් හොරකම් කළ වරදට කඳවුරු වෙත යවන ලදී. “ගම්බද එකතු කිරීමේ මෙහෙයුම් කඩාකප්පල් කරන ලදී,” කියා සාමූහික ගොවිපොළ ප්‍රධානීන් දහස් ගණනින් අත් අඩංගුවට ගැනිණ. මුලින් මුලින් එකතු කරන ලද ප්‍රමාණය වූයේ ඉලක්කයෙන් සියයට 33 ක් පමණි. ඒත් මේ මාස දෙකේ දී එය සියයට 77 ක් දක්වා ඉහළ ගියේය.² මේ ඉහළ යෑම වැයක් ඇතිව සිද්ධ වූවකි: “පිටිසරබද ඇති එකතු කිරීමේ ප්‍රමාදය” යන අමිහිරි ඇත්ත සඟවන ලද වක්‍රෝක්තිය පිටුපස අනතුරු අඟවමින් සිටියේ තවත් සාගතයක තිත්ත යථාර්ථයයි.

1946 ගිම්හානයේ දී පැවති නියඟයෙන් වැඩියෙන්ම පීඩා වින්ද ප්‍රදේශයන් 1946-47 සිසිරයේ සහ හේමන්තයේ ඇති වූ සාගතය පැතිර ගිය ප්‍රදේශයන්ම වූහ. එනම්, කුර්ස්ක් (Kursk), ටැම්බොව්, වොරොනෙස්, ඔරෙල්, සහ රොස්ටොව් යන ප්‍රදේශයන්ය. වින්දිතයන් සංඛ්‍යාව අඩුම වශයෙන් 500,000 කි. 1932 දී මෙන්ම, 1946-47 සාගතය ද සම්පූර්ණ නිහඬ බවකින් ගෙවී ගියේය. සමහර ප්‍රදේශවල නෙලාගත් අස්වැන්න හෙක්ටෙයාර් එකකට කිලෝ 250 ක් තරම් වත් නොතිබියදී ඒත් ආහාර කැඳවුම් ඉලක්ක සඳහා ගෙවිය යුතුම වූ ප්‍රමාණ අඩු කිරීම ප්‍රතික්ෂේප කළ නිසා, හිඟය සාගතයක් බවට හැරිණ. භාමතයේ සිටි ශ්‍රමිකයන්ට දිවි ගලවා ගැනීම සඳහා සංවිත වලින් ටිකක් හොරාගැනීම හැරෙන්නට කළ හැකි පිළියමක් නොවීය. එක අවුරුද්දක් ඇතුළත වාර්තා වූ හොරකම් සියයට 44 කින් ඉහළ ගියේය.³

1947 ජූනි 5 වැනිදා රජය ඊට කළින් දින නිකුත් කළ නීති දෙකක් ප්‍රකාශනය කරන ලදී. ඒ දෙකම 1932 අගෝස්තු 7 වැනිදා ගෙනෙන ලද සුප්‍රසිද්ධ නීතියේ අකුරටම සහ

² V. F. Zima, “Poslevoennoe obshchestvo: Prestupnost i golod, 1946-1947” (Post-war society: Crime and famine, 1946-1947), *Otechestvennaya istoriya*, no. 5 (1995), 45-58.
³ V. P. Popov, “Golod i gosudarstvennaya politika, 1946-1947” (Famine and state policy, 1946-1947), *Otechestvennye arkhivy*, no. 6 (1992), 36-60; Nicolas Werth and Gael Moullec, *Rapports secrets soviétiques, 1921-1991: La société russe dans les documents confidentiels* (Paris: Gallimard. 1994), pp. 162-165.

ස්වභාවයටම ඉතා සමාන වූවකි. ඕනෑම ලෙසකින් “රජයේ හෝ සාමූහික ගොවිපොළ (kolkhoz) දේපල වලට එල්ල කරන පහර,” සඳහා වසර පහක් සහ වසර විසිපහක් අතර කාලයක කඳවුරු සිරදඬුවමක් නියම විය හැකි යැයි ද, එය පළමු වතාවට කරන්න ලද්දක් ද නැත්නම් නැවත කරන ලද්දක් ද අනුව, එසේම එක පුද්ගලයෙක් විසින් ද නැත්නම් සමූහයක් කරන ලද අපරාධයක් ද අනුව, දඬුවම් ලැබෙන්නකි. හොරකමකට සූදානම් වෙන බවක් ගැන දැන සිටි අයෙක් වෙන්නම්, නැත්නම් එවැන්නක් ඇසින් දුටු අයෙක් ඒ ගැන පොලීසියට නොදැන්වීම නිසා වසර එකක සිට වසර තුනක් දක්වා දඬුවම් නියම වේ. මෙවැනි අපරාධ සඳහා දෙන ලද වැඩිම දඬුවම වූ වසරකට සිවිල් අයිතීන් අහිමිය දැන් මේ 1947 ජූනි 4 දින නව නීති වලට හැරවෙනවා යැයි රහසිගත වක්‍රලේඛනයක් උසාවි වලට දැනුම් දුනි.

එම වසරේ දෙවැනි භාගයේ දී, වයස දාසයට අඩු 21,000 ක් ද ඇතුළත්ව, 380,000 කට වැඩි ජනතාවක්, මේ නව ඩැක්ටෝනියානු විලාසයේ නීතියේ ප්‍රතිඵලයක් හැටියට දඬුවම් ලැබූහ. රයි ධාන්‍ය කිලෝ ස්වල්පයකට නොඅඩු සොරකමක් නිසා අයෙක්ව වසර අටක සිට දහයක් දක්වා කඳවුරක සිර දඬුවමක් නියම විය. 1947 ඔක්තෝබර් 10 වැනි දිනය දරන, විලැඩ්මියර් ප්‍රාන්තයේ, සුස්ඩල් (Suzdal) දිස්ත්‍රික්කයේ ජනතා උසාවියක පහත නඩු තීන්දුව එක උදාහරණයකි: “සාමූහික ගොවිපොළේ (kolkhoz) අශ්වයන් මුර කරමින් සිටි රාත්‍රියේ දී, එන්. ඒ. සහ බී. එස්., වයස පහළොවක් සහ දාසයක් වූ බාලවයස්කාරයන් දෙදෙනාව සාමූහික ගොවිපොළේ පාත්තියෙන් පිපිඤ්ඤා කරල් තුනක් හොරකම් කරද්දී හසු වූහ... එන්. ඒ. සහ බී. එස්. ඒ නිසා සාමාන්‍ය ශ්‍රම ජනපදයක් බාරයේ වසර අටක් සඳහා දඬුවම් නියම කරන ලදී.”⁴ වසර හයක කාලයක දී, මේ ජූනි 4 දින නීතියේ ප්‍රතිඵලයක් වශයෙන් මිලියන 1.3 ක ජනතාවකට දඬුවම් ලැබිණ. එය කළින් වසර පහට වඩා සියයට 75 කින් ඉහළ විය. 1951 දී මේ දඬුවම් සංඛ්‍යාව, ගුලාග් වල සිටි සියළු සාමාන්‍ය අපරාධකාරයන් ගෙන් සියයට 53 ක් වූයේය, සහ සියළු සිරකරුවන්ගෙන් සියයට 40 ක් තරමට ආසන්නව තිබිණ.⁵ 1940 ගණන් අග වෙද්දී, පොදු උසාවි හරහා ජූනි 4 නීතිය අනුව දඬුවම් දීමේ මධ්‍යක කාලය සෑහෙන තරමකින් වැඩි වී ගියේය. 1940 දී වසර පහකට වැඩි දඬුවම් සංඛ්‍යාව සියයට 2 සිට 1949 වෙද්දී සියයට 29 දක්වා ඉහළ ගොස් තිබුණි. මේ ස්ථාලිත්වාදයේ ඉහළම ලක්ෂයේ දී, මෙවැනි ජනතා උසාවි මඟින් නියම කරන “සාමාන්‍ය” ලද අවරෝධක දඬුවම්, 1930 ගණන් වල පැවති සාමාන්‍යයක් වූ NKVD අධිකරණ-බාහ්‍ය ස්ථානයට පත්වෙන ලදී.⁶

හොරකම සඳහා දඬුවම් ලැබූ ජනතාව අතර බොහෝ කාන්තාවන් සිටියහ, යුද්ධය නිසා වැන්දඹුවන් වූ අය, සහ ජීවිතය පවත්වා ගැනීම සඳහා හිඟාකන්නට සහ හොරකම් කරන්නට සිද්ධ වෙන තත්වයට ඇද වැටුණු කුඩා දරුවන් සිටි මව්වරු වූහ. 1948 අවසානය වෙද්දී, ගුලාග් වල 500,000 කට වැඩි සිරකරුවන් (1945 ට වඩා දෙගුණයක්) සිටියහ. කාන්තාවන්ගේ කඳවුරුවල පිහිටි “ළදරු නිවාස” වල වයස අවුරුදු හතරට අඩු දරුවන් 22,815 ක් රඳවා සිටියහ. 1953 මුල් කාලය වෙද්දී මේ සංඛ්‍යාව 35,000 කට වැඩි වෙමින් ඉහළ ගියේය.⁷ ගුලාග් ළදරු පාසැල් බවට පත්වීම වළක්වා ගැනීම සඳහා 1949 අප්‍රේල්

⁴ V. P. Popov, “Gosudarstvennyi terror v Sovetskoj Rossii, 1923-1953” (State terror in Soviet Russia, 1923-1953), *Otechestvennye arkhivy*, no. 2 (1992), 27.
⁵ V. N. Zemskov, “Gulag,” *Sotsiologicheskie issledovania*, no. 6 (1991), 10-11.
⁶ Popov, “Gosudarstvennyi terror,” p. 27
⁷ Zemskov, “Gulag,” p. 11.

මාසයේ දී ආණ්ඩුව පාර්ශවීය මුක්තියේ නීතියක් ගෙනෙමින් මව්වරුන් සහ දරුවන් 84,200 ක් නිදහස් කළේය. එසේ වුවද, ස්ථාවරව පැමිණෙන සිය දහස් ගණනින් වූ සුළු සොරකම් සඳහා දඬුවම් නියම අය වූයෙන් එයින් සිද්ධ වූයේ 1953 තෙක් තවමත් සාපේක්ෂව ඉතා ඉහළ සංඛ්‍යාවකින් කාන්තාවන් ගුලාග් වල රඳවා සිටි බවයි. සාමාන්‍යයෙන් ඔවුන් සියළු සිරකරුවන්ගෙන් සියයට 25-30 ක් අතර වූහ.

1947 සහ 1948 නීතිවලට තවත් කිහිපයක් එකතු වීම නිසා, පාවිච්චියට ගත හැකි අවරෝධක නීති බහුල වීම එවක පැවති වාතාවරණය ගැන මනා හෙළිදරව්වක් ඉදිරිපත් කරයි: 1947 පෙබරවාරි මාසයේ දී සෝවියට් පුරවැසියන්ට විදේශිකයන් හා විවාහ වීම තහනම් කරන ලද නීතිය සහ 1947 ජූනි 9 වැනිදා “රාජ්‍ය රහස් හෙළි කිරීම සඳහා හෝ රාජ්‍ය රහස් ඇති වාර්තා නැති කරගැනීම සඳහා දඬුවම්,” යන නීතිය ද පැනවිණ. වැඩියෙන්ම සුපතල නීතිය නම් 1948 පෙබරවාරි 21 වැනිදා පනවන ලද නීතියයි. එයට අනුව “සියළු වරපුරුෂයන්, ප්‍රොටිස්කිවාදීන්, කඩාකප්පල්කරුවන්, මෙන්ෂෙවික්වාදීන්, සමාජවාදී විප්ලවීයවාදීන්, අරාජිකවාදීන්, ජාතිකවාදීන්, සුදු හමුදා, සහ වෙනත් සෝවියට් විරෝධී කණ්ඩායම්, ඔවුන්ගේ කඳවුරු සිරදඬුවම් නිමා කළ පසුව, කොලිමා ප්‍රදේශයට, නොවොසිබර්ස්ක් සහ ක්‍රැස්නොයාර්ස්ක් ප්‍රාන්ත වෙත... සහ කසකස්තානයේ සමහර දුරස්තර ප්‍රදේශ වෙත පිටමං කරනු ලැබේ.” සැබැවින්ම සිද්ධ වූයේ, සිරබන්ධානාගාර පරිපාලනය මේ “සෝවියට් විරෝධී කාරකයන්” (බහුතර වශයෙන් 1937 සහ 1938 දී දඬුවම් ලද 58 වගන්තියේ දේශපාලන සිරකරුවන්ව) සම්ප අධීක්ෂණයක් යටතේ තබා ගනිමින්, සහ ඔවුන්ගේ සිර දඬුවම් තවත් වසර දහයකින් හිතූමතයේ දීර්ඝ කිරීමයි.

1948 පෙබරවාරි 21 වැනිදා දිනයේ ම, සුප්‍රීම් සෝවියට් මණ්ඩලය තවත් නීතියක් අනුමත කළහ. ඒ “සාමූහික ගොවිපොළ (*kolkhozy*) තුළ පරපෝෂිතයන් මෙන් ජීවත්වෙන සහ අවම වැඩි දින ගණන සපුරන්නට ප්‍රතික්ෂේප කරන සියළු ඒකීය පුද්ගලයන්ව,” යුක්රේන S.S.R. වලින් පිටමං කර දැමීමයි. ජූනි 2 වැනිදා වෙද්දී මේ නීතිය රටේ සෙසු පළාත් වෙත ද බලපාන ලෙසට වෙනස් කරන ලදී. ගරා වැටුණ සමූහ ගොවිපොළ තුළ ශ්‍රමිකයන්ට යාන්තමින් හෝ වැටුප් දීම සහතික කළ හැකි තත්වයක නොතිබුණි. ඒ නිසා පරිපාලනය විසින් පිළිපැදිය යුතු යැයි නියම කළ අවම වැඩි දින ගණන පවා සපුරන්නට බොහෝ ශ්‍රමිකයන් නිතිපතා අසමත් වූහ. ඉතින් මේ නව නීතිය නිසා මිලියන ගණනක් මේ තර්ජනයට හදිසියේම මුහුණ දුන්හ. මේ නව නීතිය තදින් ක්‍රියාත්මක කළහොත්, නිෂ්පාදනය තවත් අඩාල වේයැයි වැටහීම නිසා පරිස්ථානීය අධිකාරීන් සාමාන්‍ය ලිහිල් අන්දමකින් මේ නීතිය ක්‍රියාත්මක කළහ. එසේ වුවත්, 1948 වසරේ දී පමණක් “පරපෝෂිතයන්” 38,000 කට වැඩි සංඛ්‍යාවක් NKVD ආඥා පාලනය යටතේ වාසස්ථාන සඳහා පිටමං කර යවන ලදී. සංකේතමය වශයෙන් (ටික කාලයක් පමණක් පැවති) 1947 මැයි 26 වැනිදා මරණ දඬුවම මුලෝත්පාටනය කරනු ලද වුවත්, මේ අවරෝධක මෙහෙයුම් නිසා එය සම්පූර්ණයෙන් මැකී ගියේය. 1950 ජනවාරි 12 වැනිදා, ඒ වසරේ “ලෙනින්ග්‍රෑඩ් පළහිලව්ව” සඳහා චෝදනා ලැබුවන්ගේ මරණ සඳහා අවසර දෙන්නට, මරණ දඬුවම නැවත ප්‍රතිශ්ඨාපනය කරන ලදී.⁸

1930 ගණන් වල දී පිටමං කරන ලද්දවුන්ට සහ “විශේෂයෙන් අවතැන් වූවන්” සඳහා දෙන ලද “ආපසු එන අයිතිය” නිසා සමහර පරස්පර සහ අසංස්ථිතික රාජ්‍ය ප්‍රතිපත්ති නිර්මාණය වූහ. 1940 ගණන් අග දී ගැටළුව යම් රැඩිකල් විදියකින් විසඳන ලදී:

⁸ Zima, “Poslevoennoe obshchestvo,” pp. 45-58; Zubkova, *Obshchestvo i reformy*, pp. 63-69.

1941-1945 කාලයේ දී පිටමං කරන ලද සියල්ලන්ම “සදහටම” පිටමං කරන ලදැයි තීරණය විය. පිටමං කළවුන්ගේ පුණු වයස එළඹෙන ලද දරුවන්ගේ ඉරණම නිසා හටගෙන තිබුණ ගැටළුව එයින් වහාම අතුරදහන් වූයේය. ඔවුන් සහ ඔවුන්ගේ දරුවන්, “විශේෂයෙන් අවතැන්” වුවන් ලෙසින් සදාකාලිකව සිටිය යුතු වූහ.

1948-1953 කාලයේ දී “විශේෂයෙන් අවතැන්” වුවන් සංඛ්‍යාව වර්ධනය වෙමින් පැවතිණ. 1948 මුල් කාලයේ 2,342,000 සිට 1953 ජනවාරි වෙද්දී 2,753,000 දක්වා වැඩි වූහ. මේ වර්ධනය නව පිටමං කිරීමේ රැලි කිහිපයක ප්‍රතිඵලයයි. 1948 මැයි 22 සහ 23 වැනිදා NKVD විසින් දියත් කළේ තවමත් සමූහකරණයට ප්‍රතිරෝධ දක්වමින් සිටි ලිතුවේනියාවේ “වසන්ත මෙහෙයුම” නමින් විශාල එක්කාසුවකි. පැය හතළිස් අටක් ඇතුළත පිරිමි, ගැහැණු සහ දරුවන් 36,932 ක් අත් අඩංගුවට ගෙන මුර රැකවල් ඇති කණ්ඩායම් තිස් දෙකකින් පිටමං කරන ලදී. සියල්ලන්වම වර්ගීකරණය වූයේ “මං පහරන්නන්, ජාතිකවාදීන්, සහ ඒ දෙවර්ගයේ අයගේ පවුලේ සාමාජිකයන්” කියායි. සති හතරක් සහ පහක් තරම් කාලයක ගමනකින් පසුව ඔවුන්ව නැගෙනහිර සයිබීරියාවේ විවිධ NKVD ආඥා පාලන අතරේ බෙදා හරින ලදී. අනතුරුව විවිධ වන ගස් කැපීමේ මධ්‍යස්ථාන වල කර්කශ තත්වයන් අතර වැඩට යොදවන ලදී. එක NKVD තුණ්ඩුවක් මෙසේ නිරීක්ෂණය කළේය:

ශ්‍රමබලකාය ලෙසින් (ක්‍රැසනොයාර්ස්කි භූමි ප්‍රදේශයේ පවතින) ඉගාරා (Igara) වන කළමනාකරණ මධ්‍යස්ථානය වෙත එවන ලද ලිතුවේනියානු පවුල් වර්තමානයේ ජීවත් වෙන්නේ පරිස්ථානීය දේශගුණයට කිසි සේත්ම නුසුදුසු තත්වයන් තුළයි: වහලෙන් වැහි බේරී ගලයි, ජනේලවල විදුරු පියන් නැත, ගෘහ භාණ්ඩ නැත, ඇඳුන් නැත. පිටමං කරන ලද්දවුන් බිම නිදා ගනිති, වනස්ස හෝ පිදුර් මත. මේ පමණට වඩා රඳවා තැබීම නිසා ඇති තදබදය, සහ නිතරම කැඩෙන සෞඛ්‍ය පහසුකම් නිසා, ටයිෆය් සහ අතීසාරය වැළඳීමට හේතු වෙති. සමහර විට ඒවා විශේෂයෙන් අවතැන් වුවන් අතර මාරාන්තික වෙයි.

1948 දී ලිතුවේනියානුවන් 50,000 ක් “විශේෂයෙන් අවතැන්” වුවන් හැටියට පිටමං කරන ලදහ. ගුලාග් වෙත 30,000 ක් යවන ලදහ. එයට අමතරව අභ්‍යන්තර කටයුතු පිළිබඳ අමාත්‍යාංශයේ දත්ත වලට අනුව, ලිතුවේනියානුවන් 21,259 ක් ඒ ජනරජයේ “සාමකරණ මෙහෙයුම්” වල දී මරා දමන ලදහ. 1948 අවසානයේ දී, අධිකාරීන්ගේ තවත් වැඩි වූ ජවයෙන් පිරි පීඩනයක් එල්ල වී තිබියදී, බාල්ටික් දේශයන් වලින් සමූහකරණයට ලක්ව තිබුණේ සියයට 4 කට වඩා අඩු භූමි ප්‍රමාණයකි.⁹

1949 මුල් කාලයේ දී බාල්ටික් රටවල් සෝවියටිකරණයේ ක්‍රියාවලිය කඩිනම් කරන්නට සහ “මං පැහැරීම සහ ජාතිකවාදය පළමු සහ අවසන් වතාවට වඳ කර දමන්නට” මේ ජනරජ දෙක අලුතින් ඇදාගත් සෝවියටි ආණ්ඩුව තීරණය කළේය. “ලිතුවේනියන්, ලැට්වියන්, සහ එස්ටෝනියන් යන සෝවියටි සමාජවාදී ජනරජ (SSR) තුළ සිටින සියළු කුලාක් සහ ඔවුන්ගේ පවුල්, වර්තමානයේ නීති විරෝධී තත්වයක සිටින මං පහරන්නන්ගේ සහ ජාතිකවාදීන් පවුල්, අවිගත් ගැටුම් වලදී මිය ගිය මං පහරන්නන්ගේ පවුල්, එදිරිවාදී මෙහෙයුම්වල තවමත් නියැලෙන නිදහස් හෝ අත් අඩංගුවේ සිටින ඕනෑම මං පහරන්නනෙක්, සහ මං පහරන්නන්ට සහාය දුන් ඕනෑම පවුලක්, පිටුවහල් කිරීම සහ පිටමං කිරීම ගැන,” නමින්

⁹ J.-J. Marie, *Les peuples déportés d'Union soviétique* (Brussels: Complexe, 1995), p. 124.

ජනවාරි 12 වැනිදා 'ඇමතිවරුන්ගේ කවුන්සිලය' (Council of Ministers) නීතියක් නිකුත් කළහ. 1949 මාර්තු සිට 1949 මැයි දක්වා සයිබීරියාවේ බාල්ටික් ජනරජ වලින් 95,000 කට ආසන්න පිරිසක් පිටමං කරන ලදහ. 1949 මැයි 18 වැනිදා සර්ගෙ කාග්ලොව් (Kruglov) විසින් ස්ටාලින් වෙත ලියන ලද වාර්තාවක් අනුව මේ "සෝවියට් රෙජිමයට එදිරිවාදී සහ අනතුරුදායක වෙන කාරකයන්," අතරට වයස දාසයට අඩු 27,084 ක් ද, පවුල් නැති බාල දරුවන් 1,785 ක් ද, ආබාධිත පුද්ගලයන් 146 ක් ද, ඔබල වයෝවෘද්ධයන් 2,850 ක් ද ඇතුළත් වූහ.¹⁰ 1951 සැප්තැම්බර් මාසයේ දී බාල්ටික් කුලාක් යැයි හැඳින්වෙන ලද තවත් 17,000 ක පිටමං කිරීමේ අලුත් මාලාවක් සිද්ධ වූහ. 1940-1953 වර්ෂ සඳහා බාල්ටික් වෙතින් පිටමං කරන ලද සංඛ්‍යාව 200,000 ක් යැයි ඇස්තමේන්තු කෙරෙයි. එයට ලිතුවේනියානුවන් 120,000 ක් ද, ලැට්වියන් 50,000 ක් ද, සහ එස්ටෝනියානුවන් 30,000 කට මඳක් වැඩි ප්‍රමාණයක් ද ඇතුළත් වෙති.¹¹ මේ සංඛ්‍යාවලට අයෙක් ඇතුළත් කළ යුත්තේ ගුලාග් වල සිරගත කරන ලද ජන සංඛ්‍යාවයි— 1953 දී මුළු එකතුව 75,000 ක් විය, අවල ප්‍රතිපත්තියකින් සිටි දේශපාලන සිරකරුවන් සඳහා වෙන් කළ විශේෂ කඳවුරු වල රඳවා සිටි 44,000 ද එයට ඇතුළත් වෙති. විශේෂ කඳවුරුවල, රැඳවුම්කරුවන්ගෙන් සියයට 20 ක් බාල්ටික් සම්භවයෙන් යුතු වූහ. එනම් මුළු එකතුව ගනිද්දී, සමස්ත බාල්ටික් වැඩිහිටි ජනගහනයෙන් සියයට 10 ක් එක්කෝ පිටමං කර යවා නැත්නම් කඳවුරු වලට දමා තිබුණි.

සෝවියට්කරණය සහ සමූහකරණය දැඩි සේ ප්‍රතිරෝධනය කළ තවත් U.S.S.R. හි අධිවාසයේ පැවති ජාතියක් වූයේ මොල්ඩේවියානුවන්ය. 1949 අග වෙද්දී අධිකාරීන් විසින් "සමාජමය පිටස්තර සහ එදිරිවාදී කාරකයන්" අතර පිරා දැවැන්ත පිටමං කිරීමේ මෙහෙයුමක් ගෙන යන ලදී. මේ මෙහෙයුම අධීක්ෂණය කරන ලද්දේ මොල්ඩේවියාවේ කොමියුනිස්ට් පක්ෂයේ පළමු ලේකම් වූ ලියොනිඩ් ඉලිච් බ්‍රෙෂ්නෙව් (Leonid Ilych Brezhnev) විසිනි. ඔහු පසුව U.S.S.R. හි කොමියුනිස්ට් පක්ෂයේ මහ ලේකම් වූයේය. 1950 පෙබරවාරි 17 වැනිදා දිනැති කාග්ලොව් විසින් ස්ටාලින් වෙත යවන වාර්තාවකින් හෙළිදරව් වෙන්නේ "විශේෂයෙන් අවතැන්" වූවන් ලෙසින් "සදහටම" පිටමං කර යැවූ මෝල්ඩේවියන් සංඛ්‍යාව 94,792 ක් බවයි. අනෙකුත් පිටමං කිරීම් වල දී දකින්නට ලැබුණ මරණ අනුපාතික මෙහි දී ද දකින්නට ලැබෙන්නේ යැයි සලකන්නේ නම්, එයින් කියවෙන්නේ දළ වශයෙන් 120,000 ක ජනතාවක්, එනම් ජනගහනයෙන් සියයට 7 කට ආසන්න ප්‍රමාණයක්, මොල්ඩේවියාවෙන් ඉවත් කළ බවයි. 1949 ජූනි මාසයේ දී ග්‍රීක්, ආර්මේනියන්, සහ කළු මුහුදේ වෙරළබඩ සිටි තුර්කි ඇතුළත් 57,680 ක පිරිසක්, කසකස්තාන් සහ ඇල්ටායි වෙත පිටමං කරන ලදී.¹²

1940 ගණන් දෙවැනි බාගය පුරාම යුක්රේනය අල්ලා ගත් OUN සහ UPA පාක්ෂිකයන් "විශේෂයෙන් අවතැන්" වූවන්ගේ විශාලතම කොටස නියෝජනය කළහ. 1944 ජූලි සිට 1949 දෙසැම්බර් දක්වා සෝවියට් අධිකාරීන් විසින් ඔවුන්ගේ අවි ආයුධ අත් හැරීම සඳහා ක්ෂමාව දෙන බවට පොරොන්දු වෙමින් ආයාචනා හතක් ඉදිරිපත් කළත් ඒවායෙන් කිසිදු සැලකිය යුතු ප්‍රතිඵලයක් ඇති නොවිණ. 1945-1947 කාලයේ දී බටහිර යුක්රේනයේ පිටිසරබද සෑහෙන දුරකට කැරලිකරුවන් අත පැවතිණ. ඔවුන්ට ඕනෑම ආකාරයකින් සිදුවෙන සමූහකරණයට එදිරි වූ ගම්බද වැසියන්ගෙන් සහාය ලැබුණි. කැරලිකරුවන් සිටියේ

¹⁰ Ibid., pp. 122-126.

¹¹ N. F. Bugai, *L. Beria- J. Stalinu*, "Soglasno vashemu ukazaniu" (L. Beria to J. Stalin, "In accordance with your instructions") (Moscow: AIRO XX, 1995), p. 232.

¹² V. I. Tsaranov, "O likvidatsii kulachestva v Moldavii letom 1949" (On the liquidation of kulaks in Moldavia in the summer of 1949), *Otechestvennaya istoriya*, no. 2 (1996), 71-79; Marie, *Les peuples déportés*, pp. 127-128.

පෝලන්ත සහ චෙකොස්ලෝවැකියා මායිම් දිගේය. හඹා එද්දී ඔවුන් මායිම් හරහා පළා ගියහ. යුක්රේන කල්ලි වලට එරෙහි අරගලයේ දී පෝලන්තය සහ සහ චෙකොස්ලෝවැකියා සමඟ එය හසුරුවන්නට සෝවියට් ආණ්ඩුව අත්සන් කළ එකඟතාවයෙන් ඒ මායිම් හරහා ගිය කැරලිකරුවන් ප්‍රමාණය ගැන යම් අදහසක් ලබාගත හැකියි. එකඟතාවයේ ප්‍රතිඵලයක් හැටියට, යුක්රේනයට ඔවුන්ගේ කැරැල්ලේ පදනම අහිමි කරවනු පිණිස පෝලන්ත රජය විසින් ඔවුන්ගේ සමස්ත යුක්රේන ජනගහනය පෝලන්තයේ වයඹ දෙසට යවන ලදී.¹³

1946-47 සාගතයේ දී නැගෙනහිර යුක්රේනයේ සිට එතරම් බැට නොකෑ බටහිර පෙදෙසට සිය දහස් ගණනින් ගම්බද වැසියන් පළා යාම නිසා කැරලිකරුවන්ගේ සංඛ්‍යාවද ඉමහත් ලෙසින් වැඩි වූහ. 1949 දෙසැම්බර් 30 වැනිදා යුක්රේනයේ අභ්‍යන්තර කටයුතු ඇමති විසින් අත්සන් කරන ලද අවසන් ක්ෂමා යෝජනාව සලකා බලද්දී, කැරලිකාර කල්ලි තනිකරම ගම්බද වැසියන් වෙතින් හැඳුනේ නැති බව පෙනී යයි. විවිධ මං පහරන වර්ගීකරණ අතර “කම්හල් වලින්, ඩොනෙට්ස්ක් පතල් වලින්, සහ කාර්මික පාසැල් වලින්, පැන ගිය තරණ ජනතාව,” ද ඒ වාර්තාවේ සඳහන් වෙයි. ඉඩම් බලාත්කාරයෙන් සමූහකරණය කළ පසුව, සමස්ත ගම්මාන අවතැන් කළ පසුව, සහ 300,000 කට වැඩි ජනතාවක් අත් අඩංගුවට ගෙන පිටමං කරන ලද පසුව, 1950 වසර අග දී බටහිර යුක්රේනය අවසානයේ දී “සංසුන් කරවන” ලදී. අභ්‍යන්තර කටයුතු අමාත්‍යාංශයේ දත්ත වලට අනුව, OUN සහ UPA සාමාජිකයන් 172,000 කට ආසන්න සංඛ්‍යාවක් “විශේෂයෙන් අවතැන්” වුවන් හැටියට කසකස්තාන් සහ සයිබීරියාවට 1944-1952 කාලයේ දී ඔවුන්ගේ පවුල් සමඟ පිටමං කරවන ලදහ.¹⁴

අභ්‍යන්තර කටයුතු අමාත්‍යාංශය විසින් “විවිධ විෂම කණ්ඩායම්” යැයි විස්තර කරන ලද පිටමං කිරීමේ මෙහෙයුම් ස්ථාලීන්ගේ මරණය දක්වාම සිද්ධ වූහ. 1951 සහ 1952 දී, විවිධ වූ කුඩා පරිමාන මෙහෙයුම්වල ප්‍රතිඵලයක් හැටියට පහත දක්වන අය පිටමං කරන ලදී: 11,685 ක මින්ග්‍රේලියානුවන් (Mingrelians) සහ ජෝර්ජියාවෙන් 4,707 ක ඉරානියානුවන්, 4,365 ක යෙහෝවා දෙව්ගෙ සාක්ෂිකරුවන්, 4,431 ක බටහිර බෙලොරුසියාවේ “කුලාක්,” 1,445 ක බටහිර යුක්රේනයේ “කුලාක්,” 1,415 ක පෙස්කොව් ප්‍රදේශයේ “කුලාක්,” 995 ක ජනතාවක් “සැබෑ සත්‍යලබ්ධික ක්‍රිස්තියානුවන්” යැයි ඔවුන්ම කියාගත් නිකායෙන්, 2,795 ක ටජිකිස්තානයේ ප්‍රහාරකයන් (*basmachis*), සහ 591 ක “නන්තත්තාරේ යනවුන්.” මේ පිටමං කරන ලද්දවුන්ට වසර දහයක් සහ විස්සක් අතර යම් තරමකට අඩු දඬුවම් ලැබුණි.

මෑතක දී විවෘත කරන ලද ගුලාග් පුරාලේඛන දක්වන පරිදි, 1950 ගණන් මුල මේ මෙහෙයුම්වල වැඩියෙන්ම තීව්‍ර යුගය වූයේය; කඳවුරු, බලාත්කාර ශ්‍රම ජනපද, සහ දණ්ඩන ජනාවාස තුළ මේ තරම් ජනකායක් ඊට පෙර කිසිවිටෙක රඳවා නොතිබුණි. මේ යුගය පද්ධතිය තුළ එතෙක් නොවී විරූ අර්බුද හටගත් යුගය ද වූයේය:

- ශ්‍රම ජනපද 500 ක පමණ දළ වශයෙන් සිරගත කරන ලද්දවුන් අතරින්, සියළු ප්‍රදේශයන් තුළ දී හමුවෙන්නේ සාමාන්‍යයෙන් සිරකරුවන් 1,000 ක් සහ 3,000 ක් අතර

¹³ Yaroslav Bilinsky, *The Second Soviet Republic: The Ukraine after World War II* (New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1960), pp. 132-135.

¹⁴ O. L. Milova et al., eds., *Deportatsii narodov SSSR 1930ye-1950ye gody* (The deportation of the peoples of the U.S.S.R., 1930s-1950s) (Moscow: Rossiya molodaya, 1992), p. 160.

සංඛ්‍යාවක් වසර පහකට අඩු කාලයක් සඳහා දඬුවම් විඳින සාමාන්‍ය අපරාධකරුවන් බවයි

- විශාල දණ්ඩන සංකීර්ණ 60 ක පමණ, නැත්නම් ශ්‍රම කඳවුරු වල, ප්‍රධාන වශයෙන් රටේ උතුරු සහ නැගෙනහිර පැතිවල පැවති, සිය දහස් ගණනක් බැගින් රඳවාගෙන සිටින, සිරගත කරන ලද්දවුන් අතරෙන්, සාමාන්‍ය අපරාධකරුවන්, සහ දේශපාලන සිරකරුවන් සියල්ලන්ම වසර දහයකට වැඩි සිර දඬුවම් ගෙවන බවයි
- දළ වශයෙන් රෙජිමයේ විශේෂ කඳවුරු 15 තුළ, 1948 පෙබරවාරි 7 වැනිදා අභ්‍යන්තර කටයුතු අමාත්‍යාංශයේ රහසිගත උපදෙස් අනුව විශේෂයෙන්ම අනතුරුදායක යැයි සැලකෙන දේශපාලන සිරකරුවන් පමණක් රැඳවීම සඳහා පිහිටුවන ලද ඒවායේ දළ වශයෙන් 200,000 ක් පමණ මුළු සංඛ්‍යාවක් දඬුවම් ගෙවන බවයි¹⁵

මේ දැවැන්ත රැඳවුම් කඳවුරු විශ්වය එයාකාරයෙන් සිරකරුවන් 2,750,000 ක් රඳවාගෙන සිටියහ; තවත් “විශේෂයෙන් අවතැන් වූ ජනතාව” 2,750,000 ක් ගුලාග් පරිපාලනයේ වෙනත් කොටසකින් පාලනය වූහ. මේ සංඛ්‍යා පරිපාලනය සහ නියාමනයට, එමෙන්ම ආර්ථික ලාභදායක බවටත් දැඩි ගැටළු ඇති කරන්නකි. 1951 දී අභ්‍යන්තර කටයුතු සඳහා ඇමති, ජනරාල් කාග්ලොව්, දණ්ඩන ශ්‍රමිකයන්ගේ නිෂ්පාදන ඵලදායීත්වය අඩුවෙමින් පවතින හැටි ගැන සිත් තැවුල් ඇති කරගෙන සිටියේය. ගුලාග් වල තත්වයන් තක්සේරු කරන විශාල පරීක්ෂණ මෙහෙයුමක් ඔහු ඇරඹීය. කොමිසම් විසින් වාර්තා ආපසු එවද්දී පෙනී ගියේ තත්වයන් දැඩි සේ නොසන්සුන් බවයි.

පළමුවෙන්ම, රෙජිමයේ විශේෂ කඳවුරු වෙත “දේශපාලන” සිරකරුවන් (යුක්රේන ජනතාව, සහ පරාජය කළ ගරිල්ලා සංවිධාන වලින් එන බාල්ටික් “ජාතිකවාදීන්, අලුතෙන් අනුගත කරන ලද ප්‍රදේශ වලින් “පිටස්තර කාරකයන්,” ඊනියා “හවුල්කාරයන්,” සහ අනෙකුත් “පිතෘභූමියේ දෝහීන්,”) 1945 සිට පැමිණෙමින් සිටියහ. 1930 ගණන්වල සිටි “ජනතාවගේ හතුරන්,” හිටපු පක්ෂ කාඩර් වූ නිසා ඔවුන්ගේ සිරගත කිරීම බේදනීය වැරදි වැටහීමක ප්‍රතිඵලය යැයි හඟිස්වන්නට හැකි විය. ඒත් මෙවර පැමිණෙමින් සිටි අය දැඩි සේ තීරණාත්මකව සිටි අයයි. මේ නව ජනතාව, කළින් අයට හාත්පසින්ම වෙනස් ලෙසින්, කළින් නිදහස් කිරීමක් ගැන කිසිදු බලාපොරොත්තු රහිත වසර විස්සක් විසිපහක් තරම් කාලයකට සිරගත වූ අයයි. ඔවුන් තමන්ට නැතිවෙන්නට කිසිත් දෙයක් නැතැයි යන හැඟීමෙන් සිටි අයයි. තවදුරටත්, රෙජිමයේ විශේෂ කඳවුරු තුළ ඔවුන් හුදකලා කරවීම නිසා සාමාන්‍ය අපරාධකාරයන්ගේ බලපෑමෙන් ඔවුන්ව ඇත් කර තිබිණ. ඇලෙක්සැන්ඩර් සොල්ස්හිනිට්සියන් පෙන්වා දුන් පරිදි, සිරකරුවන් අතර සහයෝගීතාවයේ වාතාවරණයක් වළක්වන ලද එකම දැය ඔවුන් අතර සාමාන්‍ය අපරාධකරුවන් සිටීමම වූයේය. ඒ බාධකය ඉවත් කර දැමූ විට, විශේෂ කඳවුරු ඉතා ඉක්මණින් සෝවියට් රෙජිමයට එරෙහි ප්‍රතිරෝධ සහ විප්ලව සඳහා හිතකර පරිසර බවට පත් වූහ. ක්‍රමයට එරෙහිව කැරලි ක්‍රියාවන්හි විශේෂයෙන්ම ක්‍රියාශීලීව කටයුතු කළේ යුක්රේන සහ බාල්ටික් සිරකරුවන්ය. වැඩ වර්ජන, උපවාස, සමූහ වශයෙන් පළා යාම, සහ කැරලි යනාදී සියල්ලම එන්න එන්න සාමාන්‍යයක් වූයේය. දැනට ඇති පර්යේෂණ වලින් පෙනී යන්නේ විශාල පරිමානයේ කැරලි සහ විප්ලව

¹⁵ GARF, 9414/1s/1391-1392.

1950-1952 තුළ දී දාසයක් තිබී බවයි, ඒ සෑම එකක්ම සිය ගණනකින් සිරකරුවන් සහභාගී වූ ඒවායි.¹⁶

1951 කාග්ලොව් කළ විමසුම් වලින් ද හෙළි වූයේ සාමාන්‍ය කඳවුරු තුළ ක්‍රමය පරිහානියට යන බවයි. ඒවායේ “විනය පිළිබඳ පොදු ලිහිල් බවක්” පැතිර තිබිණ. 1951 වසරේ දී වැඩ කරන දින මිලියනයක් සිරකරුවන්ගේ උද්ඝෝෂණ සහ වැඩ වර්ජන නිසා අහිමි විය. එසේම කඳවුරු තුළ අපරාධ මට්ටම් ද ඉහළ යමින් පැවතිණ. සිරකරුවන් සහ මුරකරුවන් අතර ප්‍රචණ්ඩ වූ ගැටුම් ද ඉහළ ගියහ. දණ්ඩන ශ්‍රම බලකායේ නිෂ්පාදන ඵලදායීත්වය අඩු වෙමින් තිබිණ. අධිකාරීන්ට අනුව, එයට හේතු වූයේ සිරකරුවන් අතර එදිරිවාදී කල්ලියේ ගැටුම් නිසා හටගත් ප්‍රතිඵලයයි. එනම් එක කණ්ඩායමක් වැඩ කිරීම ප්‍රතික්ෂේප කරමින් වැඩ කරන අනෙක් කණ්ඩායම්, හවුල්කාරයන් යැයි ලේබල් කරමින් ගර්භාවෙන් සැලකූහ. කල්ලි අතර සටන් සහ සිරකරුවන් අතර සටන් නිසා විනය ක්ෂය කරන ප්‍රතිඵලය නිසා පොදු වියවුල් නිර්මාණය වූහ. කුසගින්න හෝ රෝගී බව නිසා මිය යෑම වෙනුවට පිහියෙන් ඇතීම නිසා මිය යෑම වැඩියෙන් දකින්නට ලැබෙන සාමාන්‍යය බවට පත්විය. “මේ විවිධ සිරකරුවන්ගේ කණ්ඩායම් අතර පවතින එදිරිවාදිකම් නිසා මෙතෙක් දුරට, යම් තරමක වාසියක් ලබාගන්නට හැකි වී සිටි, අධිකාරීන්, දැන් සිටින්නේ ඔවුන්ට තිබූ ග්‍රහණය ලිස්සා යන තත්වයකයි... සමහර තැන්වල, යම් යම් පාර්ශවයන් කඳවුර ඔවුන්ගේ කැමැත්ත අනුව පවත්වාගෙන යෑමක් පටන් ගෙන ඇත.” කණ්ඩායම් සහ පාර්ශව බිඳ දමන්නට, සිරකරුවන්ව කඳවුරු අතර වැඩි වැඩියෙන් මාරු කළ යුතු බව තීරණය කෙරිණ. එසේම විශාලතම සිරබන්ධනාගාර වල, බොහෝ විට 40,000 ක් 60,000 ක් අතර ජනතාවක් රඳවා සිටි තැන්වල, ස්ථීර කාලීන ලෙසින් විවිධ අංශ වලට නැවත සංවිධානය කරන මෙහෙයුමක් තිබිය යුතු යැයි තීරණය කෙරිණ.¹⁷

මේ 1951 සහ 1952 දී ලැබෙන බොහෝ වාර්තා වලට අනුව, විවිධ පාර්ශවයන් සිටීම නිසා ඇතිවෙන සෑහෙන ගැටළු සලකමින්, සිරගෙවල් සහ ඔවුන්ගේ නිෂ්පාදන ක්‍රම ගැන සම්පූර්ණ ප්‍රතිසංවිධානයක් අවශ්‍ය යැයි ද, සමස්ත පද්ධතියේ ප්‍රමාණය අඩු කළ යුතු යැයි ද පිළිගැනිණ.

1952 ජනවාරි මාසයේ දී, සිරකරුවන් 69,000 ක් රඳවා සිටි නොරිල්ස්ක් (Norilsk) හි රැඳවුම් කඳවුරේ අණදෙන නිලධාරියා වූ කර්නල් නිකොලායි ස්වෙරෙව් (Zverev) විසින් ගුලාග් ප්‍රධානියා වූ ජනරාල් ඉවාන් ඩොල්ගිකි (Dolgikh) වෙත පහත නිර්දේශ සමඟින් වාර්තාවක් යැවීය:

1. පාර්ශවයන් හුදකලා කරන්න. “නමුත්,” ස්වෙරෙව් මතක් කළේය, “එක විරුද්ධ පැත්තකට හෝ තවත් විරුද්ධ පැත්තකට අයිතිවෙන සිරකරුවන් මහත් සංඛ්‍යාවක් සිටීම නිසා, නායකයන්ව පමණක් හෝ සරල ලෙසින් හුදකලා කරගන්නට හැකිවුවොත් ඒක අපේ වාසනාවක්.”
2. එක පැත්තකට හෝ තව පැත්තකට අයිති සිය දහස් ගණනක සිරකරුවන් දැනට කිසිදු අධීක්ෂණයක් නොමැතිව සේවයේ යෙදෙන, දැවැන්ත නිෂ්පාදන කලාප අත්හැර දමන්න.

¹⁶ M. Craveri and N. Formozov, “La résistance au Goulag. Grèves, révolts, évasions dans les camps de travail soviétiques de 1920 à 1956,” *Communisme*, nos. 42-44 (1995), 197-209.
¹⁷ GARF, 9414/1s/513/185.

3. සිරකරුවන් ගැන වැඩියෙන් හොඳ සෝදිසියකින් සිටීම සඳහා කුඩා නිෂ්පාදන ඒකක පිහිටුවන්න.
4. මුරකරුවන් සංඛ්‍යාව වැඩි කරන්න. “නමුත්,” ස්වෙරෙව් එකතු කළේය, “මේ අවස්ථාවේ කොහොත්ම බැහැ අවශ්‍ය විදියකට මුරකරුවන් සංවිධානය කරගන්න, මන්ද මුරකරුවන් දෙගුණයකට වැඩි තරම් ගණනක් අවශ්‍යයයි.”
5. සියළු නිෂ්පාදන ස්ථාන වලින් නිදහස් ශ්‍රමිකයන් වෙතින් සිරකරුවන් වෙන් කරන්න. “නමුත් නොරිල්ස්ක් සංකීර්ණයේ විවිධ කොමිපැණි අතර ඇති තාක්ෂණික සබඳතාවය නිසා, නිෂ්පාදනය දිගටම කරගෙන යා යුතු නිසා, එයට එකතුවෙන දැඩි නිවාස හිඟය නිසා, මේ සියල්ලෙන්ම කියැවෙන්නේ දැනට සිරකරුවන් සහ නිදහස් ශ්‍රමිකයන් වෙන්කර තැබීම යම් කිසි සංඛ්‍යානමය ක්‍රමයකට කිරීම කිසිසේත්ම කළ නොහැකි බවයි... පොදුවේ කතා කළොත්, නිෂ්පාදන ඵලදායීතාවේ සහ නොනැවතී කළ යුතු නිෂ්පාදනයේ ගැටළුව විසඳන්න පුළුවන් සිරකරුවන් 15,000 ක් පමණ කළින් නිදහස් කළොත් විතරයි, ඒ අයව කොහොමටත් බලාත්කාරයෙන් ඒ ස්ථානයේම රඳවා තබන්නට පුළුවන්.”¹⁸

එවක පැවති මති වාතාවරණය සලකද්දී, ස්වෙරෙව් ගේ අවසාන යෝජනාව තැනට නොගැළපෙන බැවින් අඩු වූවකි. 1951 ජනවාරි මාසයේ දී කෘග්ලොව් විසින් සිරකරුවන් 6,000 ක් කළින් නිදහස් කරන්න යැයි බෙරියා වෙතින් ඉල්ලා තිබුණි. ඔවුන්ව යැවුනේ ඒ වන විටද තවත් සිරකරුවන් 25,000 ක් කිසිත් කාර්යක්ෂම නොවූ ලෙසකින් වෙහෙස වෙමින් සිටි ස්ටාලින්ග්‍රෑඩ් හි දැවැන්ත ජල විදුලි බලාගාරයක් ඉදි කරමින් සිටි ස්ථානය වෙතටයි. කළින් නිදහස් කරන පිළිවෙත, විශේෂයෙන්ම තරමක හෝ සුදුසුකම් තිබුණ සිරකරුවන්ව නිදහස් කිරීම 1950 ගණන් මුල සිට නිතර පාහේ දකින්නට ලැබුණි. ඉන් රැඳවුම් කඳවුරු පද්ධතියේ යල් පැන ගිය ක්‍රමයේ ආර්ථික අගය ද ප්‍රශ්න කෙරුණි.

අතීතයේ සිටි සිරකරුවන්ට වඩා යටහත් පහත් බැවින් බෙහෙවින් අඩු වූ සිරකරුවන් එන්න එන්නම මහත් සේ වැඩිවෙද්දී, කටයුතු සම්පාදනයේ සහ විපරම්කාරීත්වයේ ගැටළු මහත් රාශියක් ඉදිරියේ (ගුලාග් සේවකයන් දැන් 208,000 ක් පමණ සංඛ්‍යාවක් වූහ), මහත් පරිපාලන යාන්ත්‍රණයට එහි සාර්ථකත්වයේ බොරු වාර්තාව (*tufta*) නිෂ්පාදනය කිරීම එන්න එන්නම තවත් දුෂ්කර වූයේය. මේ දිගින් දිගටම පැවතෙන ගැටළු විසඳාලීම සඳහා, අධිකාරීන් ඉදිරියේ තෝරාගත හැකි විසඳුම් දෙකක් වූහ: එක්කෝ, මනුෂ්‍ය ජීවිත අහිමිය ගැන කිසිත් තැකීමක් නොමැතිව සියළු ශ්‍රමබලය උපරිමයෙන් ප්‍රයෝජනයට ගැනීම, හෝ නැත්නම්, ගුලාග් හි පැවැත්ම තහවුරු කරනු පිණිස ශ්‍රමබලයට වැඩි සැලකිල්ලක් දැක්වීමයි. 1948 දක්වා වැඩියෙන් කැමතිව සිටියේ පළමු විසඳුමටයි. ඒත් 1940 ගණන් අග වෙද්දී යුද්ධයෙන් දැඩි සේ වියැකී යෑමත් සහ ආර්ථිකයේ සෑම අංශයකම ශ්‍රම බලය හිඟ වීමත් නිසා, පක්ෂ නායකයන්ට වැටහී ගියේ වඩා අරපරිස්සම්කාරී විලාසයකින් සිරකරුවන්ගේ ශ්‍රම බලය ප්‍රයෝජනයට ගැනීම තර්කාන්විත යැයි කියායි. නිෂ්පාදන නඟාලන්නට බෝනස් සහ වේතන හඳුන්වා දෙන ලදී. ඔවුන්ගේ කෝටා ප්‍රමාණ සපුරන ලද සිරකරුවන්ගේ ආහාර සලාක වැඩි කරන ලදී. ප්‍රතිඵලයක් හැටියට, මරණ අනුපාතිකට වහාම සියයට 2-3 කට පහළ බැස්සේය. ඒත් රැඳවුම් කඳවුරු තුළ ඇති දරුණු යථාර්ථයන් අනුව ප්‍රතිසංස්කරණ ඉක්මණින් හරස් වූහ.

¹⁸ GARF, 9414/1s/642/60-91; Nicolas Werth, “L’ensemble concentrationnaire de Norilsk en 1951,” *XXe siècle*, no. 47 (July-September 1994), 88-100.

1950 ගණන් මුල දී, සාමාන්‍යයෙන් නිෂ්පාදන යටිතල පහසුකම් වසර විස්සකටත් වඩා පැරණි වූ අතර ඒවාට කිසිදු මෑත කාලීන ආයෝජන වාසියක් නොලැබී තිබුණි. දැවැන්ත සිරබන්ධනාගාර ඉදි වී තිබුණේ දස දහස් ගණනින් සිරකරුවන් වෙතින් එවක පැවති විශාල ව්‍යාපෘති සඳහා පුළුල් ශ්‍රමබලකායක් හැටියට යොදා ගැනීමටයි. 1949 සිට 1952 දක්වා ඒවා කුඩා නිෂ්පාදන ඒකක හැටියට කඩන්නට අනේක වැයම් ගත්තද, ඒවා ප්‍රතිසංවිධානය කිරීම ඉතාමත් දුෂ්කර වූහ. සිරකරුවන්ට දුන් ඉතා සුළු වේතන, සාමාන්‍යයෙන් වසරකට රුබල් දෙතුන් සියයක් (නිදහස් ශ්‍රමිකයෙකුට වඩා පහළොවක් සහ විසි ගුණයකින් අඩු පඩියක්), නිෂ්පාදන ඵලදායීත්වය නංවාලීමට ප්‍රමාණවත් නොවීය. සේවය ප්‍රතික්ෂේප කරමින් තව තවත් සිරකරුවන් උපකරණ අත්හරින්නට වූහ. ඔවුන් සංවිධානාත්මක කණ්ඩායම් හැදූහ. එයට තවත් සමීප විපරම් අවශ්‍ය වීණ. වැඩියෙන් පඩි ගෙව්වද, තවත් හොඳින් මුර කෙරුණද කියා නොසලකා, අධිකාරීන් සමඟ සහයෝගයෙන් කටයුතු කරනවා ද නැත්නම් වැඩ වර්ජකයන් සමඟ සහයෝගය දැක්වීමට වැඩියෙන් කැමැත්තේ ද යන්න නොසලකා, සියළු සිරකරුවන් සඳහා ගිය වැය ආර්ථික මට්ටම් අනුව ඉහළ ගියේය.

1951 සහ 1952 දී ඇති වාර්තා තුළ ඇති තොරතුරු සියල්ල විපරම් කිරීමෙන් එකම දිශාවක් පෙන්වයි: එනම් ගුලාග් යනු පාලනය කිරීම ඉතාමත් දුෂ්කර වූ යාන්ත්‍රණයක් බවට පත්ව ඇති බවයි. සියළු ස්ටාලින්වාදී මහා පරිමාන ව්‍යාපෘති, ස්ටාලින්ග්‍රෑඩ් හි සහ කුයිබ්ෂෙව් (Kuibyshev) ජල විදුලි බලාගාර, ටර්ක්මෙනිස්තාන් හි දිය ඇල මාර්ගය, වොල්ගා-ඩොන් දිය ඇල මාර්ගය යනාදී සියල්ල තැනෙමින් පැවතුනේ දණ්ඩනවාසී ශ්‍රමබලයෙනි. ඒවා නිම විය යුතු කාලයෙන් ඉතා පසුපසක වූහ. වැඩ කරන වේගය ඉක්මන් කරනු සඳහා අධිකාරීන්ට අමතර නිදහස් ශ්‍රමිකයන් මහත් සංඛ්‍යාවක් යොදවන්නටත්, එසේම අනෙක් අයව දිරිමත් කිරීමට යම් සිරකරුවන් සංඛ්‍යාවකට කළින් නිදහස ලබා දීමටත් සිදු වූහ.¹⁹

ස්ටාලින්ගේ මරණයෙන් යාන්තම් සති තුනක් ඉක්ම ගිය පසුව, 1953 මාර්තු 27 වැනිදා සිරකරුවන් මිලියන 1.2 කට බෙරියා ප්‍රදානය කළ ක්ෂමාව තුළින් ගුලාග් අර්බුදය නව එළියකින් දැක්වෙයි. අර්ධ ක්ෂමාවක් ප්‍රදානය සඳහා ස්ටාලින්ගේ අනුප්‍රාප්තිකයන්ට දේශපාලන හේතුවක් පමණකින් අභිප්‍රේරණය වූවා යැයි කිව නොහැකියි. අලාබදායක සහ තදබදයෙන් වැඩි ගුලාග් නියාමනය කිරීමේ දැඩි දුෂ්කරතාවය සියල්ලන් විසින්ම හඳුනාගෙන තිබුණි. ඒත්, සියළු දණ්ඩන අධිකාරීන් විසින් සිරකරුවන්ගේ සංඛ්‍යාව අඩු කරන්න යැයි ඉල්ලා සිටි මොහොතේ දී ම, ඔහුගේ මහළු වයසේ පීඩනෝන්මාදයෙන් වැඩි වැඩියෙන් පෙළෙමින් සිටි ස්ටාලින්, දෙවැනි මහා භීෂණයට සැරසෙමින් සිටියේය. ස්ටාලින්වාදී රෙජිමයේ අවසාන, වඩාත්ම ගැටළු සහගත වූ යුගයේ දී එවැනි පරස්පරයන් ඉතා බෙහෙවින් දකින්නට ලැබුණි.

¹⁹ M. Craveri and O. Khlevnyuk, "Kriziz ekonomiki MVD" (The economic crisis of the MVD), *Cahiers du monde russe* 36 (1995), 179-190.

14 අවසාන කුමන්ත්‍රණය

1953 ජනවාරි 13 වැනිදා ප්‍රාවිඩා විසින් “වෛද්‍යවරුන්ගේ ත්‍රස්තවාදී කණ්ඩායමක්” නියැලෙන කුමන්ත්‍රණයක් සොයා ගනු ලැබුවා යැයි නිවේදනය කරනු ලැබීය. මුලින් එහි වෛද්‍යවරුන් නව දෙනෙක්ද පසුව සුප්‍රිස්ට් වෛද්‍යවරුන් පහළොවක් ද, ඔවුන්ගෙන් බාගයකට වැඩි සංඛ්‍යාවක් යුදෙව්වන් ද වේ යැයි කියැවුණි. ක්‍රෙම්ලනයේ ඉහළ තනතුරු දැරූ ඔවුන් සිය තත්වයන් අපහරණය කළා යැයි, එනම් (1948 දී මිය ගිය පොලිට්බියුරෝ සාමාජිකයෙක් වූ) අන්ද්‍රේ සදානොව් සහ (1950 දී මිය ගිය) ඇලෙක්සැන්ඩර් ශ්චෙර්බකොව් (Shcherbakov) දෙදෙනාගේ ජීවිත කෙටි කිරීමත්, සහ ඇමෙරිකන් බුද්ධි සේවාවේ සහ යුදෙව් පුණ්‍යායතනයක, ඇමෙරිකන් ඒකාබද්ධ බෙදාහැරීමේ කමිටුව යනාදියේ ඉල්ලීම යටතේ සෝවියට් හමුදා නිලධාරීන් කිහිප දෙනෙක් ඝාතනය කිරීමට තැත් කළා යැයි ද, ඔවුනට චෝදනා එල්ල වූහ. කුමන්ත්‍රණය හෙළි කරන ලද කාන්තාව වූ වෛද්‍ය ලිඩියා ටිමෂුක් (Lydia Timashuk) ගම්හිරව ලෙනින් සම්මානයෙන් (Order of Lenin) පිදුම් ලැබීය. චෝදනා ලැබුවන්ට ප්‍රශ්න කරමින් “පාපෝච්චාරණය” කරන්නට බලාත්මක විය. 1936-1938 දී මෙන් රැස්වීම් දහස් ගණනින් පැවැත්වී වරදකරුවන්ට දඬුවම් දිය යුතු යැයි ද, තවත් විමර්ශන කළ යුතු යැයි ද, පරණ තාලේ බොල්ෂෙවික් සෝදිසියට ආපසු යා යුතු යැයි ද කියා සිටියේය. මේ “වෛද්‍යවරුන්ගේ කුමන්ත්‍රණය” සොයා ගැනීම වාර්තා කළ පසු සති කිහිපයේ දී, “පක්ෂයේ තනතුරු අතර පවතින අපරාධී නොසැලකිල්ල නිශ්චිතවම ඉවත් කර දැමීම සඳහා සහ, සියළු කඩාකප්පල්කාරයන්ට දඬුවම් කිරීම සඳහා,” මහා භීෂණය කාලයේ පැවති වාතාවරණය යළි පිහිටුවන්න යැයි පුවත්පත් විසින් දැවැන්ත මාධ්‍ය ව්‍යාපාරයක් ගෙන යන ලදී. විද්වතුන්, යුදෙව්වන්, සොල්දාදුවන්, කාර්මික කළමනාකරුවන්, ජ්‍යෙෂ්ඨ පක්ෂ නිලධාරීන්, සහ රුසියානු නොවන ජනරජයන්හි නියමු නියෝජිතයන් අතර දැවැන්ත කුමන්ත්‍රණයක් ඇතැයි යන්න ජනතාව අත විශ්වාසයක් බවට පත්වෙන්නට පටන් ගැනුණේ ‘එසොව් රාජාධිපත්‍ය සමය’ (Ezhovschina) සිහි කරවමිනි.

දැන් ප්‍රථම වතාවට ලැබී තිබෙන, මේ සිද්ධිය සම්බන්ධයෙන් ඇති වාර්තා පශ්චාත් යුද ස්ථාලිත්වාදී ඉතිහාසයේ වෛද්‍යවරුන්ගේ කුමන්ත්‍රණය තීරණාත්මක මොහොතක් වූවා යැයි තහවුරු කරයි.¹ 1949 දී පටන් ගත් “සර්වභෞමික විරෝධී” (එනම් සෙමැටික් විරෝධී) ව්‍යාපාරය සහ අලුත් පොදු ශුද්ධකරණයක ආරම්භය (එය නැවතුණේ කුමන්ත්‍රණයේ කතාව පැතිර ගොස් සති කිහිපයකට පසුව සිද්ධ වූ ස්ථාලිත්වයේ මරණයෙන් පමණි) විය. 1946 දී වෙන් කරන ලද, ඒත් දිගින් දිගටම ප්‍රතිසංවිධානයට පත් වෙමින් තිබුණ අභ්‍යන්තර කටයුතු අමාත්‍යාංශය සහ රාජ්‍ය ආරක්ෂක අමාත්‍යාංශය පාර්ශ්වයන් අතර සිද්ධ වෙමින් පැවති බල අරගලය ද මෙහි වැදගත්කමක් ගත් තෙවැනි සාධකය වූයේය.² රහස් පොලීසිය තුළ ද බෙදී යාම් දකින්නට තිබීම, ස්ථාලිත්වයේ අනුප්‍රාප්තිකයන් වෙන්නට බලා සිටි අය නිතරම

¹ Gennadii Kostyrchenko and Shimon Redlikh, *Evreiskii Antifashistskii Komitet v SSSR: Sbornik dokumentov* (The Jewish Anti-Fascist Committee in the U.S.S.R.: A collection of documents) (Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1996); Gennadii Kostyrchenko, *V plenu u krasnogo faraona* (Inside the prisons of the Red pharaohs) (Moscow, 1994); Amy Knight, *Beria, Stalin's First Lieutenant* (Princeton: Princeton University Press, 1993); J.-J. Marie, *Les derniers complets de Staline: L'affaire des Blouses blanches* (Brussels: Complexe, 1993).

² Kostyrchenko, *V plenu u krasnogo faraona*, pp. 45-47.

තත්වයන්ට පත්වීමට වැයම් කිරීම නිසා, ධුරාවලියේ ඉහළින්ම පවා බල අරගල පැවති බව පිළිබිඹු කරයි. මේ සිද්ධියේ ගැටළු සහගත පැතිකඩක් වෙනුවෙන්, නාටිසි මරණ කඳවුරුවල කේර කටයුතු ගැන මහජනයාට හෙළිදරව් වී වසර අටකට පසුව එයින් විසාර්වාදී කාලයේ පටන් මුල් බැස පැවති සෙමයිට් විරෝධය නැග එන්නට ඉඩ ලබා දීමයි. එය බොල්ෂෙවික්වාදීන් විසින් උඩට මතු වීම වළක්වා තිබෙන ලද්දකි. එයින් පෙන්වන්නේ ස්වාලින්වාදයේ අවසන් වර්ෂ තුළ දී පැවති වියවුල් වාතාවරණයයි.

මෙම සිද්ධියේ සංකීර්ණතා, එසේ නැත්නම් විවිධ පැතිකඩ වලින් එක්වෙන සිද්ධීන්, මෙතැන අපගේ අවධානය යොමුවෙන තැන නොවේ. කුමන්ත්‍රණය ගැන ප්‍රධාන වැටී සටහන පමණක් මෙතැන දී ප්‍රමාණවත්ය. 1942 දී සෝවියට් ආණ්ඩුව, හැකි ඉක්මණින් ජර්මනියට එරෙහිව දෙවැනි පෙරමුණක් U.S. ආණ්ඩුව ලවා විවෘත කරවීමට ඇමෙරිකන් යුදෙව්වන් ලවා බලපෑමක් එල්ල කරවීම සඳහා සෝවියට් යුදෙව් උෂ්ණිකාවක් විරෝධී කමිටුවක්, සොලොමන් මිකොසෙල්ස් (Solomon Mikhoels) නමැති මොස්කව් හි සුප්‍රසිද්ධ සිඩ්ඩිෂ් නර්තන දිස්ත්‍රික්කයේ අධ්‍යක්ෂකවරයා ප්‍රධානත්වයෙන් පිහිටුවීය. ඒ ව්‍යාපාරයේ සිය ගණනකින් යුදෙව් විද්වතුන් වහාම ක්‍රියාශීලී වූහ. ලේඛක ඉල්යා එරෙන්බර්ග් (Ilya Ehrenburg), කිව්දන් වූ සැමුච්ල් මර්චක් (Samuel Marchak) සහ පෙරෙට්ස් මාකිෂ් (Peretz Markish), රවක වැසිලි ග්‍රොස්මන්, සහ සෝවියට් පරමාණු බෝම්බයේ පියා වූ භෞතික විද්‍යාඥ පියතොර් කපිට්සා (Pytor Kapitza) යනාදීන් වූහ. එහි මුල් අරමුණ වූ ප්‍රොපගන්ඩා යාන්ත්‍රණයේ නිල තත්වයෙන් පිටතට යමින් කමිටුව ඉක්මණින් වර්ධනය වූයේ යුදෙව් එකමුතුවේ අව්‍යාජ මධ්‍යස්ථානයක් හැටියට සහ එසේම සෝවියට් යුදෙව් නියෝජනය කරන නියෝජිත සමූහයක් හැටියටයි. 1944 පෙබරවාරි මාසයේ දී කමිටුවේ නායකයන් — මිකොසෙල්ස්, අයිසැක් ෆෙෆර් (Issac Fefer), සහ ග්‍රිගෝරි එප්ස්ටයින් (Grigory Epstein)— ස්වාලින් වෙත ලියුමක් යවමින් ක්‍රියාමයාවේ ස්වායත්ත යුදෙව් ජනරජයක් නිර්මාණය කර, එය 1930 ගණන් වල දී පිහිටුවන ලද අසාර්ථක බිරොබිඩ්සාන් (Birobidzan) හි ජාතික යුදෙව් දේශය වෙනුවට ප්‍රතිස්ථාපනය කිරීමට යෝජනාවක් ඉදිරිපත් කළහ. ඉක්ම ගිය දශකයේ 40,000 කට අඩු යුදෙව්වන් එම වීන මායිමේ පිහිටි, ඇත නැගෙනහිර සයිබීරියාවේ කාන්තාර සහ වගුරු බිම් සහිත දුරස්ථ සහ අමතකව ගිය ප්‍රදේශයට පදිංචියට පැමිණ සිටියහ.³

නාටිසි විසින් ඝාතනය කළ යුදෙව්වන් ගැන, සහ “යුදෙව්වන් ගැන වූ ඕනෑම අසාමාන්‍ය සිද්ධි,” එයින් කියැවුණේ ජනගහනයක සෙමයිට් විරෝධී හැදියාව ගැන වක්‍රෝක්තියෙන් සඳහන් කිරීමයි, යනාදියේ කියමන් එකතු කිරීමට ද කමිටුව කැප වී සිටියහ. එයාකාර “සිද්ධීන්” ඇති පමණින් තිබුණි. යුක්රේනයේ සහ රුසියාවේ තවත් සමහර බටහිර ප්‍රදේශයන්හි, එනම් රුසියන් අධිරාජ්‍යයේ පැරණි “ලා පැහැති ජනාවාස” ප්‍රදේශයන් තුළ විසාර්වාදී අධිකාරීන් විසින් යුදෙව්වන්ට පදිංචිවීමට අවසරය දී තිබුණු පෙදෙස් වල, සෙමයිට් විරෝධී සම්ප්‍රදායයන් තවමත් දැඩි සේ පැවතිණ. රතු හමුදාවේ මුල් පරාජයන් වලින් ජනගහනය තුළ කොතරම් පුළුල් ලෙසින් සෙමයිට් විරෝධය පැතිර තිබුණේද යන්න හෙළි විය. නාටිසි ප්‍රොපගන්ඩා වලින් ජර්මන් සටන් වදින්නේ කොමියුනිස්ට් සහ යුදෙව්වන් සමඟ පමණක් යැයි කියද්දී බොහෝ ජනතාවක් එයට ධනාත්මක ලෙසින් ප්‍රතිචාර දැක්වූ බව ජනගහනයේ හැදියාවන් ගැන ලියැවෙන NKVD වාර්තා වලින් හෙළි වුණි. ජර්මානුවන් අධිවාසයේ සිටි ප්‍රදේශ වල, විශේෂයෙන්ම යුක්රේනයේ, විවෘතවම යුදෙව්වන් සමූල ඝාතනය

³ Ibid.

කිරීමේ දී පරිස්ථානීය ජනගහනයෙන් ආවේ සුළු ප්‍රතිරෝධයක් පමණකි. යුක්රේනයේ දී ජර්මානුවන් 80,000 කට වැඩි හටයන් සංඛ්‍යාවක් හමුදාවට බඳවා ගත්හ. එයින් සමහර දෙනෙක් නිශ්චිතවම මේ යුදෙව්වන් සමූල ඝාතනයට සහභාගී වූහ. නාටිසි ප්‍රොපගන්ඩා වලට ප්‍රතිපිළිතුරු දීමටත්, සමස්ත සෝවියට් ජනතාවගේ පැවැත්ම වෙනුවෙන් සටන් වැදීමේ තේමාව යටතේ සම්පූර්ණ රට එක්සත් කිරීම සඳහා බොල්ෂෙවික්වාදී අයිඩියලොජිය මුලින් හොලොකෝස්ට් හි විශේෂිත ස්වභාවයට දැඩි විරෝධයක් පෑහ. ප්‍රථම සයෝනිසිම් විරෝධී (anti-Zionism) සහ අනතුරුව නිල වශයෙන් එන සෙමයිට් විරෝධය පැතිරෙන්නට පටන් ගැනෙන්නේ ඉතින් ඒ පසුබිම යටතේය. මධ්‍යම කමිටුවේ ඇජිට්ප්‍රොප් (Agitprop) අංශය (ජනතාව අවුස්සන්නට සහ දේශපාලන ප්‍රචාරයට) තුළ අතිශය ප්‍රබල අන්දමකින් සෙමයිට් විරෝධය පැවතිණ. 1942 අගෝස්තු තරම් ඉහතක දී ඔවුන් අභ්‍යන්තර පණිවිඩයකින් “යුදෙව්වන් විසින් කලා, සාහිත්‍ය, සහ පුවත්පත් කලාවේදී වතාවරණය තුළ ප්‍රධාන භූමිකාවක් ගෙන ඇත,” යැයි සඳහන් කර ඇත.

යුදෙව් උෂ්ණත්ව විරෝධී කමිටුවේ ක්‍රියාකාරීත්වය, අධිකාරීන්ට සැලකිල්ලක් දක්වන්නට සිද්ධ වෙන හේතුවක් බවට ඉක්මණින් පත්විය. 1945 මුල දී යුදෙව් කවියෙක් වූ පෙරෙට්ස් මාකිෂ්ට ප්‍රකාශනය තහනම් විය. ‘කළු පොතේ’ එන යුදෙව්වන්ට එරෙහි නාටිසි අපරාධ එළිදැක්වීම අවලංගු කරන ලද්දේ “ජර්මානුවන් U.S.S.R. සමඟ යුද වැදුනේ යුදෙව්වන් මකා දමන්නට පමණක් යැයි යන අදහස මුළු පොතේ ප්‍රධාන තර්කය වීම නිසා,” යන බොරු හේතුව දක්වමිනි. 1946 ඔක්තෝබර් 12 වැනිදා රාජ්‍ය ආරක්ෂාව සඳහා වූ ඇමති වික්ටර් අබකුමොව් (Viktor Abakumov) “යුදෙව් උෂ්ණත්ව විරෝධී කමිටුවේ ජාතිකවාදී ප්‍රවණතා,” ගැන මධ්‍යම කමිටුවට තුණ්ඩුවක් යැවීය.⁴ ස්ටාලින් විසින් ඊශ්‍රායෙල් රාජ්‍යයක් පිහිටුවන විදේශ ප්‍රතිපත්තියට පක්ෂපාතී මාර්ගයක සිටි නිසා ඔහු වහාම ප්‍රතිචාරයක් නොදැක්වීය. 1947 නොවැම්බර් 29 වැනිදා, U.S.S.R. විසින් පලස්තීනය බෙදන්නට එක්සත් ජාතීන්ගේ සංවිධානයේ දී වන්දය ප්‍රකාශ කළ පසුව පමණක්, කමිටුව තුරන් කර දමන නිදහස් ඉඩකඩ අබකුමොව් වෙතට දුන්නේය.

1947 දෙසැම්බර් 19 වැනිදා කමිටුවේ සාමාජිකයන් කිහිප දෙනෙක්ව අත් අඩංගුවට ගන්නා ලදී. 1948 ජනවාරි 13 වැනිදා මින්ස්ක් (Minsk) හි දී ඝාතනය වූ සොලොමොන් මිකොයෙල්ස්ව සොයා ගැනිණ. සිද්ධියේ නිල වාර්තාවට අනුව ඔහු රිය අනතුරකට මුහුණ පාන ලදී. 1948 නොවැම්බර් 21 වැනිදා “සෝවියට් විරෝධී ප්‍රොපගන්ඩා මධ්‍යස්ථානයක්” බවට පත්ව ඇතැයි බොරුව උඩ යුදෙව් උෂ්ණත්ව විරෝධී කමිටුව අත්හිටුවා, එහි විවිධ ප්‍රකාශන, යිඩ්ඩිශ් බසින් ප්‍රකාශනය වූ ප්‍රසිද්ධ ‘එකමුතුව’ (Einikait) යන පුවත්පත ද ඇතුළුව, තහනම් කරන ලදී.⁵ ඊ ළඟ සති කිහිපයේ දී කමිටුවේ ඉතිරි වී සිටි සෙසු සාමාජිකයන්වද අත් අඩංගුවට ගන්නා ලදී. එසේම 1949 පෙබරවාරියේ “සර්වභෞමික විරෝධී” පුළුල් ව්‍යාපාරයක් පුවත්පත් වලින් පටන් ගන්නා ලදී. රුසියන් ජාතික හැදියාව අවබෝධයට නොහැකි යැයි කියා යුදෙව් නර්තන විචාරකයන් හෙළා දකින ලදී: “රුසියානු සෝවියට් මිනිසාගේ ජාතික හැදියාව ගැන [ඒබ්‍රම්] ගුර්විච් (Abram Gurvich) නැත්නම් [ජෝසිෆ්] යුසොව්ස්කි (Josif Yuzovsky) වැන්නෙකුට කුමන දැක්මක් තියෙන්න පුළුවන්ද?” යැයි 1949 පෙබරවාරි 2 වැනිදා ‘ප්‍රාවිඩා’ විමසීය. 1949 වසරේ මුල් මාස කිහිපයේ දී, විශේෂයෙන්ම මොස්කව් සහ ලෙනින්ග්‍රෑඩ් වල දී යුදෙව් විද්වතුන් සිය ගණනක් අත් අඩංගුවට ගන්නා ලදී.

⁴ Izvestiya KPSS, 12 (1989), 37.

⁵ Kostyrchenko and Redlikh, *Evreiskii Antifashistkii Komitet*, pp. 326-384.

මේ කාලයෙන් එන තතු හෙළිදරව් කරන වාර්තාවකින්, එනම් 1949 ජූලි 7 වැනි දින දරන, ලෙනින්ග්‍රෑඩ් උසාවියේ අධිකරණ උපදේශක මණ්ඩලයෙන් එන නීතියක්, සහ 'නෙවා' (Neva) සඟරාවේ මෑතක දී පළවුන ලද්ද, ඇවිලි ග්‍රි ගෝර්විච් ලෙනිටන් (Achille Grigorevich Leniton), ඉල්යා සෙයිල්කොව්ච් සර්මන් (Ilya Zeilkovich Serman), සහ රුල්ෆ් ඇලෙක්සන්ඩ්‍රොව්නා සෙවිනා (Rulf Alexandrovna Zevina) දණ්ඩායනය කරමින් සැක කරන ලද අපරාධ කිහිපයක් සඳහා වසර දහයකට කඳවුරු වෙත යවන්න යැයි කියා සිටියේය. ඒ අපරාධ අතර විශේෂයෙන්ම වූයේ "සෝවියට් විරෝධී විදියකින් 'ලෙනින්ග්‍රෑඩ්' සහ 'ස්වෙස්ඩා' (Zvezda) යන සඟරා පිළිබඳව මධ්‍යම කමිටුව විසින් ඉදිරිපත් කරන ලද යෝජනා විවේචනය කිරීම... ජාත්‍යන්තර සබඳතා ගැන මාක්ස්ගේ මත ප්‍රතිවිප්ලවීයවාදී විදියකින් පරිවර්තනය කිරීම, සර්වභෞමික රචකයන් ගැන ප්‍රශංසා කිරීම... සහ ජාතිකත්වය ගැන ප්‍රශ්නය සම්බන්ධයෙන් සෝවියට් ආණ්ඩුවේ ප්‍රතිපත්ති ගැන බොරු පැතිරවීම." ඇපැලකින් පසුව සුපිරි උසාවියේ අධිකරණ උපදේශක මණ්ඩලය විසින් දඬුවම වසර විසි පහකින් වැඩි කරන ලදී. ඔවුන් තම තීන්දුව යුක්ති සහගත කළේ මෙසේය: "ලෙනින්ග්‍රෑඩ් උසාවියෙන් නියම කළ දඬුවම කරන ලද වැරදි වල බරපතල තත්වය සැලකිල්ලට ගන්නට අසමත් වූහ... වූදිනය සෝවියට් යුනියනයේ එක් ජාතියකට වඩා තවත් ජාතියක සුපිරි බව නිවේදනය කරන්නට ජාතිකවාදී පූර්වමතිකයන් භාවිතා කරමින් ප්‍රතිවිප්ලවීයවාදී කටයුතු වල නියැලෙන ලදී."⁶

එතැන් පටන් යුදෙව්වන්ව කලා සහ මාධ්‍ය, පුවත්පත් සහ ප්‍රකාශන, සහ වෛද්‍ය ක්ෂේත්‍රය ඇතුළු වෙනත් වෘත්තීන් තුළ සියළු අධිකාරී බලයෙන් යුතු තනතුරු වලින් ඉවත් කරන ලදී. සියළු ක්ෂේත්‍රයන් පුරා යන පරිද්දෙන් අත් අඩංගුවට ගැනීමේ සාමාන්‍යයක් බවට හැරුණි. ස්ටාලින්ගේ (Stalino) හි වානේ සංකීර්ණයක සිටි "ඉංජිනේරු කඩාකප්පල්කාරීන්" කණ්ඩායමක්, ඔවුන් සියල්ලන්ම යුදෙව්වන් වූහ, මරණ දණ්ඩනයට නියම කර 1952 අගෝස්තු 12 වැනිදා වෙඩි තබා මරා දමන ලදී. රෙදිපිළි කර්මාන්තයේ ඉහළ කළමනාකාර තනතුරක් දැරූ මොලොටොව්ගේ යුදෙව් භාර්යාව වූ පෝලීනා සෙම්චුසිනා (Paulina Zhemchuzhina) 1949 ජනවාරි 21 වැනිදා අත් අඩංගුවට ගත්තේ "රාජ්‍ය රහස් සහිත වාර්තා නැති කරගත්" නිසයි. ඇයව වසර පහකට කඳවුරකට යැවිණ. ස්ටාලින්ගේ පෞද්ගලික ලේකම් ඇලෙක්සන්ඩර් පොස්ක්‍රෙබ්ෂෙව් (Poskrebyshv) ගේ බිරින්දෑ යුදෙව් වූයේය, චර පුරුෂ සේවයේ යෙදුණාය යන චෝදනාවෙන් 1952 ජූලි මාසයේ ඇයව වෙඩි තබා මරා දමන ලදී.⁷ මොලොටොව් සහ පොස්ක්‍රෙබ්ෂෙව් දෙදෙනා කිසිවක් සිදුවූයේ නැති ලෙසින් ස්ටාලින් යටතේ දිගටම සේවය කළහ.

මේ පුළුල් ලෙසින් පැතිර ගිය සෙමයිට් විරෝධය පැවතිය ද, යුදෙව් උෂ්ණත්ව විරෝධී කමිටුවේ නඩුව දීර්ඝ කාලයක් පුරා ඇදී ගියේය. විනිසුරුවන් පමණක් සහිත නඩු විභාගය 1952 මැයි තෙක් පටන් ගැනුණේ නැත. ඒ, චෝදනා එල්ල වූවන්ව අත් අඩංගුවට ගෙන වසර දෙකහමාරකටත් වැඩි කාලයක් ඉක්ම ගිය පසුවයි. දැන් සොයා ගෙන ඇති අසම්පූර්ණ වාර්තා හෙළි කරනුයේ මේ මෙහෙයුමේ සුවිශේෂී ලෙසින් දීර්ඝ කාලයක් ගැනීමට හේතු විය හැකි කාරණා දෙකක් දැක්විය හැකියි. එක හේතුවක් නම්, ස්ටාලින් එවක දී "ලෙනින්ග්‍රෑඩ් පලහිලව්ව" (Leningrad Affair) ඉතාමත් රහසිගතව නිර්මාණය කරමින් සිටීමයි. යුදෙව් උෂ්ණත්ව විරෝධී කමිටුව පිළිබඳ සිද්ධිය සමඟ අවසාන මහා ශුද්ධකරණය සඳහා මුල් ගලක් තැබීමට එය ද වැදගත් නඩුවක් වූයේය. අනෙක් හේතුව නම්, ස්ටාලින් විසින් මුළුමනින්ම

⁶ Marie, *Les derniers complots de Staline*, pp. 60-61.

⁷ Kostyrchenko, *V plenu u krasnogo faraona*, pp. 136-137.

ආරක්ෂක සේවා ප්‍රතිසංවිධානය කිරීමේ ද එකවර යෙදී සිටීමයි. 1951 ජූලි මාසයේ දී සිද්ධ වූ අඛණ්ඩව අත් අඩංගුවට ගැනීම මේ ප්‍රතිසංවිධානයේ කේන්ද්‍රීය සිද්ධිය බව ඔප්පු කළේය. මේ ක්‍රියාව එල්ල කරන ලද්දේ දීර්ඝ කාලයක් පුරා රහස් පොලීසියේ ප්‍රධානියා වූ ද, පොලිටබියුරෝවේ සාමාජිකයෙක් වූ ද, බලවත් ලැව් රෙන්ට් බෙරියා (Lavrenti Beria) වෙතටයි. ඒ අනුව, යුදෙව් උෂ්ණත්ව විරෝධී කමිටුව බල අරගලයක හරි මැද්දේ තිබිණ. එසේම වෛද්‍යවරුන්ගේ කුමන්ත්‍රණය සහ දෙවැනි මහා භීෂණයකට යන පාර හඳුනා ප්‍රතිඵලය ගෙනෙන තර්ක මාලාවක මුල් ගල ද නිර්මාණය කරනු ලැබීය.

දැනට සඳහන් කළ සියළු කටයුතු වලට වැඩියෙන්, සෝවියට් කොමියුනිස්ට් පක්ෂයේ දෙවැනියට පැවති වඩාත්ම වැදගත් ශාඛා සංවිධානයේ ප්‍රධාන නායකයන්ව වෙඩි තබා මරා දැමෙන, 'ලෙනින්ග්‍රෑඩ් පලහිලව්ව', තවමත් වැඩියෙන්ම ගුප්ත ලෙසින් පවතින්නයි. ස්ටාලින් ඒ නගරය ගැන හැම විටම සැකයෙන් සිටියෙකි. 1949 පෙබරවාරි 15 වැනිදා පොලිටබියුරෝව විසින් පක්ෂයේ ඉහළ තනතුරු දරන නිලධාරීන් තිදෙනෙක්ව, "පක්ෂ විරෝධී කටයුතු වල නියැළීම නිසා [නිකොලායි] කුස්නෙට්සොව්, [එම්. අයි.] රොඩිනොව් (Rodinov), සහ පියතොර් පොප්කොව්," ගැන යෝජනාවක් අනුමත කළහ. තුන්දෙනාට වහාම ඉල්ලා අස්වෙන්නට යැයි බල කෙරිණ. එසේම රාජ්‍ය සැලසුම් දෙපාර්තමේන්තුව වූ ගොස්ප්ලන් (Gosplan) හි සභාපති ඉවාන් වොස්නෙසෙන්ස්කි (Ivan Voznesensky) ද, සහ ලෙනින්ග්‍රෑඩ් පක්ෂ සංවිධානයේ බහුතර සාමාජිකයන්ට ද එසේම ඉල්ලා අස්වෙන්නට යැයි බල කෙරිණ. 1949 අගෝස්තු සහ සැප්තැම්බර් යන මාස වල දී මේ සියළු නිලධාරීන්ව අත් අඩංගුවට ගැනෙන ලද්දේ ඇමෙරිකන් බුද්ධිමය සේවයේ සහයෝගය ඇතිව "පක්ෂ විරෝධී" කණ්ඩායමක් පිහිටුවීමට තැත් කරන ලද්දේය යන චෝදනාවෙනි. අඛණ්ඩව විසින් එහි දී ලෙනින්ග්‍රෑඩ් හි පක්ෂයේ සාමාජිකත්වය තිබූ සෑම සාමාජිකයෙක්ම, දැන් වෙනත් නගරයකට හෝ ජනරජයකට මාරු වී ගිය අයව හමා යන්නට වෑයමක් දියත් කළේය. ලෙනින්ග්‍රෑඩ් හි කොමියුනිස්ට්වාදීන් සිය ගණනින් අත් අඩංගුවට ගන්නා ලදී. පක්ෂයෙන් 2,000 ක් නෙරපා හැර ඔවුන්ට රැකියා අහිමි කරන ලදී. නගරයේ ඓතිහාසික පැවැත්මට පහර දෙමින් මර්දනය අමුතු හැරවුම් වලින් දකින්නට ලැබුණාකි. මහා දේශප්‍රේමී යුද්ධයේ දී නගරය වටලා තිබිය දී සිට වීරත්වයේ ස්මාරකයක් ලෙසින් පැවතෙන 'ලෙනින්ග්‍රෑඩ් ආරක්ෂාව සඳහා වූ කෞතුකාගාරය' වසා දමන්නට 1949 අගෝස්තුවේ දී අධිකාරීන් තීරණය කළහ. මාස කිහිපයකට පසුව අයිඩියලොජි කටයුතු සඳහා වගකීම පැවරී තිබුණු CPSU ඉහළ තනතුරක් දරන ලද නිලධාරියෙක් වූ මිකායෙල් සුස්ලොව් වෙත මධ්‍යම කමිටුවෙන් උපදෙස් ලැබුණේ කෞතුකාගාරය තුරන් කර දමන්නට කොමිසමක් හඳුන්වා කියායි. මේ කොමිසම 1953 පෙබරවාරි අග දක්වා ක්‍රියාකරමින් සිටියහ.⁸

"ලෙනින්ග්‍රෑඩ් පලහිලව්ව" ට චෝදනා ලැබුවන් —කුස්නෙට්සොව්, රොඩිනොව්, පොප්කොව්, වොස්නෙසෙන්ස්කි, යා. එෆ්. කපුස්ටින් (Ya. F. Kapustin), සහ පී. ජී. ලැසුටින් (Lazutin)— 1950 සැප්තැම්බර් 30 වැනිදා විනිසුරු මඩුල්ලක් ඉදිරියේ පමණක් නඩු විභාග කොට, තීන්දුව නිවේදනය කර පැයකට පසුව, ඊ ළඟ දිනයේ දී වෙඩි තබා මරා දැමිණ. සමස්ත කටයුත්ත ඉතාමත් රහසිගතව සිද්ධ විය; ඒ ගැන කාටවත් දැනුම් නොදෙන ලදී, එක් ප්‍රධාන සැකකරුවෙකුගේ දියණියට වත් ඒ ගැන නොකියන ලදී. ඇය පොලිටබියුරෝවේ CPSU සාමාජිකයෙක් සහ එවක සෝවියට් වෙළඳ ඇමති වූ ඇනස්ටාස් මිකොයන්ගේ ලේලිය වූවාය. 1950 ඔක්තෝබර් මාසයේ දී තවත් යුක්තිය දුර්නිරූපණය කරමින් ලෙනින්ග්‍රෑඩ්

⁸ V. I. Demidov and V. A. Kutuzov, *Leningradskoie Delo* (The Leningrad Affair) (Leningrad, 1990), pp. 38-90.

සංවිධානවල සිටි පක්ෂ නායකයන් දුසිම් ගණනකට මරණයට නියම කරන ලදී: ක්‍රයිමියන් ප්‍රාදේශීය කමිටුවේ ප්‍රධාන ලේකම් වූ කේ. සොලොව්ව් (Soloviev); ලෙනින්ග්‍රෑඩ් ප්‍රාදේශීය කමිටුවේ දෙවැනි ලේකම් වූ ඇලෙක්සෙයි බදෙව් (Aleksi Badaev); රුසියන් ඇමතිවරුන්ගේ කවුන්සිලයේ පළමු උප සභාපති වූ එම්. වී. බසොව් (Basov), ඇතුළු තවත් බොහෝ පිරිසක්.⁹

මේ ලෙනින්ග්‍රෑඩ් පක්ෂ සංවිධානයේ ශුද්ධකරණය සරල ලෙසින් පක්ෂ සංවිධානයේ නිලතල දැරූ පාර්ශවයන් අතර සිදු වූ සරල පරණ කෝන්තර පියවා ගැනීමක් ද, නැතිනම් එය යුදෙව් උෂ්ණත්ව විරෝධී කමිටුව තුරන් කිරීමේ සිට 'වෛද්‍යවරුන්ගේ කුමන්ත්‍රණය' දක්වා, සහ ජාතිකවාදී කුමන්ත්‍රණයේ නියැළීමට යැයි වරදකරුවන් වූ අබකුමොව් සහ මින්ග්‍රෙලියන් (Mingrelian) අත් අඩංගුවට ගැනීමත් ඇතුළුව දිග හැරෙන සමස්ත දම්වැලේ තවත් එක පුරුකක් පමණක් වූයේ දැයි තවමත් පැහැදිලි නැත. මෙම දෙවැනි උපන්‍යාසය සමහර විට වැඩියෙන්ම නිවැරදි වූව විය හැකියි. මහා ශුද්ධකරණය සඳහා සූදානමේ කිසිදු සැකයක් නැතිව වැදගත් අදියරක් වූයේ ලෙනින්ග්‍රෑඩ් පලහිලව්වයි. ඒ සඳහා මහජනතාව වෙත දැනුම්දීමක් සලකුණු වෙන්වේ 1953 ජනවාරි 13 වැනි දි ය. ඉතා කැපී පෙනෙන විලාසයකින්, ඇද වැටුණු ලෙනින්ග්‍රෑඩ් නායකයන්ගේ අපරාධ දැක්වීම, 1936-1938 අඳුරු යුගය දැඩි සේ සිහිකරවන්නක් වූයේය. 1949 ඔක්තෝබර් මාසයේ දී ලෙනින්ග්‍රෑඩ් පක්ෂ කාඩර් සඳහා පැවති පළමු පූර්ණ රැස්වීමේ දී, නව පළමු ලේකම් වූ අන්ද්‍රේ අන්ද්‍රියානොව් (Andrianov) තිගැස්සි සිටි සභාවට දන්වා සිටියේ කළින් සිටි නායකයන් ට්‍රොට්ස්කිවාදී සහ සිනොව්ව්වාදී ලියකියවිලි ප්‍රකාශනය කර අසූ වූ බවයි: "මේ අය ප්‍රකාශනය කළ සටහන් වලින් ඔවුන් හොර රහසේ ජනතාවගේ දුෂ්ටතම හතුරන්, සිනොව්ව්, කැමෙනොව්, ට්‍රොට්ස්කි සහ තවත් කිහිප දෙනෙකුගේ අදහස් බෙදා හරිමින් සිටියහ." මේ කැත වෝදනා වලින් ඔබ්බෙන්, පක්ෂ කාඩර් වෙත යැවූ පණිවිඩය ඉතා පැහැදිලි විය. නව 1937 ක් සැබැවින්ම පටන් ගැනෙයි.¹⁰

1950 ලෙනින්ග්‍රෑඩ් පලහිලව්වේ ප්‍රධාන සැකකරුවන් වෙඩි තබා මරා දැමීමෙන් පසුව, අභ්‍යන්තර කටයුතු අමාත්‍යාංශයේ ආරක්ෂණ සේවා ඇතුළත එකිනෙකා තම තම වාසියට අනෙක් අයව හැසිරවීමත්, ප්‍රතිහැසිරවීමත් බොහෝ සෙයින් සිද්ධ වූහ. බෙරියා ගැන සැක ඇති කරගත් ස්ටාලින්, මින්ග්‍රෙලියන් ජාතිකවාදී කුමන්ත්‍රණයක් බොරුවට මවා පෑවේය. එහි අරමුණ වූයේ බෙරියා මුලින්ම නමක් හදාගත් ජෝර්ජියා ප්‍රාන්තයේ වූ මින්ග්‍රෙලියාව තුර්කිය සමඟ එකතු කිරීම සඳහාය. එයින් ජෝර්ජියාවේ කොමියුනිස්ට් පක්ෂය ඇතුළත ශුද්ධකරණ මෙහෙයුමේ නායකත්වය ගන්නට බෙරියාට සිද්ධ විය.¹¹ 1951 ඔක්තෝබර් මාසයේ දී ස්ටාලින් විසින් බෙරියාට තවත් පහරක් එල්ල කළේ ආරක්ෂක සේවාවේ සහ අධිකරණයේ වූ වයෝවෘද්ධ යුදෙව් කාඩර් කණ්ඩායමක් අත් අඩංගුවට ගැනීමෙනි. බෙරියාගේ අණ යටතේ ට්‍රොට්ස්කිගේ ඝාතන සංවිධානය කළ ලුතිනන් කර්නල් නවුමි අයිටින්ගොන් (Naum Eitingon), මොස්කව් නඩු පැවැත්වීමේ කාර්යයට සහාය දුන් ජනරාල් ලියොනිඩ් රයිඛ්මන් (Raikhman), බැබෙල් සහ මයර්හෝල්ඩ් හි වධහිංසාකරුවා වූ කර්නල් ලෙව් ශ්වාර්ට්ස්මන් (Shvartzman), සහ 1936-1938 මොස්කව් බොරු නඩු කාලයේ දී වයිශින්ස්කිගේ දකුණ අත හැටියට නඩු විභාග කළ මහේස්ත්‍රාත් ලෙව් ශෙයින් (Sheinin), යනාදීන් ඒ අතර වූහ. දැවැන්ත යුදෙව් ජාතිකවාදී කුමන්ත්‍රණයක් සංවිධානය කළ යැයි ඔවුන්ට සියල්ලන්ටම එරෙහි වෝදනා එල්ල

⁹ Ibid., pp. 139-151; Marie, *Les derniers complots de Staline*, pp. 77-99.

¹⁰ Marie, *Les derniers complots de Staline*, pp. 90-91.

¹¹ Knight, *Beria*, pp. 239-247.

වූහ. බෙරියාගේ ප්‍රධාන සහකරුවා වූ ද රාජ්‍ය ආරක්ෂක ඇමති වූ ද, අබකුමොව්ගේ නායකත්වය යටතේ මෙය විමර්ශනය කිරීම පටන් ගන්නා ලදී.

1951 ජූලි 12 වැනිදා, එනම් මාස කිහිපයකට පෙර අබකුමොව්ව අත් අඩංගුවට ගැනී තිබිණ. 1950 නොවැම්බර් මාසයේ සුප්‍රසිද්ධ යුදෙව් වෛද්‍යවරයෙක් අත් අඩංගුවට ගැනීම, සහ අත් අඩංගුවේ සිටිය දී ටික දවසකින් මිය යාම, ඔහුට මුලින්ම එල්ල වූ චෝදනාවයි. ඔහුගේ දීර්ඝ සේවා කාලය තුළ දී සර්ගෙ කිරොව්, සර්ගෝ ඕර්ඩිසොනිකිඩ්සෙ, මාෂල් ට්‍රබසෙව්ස්කි, පැල්මිරෝ ටොග්ලියාට්, ටිටෝ, සහ ජියෝර්ජි ඩිමිට්‍රොව් (Gorgi Dimitrov) යනාදීන්ගේ සෞඛ්‍ය සේවා සැපයූ අයිටින්ගර් “තුරන් කිරීමෙන්” අබකුමොව් විසින් “වෙස් මුණු ගලවන නොහැකි ලෙසකින් රාජ්‍ය ආරක්ෂක අමතනාංශයට රිංගා ගන්නට ජාතිකවාදී යුදෙව් අපරාධ කණ්ඩායමකට ඉඩ සැලසීම,” තහවුරු කළා යයි කියැවුණි. තව මාස කිහිපයක් ගෙවෙද්දී දැන ගන්නට ලැබෙන්නේ මේ මුළු ජාතිකවාදී යුදෙව් කුමන්ත්‍රණය පිටුපස සිටි මොළකාරයා වූයේ අබකුමොව් කියායි. ඒ නිසා 1951 ජූලි මාසයේ දී අබකුමොව් අත් අඩංගුවට ගැනී තිබීම මේ පුළුල් “යුදෙව්-සියෝනිස්ට් කුමන්ත්‍රණය” සම්පාදනය සඳහා නැතිවම බැරි සම්බන්ධීකරණ පුරුකක් විය. එයින් ඒ වෙද්දී තවමත් රහසිගත තුරන්කර දැමීමක් හැටියට පැවති යුදෙව් ෆැෂිස්ට් විරෝධී කම්ටුව සිට වෛද්‍ය කුමන්ත්‍රණය වෙතට යෑම, එනම් නව ශුද්ධකරණයක ආරම්භය යැයි මහජනතාවට දැන්වීම සඳහා ප්‍රයෝජනවත් වූයේය. 1952 අග දී නොව, 1951 ගිම්හානයේ දී මේ තත්වයන් දිග හැරෙන්නට පටන් ගන්නා යැයි කියා ඉතින් අයෙකුට නිගමනය කළ හැකියි.¹²

1952 ජූලි 11 සිට 15 දක්වා යුදෙව් ෆැෂිස්ට් විරෝධී කම්ටුවේ සාමාජිකයන්ගේ රහසිගත නඩු විභාගයන් පැවැත්විණ. චෝදනා ලැබූවන් අතරින් දහතුන් දෙනෙක්ට මරණය නියම වී ඔවුන්ව 1952 අගෝස්තු 12 වැනිදා, ස්ටාලින් වාහන කම්හලේ සියල්ලන්ම යුදෙව් වූ තවත් “ඉංජිනේරු කඩාකප්පල්කාරීන්,” දහ දෙනා සමඟ වෙඩි තබා මරා දමන ලදී. යුදෙව් ෆැෂිස්ට් විරෝධී කම්ටුවේ සිද්ධියෙන් දඬුවම් 125 ක් නියම විය, වහාම ක්‍රියාත්මක වූ මරණ දඬුවම් 25 ක් ද, සහ වසර දහයක් විසිපහත් අතර රැඳවුම් කඳවුරු තීන්දු 100 ක් වූහ.¹³

1952 සැප්තැම්බර් වෙද්දී යුදෙව්-සියෝනිස්ට් කුමන්ත්‍රණයට අවශ්‍ය සියළු පසුබිම් සැකසී තිබුණි. ඒත් එය ක්‍රියාවට යොදවනුයේ (දහඅට වැනි කොංග්‍රසයෙන් වසර දහතුනාහමාරකින් පසුව) එනම් ඔක්තෝබරයේ දී පැවති දහ නම වැනි පක්ෂ කොංග්‍රසයේ දී ය. කොංග්‍රසය නිමා කළ විගස, වෛද්‍යවරුන්ගේ කුමන්ත්‍රණයේ චෝදනා ලැබීමට නියමිතව සිටි යුදෙව් වෛද්‍යවරුන් බොහොමය අත් අඩංගුවට ගෙන, සිරගත කර, වධහිංසාවලට ලක් කළහ. කාලයක් යනතුරු රහසිගතව තබා ගැනෙන මේ අත් අඩංගුවට ගැනීම් සිද්ධ වූයේ ප්‍රාග් භි 1952 නොවැම්බර් 22 වැනිදා ඇරඹූ වෙකොස්ලෝවැකියාවේ කොමියුනිස්ට් පක්ෂයේ හිටපු මහා ලේකම් රුඩොල්ෆ් ස්ලාන්ස්කි (Rudolf Slánský) සමඟ තවත් වෙකොස්ලෝවැකියාවේ කොමියුනිස්ට් නායකයන් දහතුන් දෙනෙකු අත් අඩංගුවට ගැනීම හා සම්පාතිකවය. ඔවුන්ගෙන් එකළොස් දෙනෙක්ව මරණයට නියම කර එල්ලා මරන ලදී. රහස් පොලීසියේ සෝවියට් උපදේශකවරුන් විසින් මුළුමනින්ම සංවිධානය කළ මේ මහා අපරාධයේ අමුතු

¹² Pavel Sudoplatov and Anatoly Sudoplatov, *Special Tasks: The Memoirs of an Unwanted Witness, A Soviet Spymaster* (Boston: Little, Brown, 1994) pp. 385-434; Kostyrchenko, *V plenu u krasnogo faraona*, pp. 289-314.

¹³ V. P. Naumov, ed., *Nepravednyi sud. Stenogramma sudebnogo protsessa nad chlenami Evreiskogo Antifashistskogo Komiteta: Posledni stalinskii—rasstrel* (Court of Injustice: The final Stalinist execution—stenogram of the trial members of the Jewish Anti-Fascist Committee) (Moscow: “Nauka,” 1994).

ලක්ෂණයක් වූයේ එය විවෘත ලෙසකින් සෙමයිට් විරෝධී වීමයි. චෝදනා ලැබූ දාහතරෙන් එකොළොස් දෙනෙක් යුදෙව් වූ අතර චෝදනාව වූයේ ඔවුන් “ට්‍රොට්ස්කිවාදී-ට්‍රොට්ස්කිවාදී-සයොනිස්ට්වාදී ත්‍රස්තවාදී කණ්ඩායම්” හදාගෙන සිටීමයි. නැගෙනහිර යුරෝපීය කොමියුනිස්ට් පක්ෂවල සිටින සියළු යුදෙව්වන් හඹා යෑමක් නඩු විභාග වලට සූදානම් වීම හැටියට සිද්ධ කෙරිණ.

ස්ලාන්ස්කි නඩුවේ චෝදනා ලැබූ එකළොස් දෙනා වෙඩි තබා මරා දැමූ දිනයෙන් පසු දිනයේ දී, “රාජ්‍ය ආරක්ෂක අමාත්‍යාංශයේ වර්තමාන තත්වය ගැන,” සිරස්තලයෙන් වූ යෝජනාවකින්, “රාජ්‍ය ආරක්ෂක නහර තුළ විනය ශක්තිමත් කිරීම” නියම කරවන චන්දය CPSU මධ්‍යම කමිටුවේ මණ්ඩලය ලවා කරවීමට ස්ථාලිත බල කළේය. සමහර විට එය ලිහිල් ලෙසින් කටයුතු කළේය, නිසි විපරම්භිලීව නොසිටියේය, සහ “කඩාකප්පල්කාරී වෛද්‍යවරුන්ට” කිසිත් දඬුවමක් නොකර ඔවුන්ගේ කටයුතු කරගෙන යන්නට ඉඩ දී තිබුණේය යනාදී වශයෙන් අමාත්‍යාංශයට දැඩි අවධානයක් එල්ල විය. තවත් දුර යන පියවරක් එසේ රැගෙන තිබිණ. පැහැදිලිවම ස්ථාලිතයන්ගේ අරමුණ වූයේ වෛද්‍යවරුන්ගේ කුමන්ත්‍රණය මේ ආරක්ෂක අමාත්‍යාංශයටත් සහ බෙරියාටත් එකසේ හානිවෙන ලෙසින් යොදා ගැනීමටයි. එවැනි කටයුතුවල විශේෂඥයෙක් වූ බෙරියා ඔහුට පෙනී ගිය කටයුතු ගැන හොඳින් දැන සිටියා විය හැකියි.

ස්ථාලිතයන්ගේ මරණයට පෙර සති කිහිපය නිශ්චිතවම කෙසේ දිග හැරුණාද යන්න තවමත් හරිහැටියකට දැන ගැනීමට ඉඩක් ලැබී නැත. “බොල්ෂෙවික් විපරම්භිලීත්වය නැවත ස්ථාපිත කරන්න,” “සියළු ආකාර වලින් සෑහීමට පත්වී සිටීමට එරෙහි අරගලය,” සහ “සර්වභෞමික දේශපාලන ඝාතකයන්,” සඳහා ආදර්ශවත් දඬුවම් දෙන්න යැයි නිල වශයෙන් ගෙන ගිය මෙහෙයුමට ජනතාව එකතු වෙද්දී, අත් අඩංගුවට ගත් වෛද්‍යවරුන්ගේ ප්‍රශ්න කිරීම් සහ නඩු විභාග සඳහා සූදානම පසුබිමෙන් සිද්ධ වූයේය. සෑම දිනෙකම වැඩිවෙන අත් අඩංගුවට ගැනීම් නිසා “කුමන්ත්‍රණයේ” තරම ද විශාල ලෙසින් දැක්විණ.

1953 පෙබරවාරි 19 වැනිදා මොලොටොව්ගේ ප්‍රධාන සභායකයෙක්, විදේශ කටයුතු පිළිබඳ උප ඇමතිවරයෙක්, සහ ලන්ඩනයේ සෝවියට් තානාපති ලෙස ද සිටින ලද ඉවාන් මයිස්කි (Maisky) අත් අඩංගුවට ගැනිණ. අනුකම්පා රහිත ප්‍රශ්න කිරීම් වලින් පසුව ඔහුව ඇලෙක්සැන්ඩ්‍රා කොලොන්ටායි (Alexandra Kollontai) සමඟ වින්සන්ට් වර්විල් විසින් විසින් බ්‍රිතාන්‍ය වරපුරුෂ සේවයට බඳවා ගත්තා යැයි ඔහු “පාපෝච්චාරණය” කළේය. බොල්ෂෙවික් ඉතිහාසයේ සුවිශේෂී තැනක් උසුලන කොලොන්ටායි 1921 දී ශ්‍රමිකයන්ගේ විරුද්ධ පක්ෂයේ නායිකාවක් වූවා මෙන්ම දෙවැනි ලෝක යුද්ධය අවසානය තෙක් ස්ටොක්හෝම් සිටි සෝවියට් තානාපතිවරිය ද වූවාය.¹⁴

ජනවාරි 13 වැනිදා සිට, ස්ථාලිතයන්ගේ මරණය සිද්ධ වූ මාර්තු 5 වැනිදා දක්වා කුමන්ත්‍රණය “හෙලිකරන” කටයුතු වල හැඟීම් අවුස්සන ප්‍රගතියක් සිද්ධ වූවත්, 1936-1938 කාලයේ දී මෙන්, මේ වගවිභාගයේ සොයා බැලීම් සඳහා විවෘතව පෙනී සිටින්නට රෙජිමයේ වෙනත් කිසිදු නායකයෙක් මහජනතාව ඉදිරියට නොපැමිණීම මෙහි දී සැලකිය යුතු කාරණයකි. 1970 දී නිකොලායි බුල්ගනින් (Bulganin) දුන් තෙස්තමේන්තුව අනුව, වෛද්‍යවරුන්ගේ කුමන්ත්‍රණයේ ප්‍රධාන උත්පාදකයා සහ මෙහෙයවන්නා වූයේ ස්ථාලිතය.

¹⁴ Marie, *Les derniers complots de Staline*, p. 159; Sudoplatov and Sudoplatov, *Special Tasks*, pp. 424-426.

එසේම කුමක් වෙන්නේ දැයි කියා හරියටම දැන සිටියේ ඉහළින්ම සිටි නායකයන් අතර හතර දෙනෙක් පමණ: ග්‍රිගෝරි මලෙන්කොව්, මිකායෙල් සුස්ලොව්, මාර්ටමියම් රියුමින් (Martemyam Ryumin), සහ සර්ගෙ ඉග්නේට්ව් (Ignatiev). ඒ අනුව තමන් ද තර්ජනයට මුහුණ පා සිටින ලෙසකින් අනෙක් සියල්ලන්ටම දැනුණා විය හැකියි. බුල්ගනින් තව දුරටත් කියා සිටියේ යුදෙව් වෛද්‍යවරුන්ගේ නඩු විභාගය මාර්තු මැද පටන් ගැනීමට නියමිතව තිබුණා කියයි. එයින් පසුව බිරොබ්ඩ්සාන් වෙත මහත් විශාල සංඛ්‍යා වලින් සෝවියට් යුදෙව්වන් පිටමං කරවන මෙහෙයුමක් අනුව එය නිමා වෙන්නට නියමිත තිබුණා බවයි.¹⁵ අද ඇති දැනුම සහ වඩාත්ම රහසිගත සහ සංවේදී ලිපිගොනු පවතින රුසියානු ජනාධිපති පුරාලේඛනාගාරයට පිවිසීමේ හැකියාවට දිගින් දිගටම ඉඩ නොලැබෙන නිසා, 1953 මුල දී යුදෙව්වන් මහා පරිමානයෙන් පිටමං කර යවන්නට සැබැවින්ම හැදූ සැලසුම් ගැන නිශ්චිතව කියන්නට කිසිදු හැකියාවක් නැත. ඒත් එක කරුණක් පමණක් සහතිකයි: ඒ ස්ටාලින්ගේ මරණය ඔහුගේ ආඥාදායකත්වය යටතේ පීඩා විඳින ලද මිලියන ගණනක වින්දිතයන් ලැයිස්තුව සමාජික කළ බවයි.

¹⁵ Yakov Rapoport, *Souvenirs du procès des Blouses blanches* (Paris: Alinéa, 1989), pp. 140-141.

15 ස්වාලින්වාදයෙන් නික්ම යෑම

ස්වාලින්ගේ මරණය, සෝවියට් යුනියනයේ දශක හතක පැවැත්මේ මැද දී සිද්ධවීම, තීරණාත්මක අදියරක් සලකුණු කරන ලදී. එය ක්‍රමයේ අවසානය නොවුවද, එය යුගයක අවසානය වූයේය. “නීතියේ යම් කොටසක් සමාජ සංවර්ධනය ගැන යැයි කියැවෙන ක්‍රමයේ, ඒත් සැබැවින්ම සියල්ලම එක මිනිසෙක් මත තීරණය වූ, එය කොතරම් තදින් බලපැවැත්වූවා දැයි කියතොත් ඔහු මිය ගිය විට, ක්‍රමය දිගින් දිගට පවත්වා ගැනීම සඳහා අනිවාර්ය වූ අංගයක් අහිමි වූවා යැයි පෙනී යන ප්‍රතිවිරුද්ධාභාසය,” සුප්‍රීම් නායකයාගේ මරණය හෙළි කරන ලද්දේ යැයි ෆැන්සුවා ෆුරේ (Furet) ලියුවේය. මේ “අනිවාර්ය යම් දැය,” යන්නෙහි ප්‍රධාන කොටසක් වූයේ රජය විසින් ජනතාවට එරෙහිව විවිධ විෂම ආකාර වලින් ගෙන ගිය ඉහළ මට්ටමේ අමානුෂීය මර්දනයයි.

මලෙන්කොව්, මොලොටොව්, වොරොෂිලොව්, මිකොයන්, කැගනොව්ව්, කෘශ්චෙව්, බුල්ගනින්, සහ බෙරියා ඇතුළු ස්වාලින්ගේ ප්‍රධාන හවුල්කාරයන්ට, ස්වාලින්ගේ මරණයෙන් හට ගැනුණ දේශපාලන ගැටළුව ඉතා සංකීර්ණ වූයේය. ක්‍රමය දිගින් දිගට පවත්වාගෙන යාම සහතික කරන්නටත්, වගකීම් බෙදා ගන්නටත්, ඒකීය පුද්ගල ප්‍රමුඛතාවය අතර යම් ආකාරයක සමතුලිතතාවක් සොයා ගැනීමටත් —කොතරම් හීන වෙමින් පැවතියද— ඔවුන් අතර සංඛ්‍යාවෙන් කවුරුන් හෝ එක් අයෙකු වෙතින් සහ සාමූහික පාලනයෙන්, ඒ සඳහා ඔවුන් සියල්ලන්ගේම අභිලාෂයන් සහ කුසලතාවයන් සැලකිල්ලට ගැනීමටත් සිද්ධ වූහ. එසේම ප්‍රධාන ලෙසින් වෙනස්කම් ඉතාමත් ඉක්මණින් හඳුන්වා දෙන්නට ද ඔවුන්ට සිද්ධ විණ. ඒ ගැන ඔවුන් අතර මහත් එකඟතාවයක් දකින්නට ලැබිණ.

මේ විෂම අරමුණු එකට එකතු කිරීමේ දුෂ්කරතාවය, ස්වාලින්ගේ මරණයෙන් පටන් ගෙන, 1953 ජූනි 26 වැනිදා බෙරියාව අත් අඩංගුවට ගෙන තර්ජනය ඉවත් කිරීමෙන් මුදුන් පැමිණෙන ක්‍රියාවලිය ඉතා සෙමෙන් සහ සංකීර්ණ ලෙසින් සිද්ධ වීමෙන් පැහැදිලි කරයි.

1953 මාර්තු 5 වැනිදා (ස්වාලින්ගේ මරණය සිද්ධ වූ දින) මධ්‍යම කමිටුවේ පූර්ණ බලධාරී කමිටුවේ සැසිවාර පිළිබඳව, සහ නැවතත් 1953 ජූලි 2 සිට 7 දක්වා (බෙරියා තුරන් කිරීමෙන් පසුව), දැන් අපට තිබෙන ලඝු ලේඛන, සෝවියට් නායකයන් මේ “ස්වාලින්වාදයෙන් නික්ම යාම” ඇරඹුවේ මන්දැයි කියාත්, නිකිටා කෘශ්චෙව් “ස්වාලින්හරණයකට” පරිවර්තනය වූයේ මන්දැයි කියාත් පැහැදිලි කරන්නට උපකාරී වේ.¹ 1956 පෙබරවාරි මාසයේ දී පැවැත්වෙන සෝවියට් කොමියුනිස්ට් පක්ෂයේ විසිවැනි කොංග්‍රසය සහ 1961 ඔක්තෝබර් හි දී පැවැත්වෙන විසිදෙවැනි කොංග්‍රසය, මේ ක්‍රියාවලියේ උච්චතම අවස්ථා හැටියට දකින්නට ලැබේ.

¹ *Istochnik*, no. 1 (1994), 106-111; *Izvestiya TsK*, no. 1 (1991), 139-214; no. 2 (1991), 141-208.

ස්ථාලිත්වාදයෙන් ඉවත්වීමට ඉක්මන් වූ එක හේතුවක් වූයේ සරල වශයෙන් ආරක්ෂක ප්‍රතික්‍රියාවයි, එනම් පැවැත්ම ආරක්ෂා කරගැනීමේ සහජ ආශයයි. ස්ථාලිත්වයේ පාලනයේ අවසාන මාස කිහිපය තුළ දී, ඉහළින්ම ඉහළ මට්ටමක සිටි සියළු නායකයන්ට තමන් සැබැවින්ම කොතරම් පහසුවෙන් ගොදුරු විය හැකිදැයි වැටහී තිබුණි. විදේශීය බුද්ධි සේවා සඳහා ඒජන්තයෙක් වූවා යැයි චෝදනා ලැබ සිටි වොරොෂිලොව් හෝ; මධ්‍යම කමිටු පාලන මණ්ඩලයෙන් ඉවත් කරනු ලැබ සිටි මොලොටොව් සහ මිකොයන්; ස්ථාලිත්ව විසින්ම කරන ලද ආරක්ෂක සේවා මැද්දට එල්ල වූ විස්මිත තර්ජන වලට ලක්ව සිටි බෙරියා යනාදීන් සලකද්දී, කිසිත් කෙනෙකු ආරක්ෂිත නොවීය. බල ධුරාවලියේ තවත් පහළට යද්දී, යුද කාලයේ සිට නැවත කණ්ඩායම් ගැසෙමින් සිටි නිලධාරීන් අතර එලිට් පිරිස ද රෙජිමයේ තස්ත්‍රවාදී පැතිකඩට බිය වී එය ප්‍රතික්ෂේප කළහ. ස්ථාවර වෘත්තියක් විඳීමට ඔවුන්ට තිබී එකම බාධකය රහස් පොලීසියේ වූ සර්වබලධාරීත්වයයි. මාටින් මලියා දක්වන පරිදි, එක කේවල චරිතයකට ඔහුගේ සගයන් සහ දේශපාලන එදිරිවාදීන්ට වැඩියෙන් ඉහළට නොයෑම සහතික කරන්නට නම් ගලවා දමන්නට අවශ්‍ය වූයේ "ස්ථාලිත්ව විසින් ඔහුගේ පෞද්ගලික භාවිතය සඳහා" පිහිටුවන ලද යාන්ත්‍රණයයි. ගෙනෙන්නට අවශ්‍ය ප්‍රතිසංස්කරණ ගැන විවිධ මත දැරීම වෙනුවට, බෙරියාට එරෙහි වෙන්නට ස්ථාලිත්වයේ උරුමක්කාරයන්ව පොළඹවන ලද්දේ තවත් ආඥාදායකයෙකු බලයට පැමිණෙව් යන හීතියයි. සමස්ත රාජ්‍ය ආරක්ෂක යාන්ත්‍රණය සහ අභ්‍යන්තර කටයුතු පිළිබඳ අමාත්‍යාංශය ද ඔහු කැමති පරිදි යොදා ගැනීමට බෙරියාට අවස්ථාව තිබුණ නිසා ඔහු වඩාත්ම බලවත් චරිතය හැටියට පෙනිණ. පාඩම කුමක්දැයි කියා එහි සිටි සියල්ලන්ටම මනා ලෙසින් පැහැදිලි විණා: මර්දන යාන්ත්‍රණය නැවත කිසි විටෙක "පක්ෂයේ පාලනයෙන් ගිලිහී," එක පුද්ගලයෙකුගේ අවියක් බවට හැරී එයින් දේශපාලන කතිපයාධිකාරයට තර්ජනයක් වීම සිද්ධ නොවිය යුතුයි.

කෘශ්වෙව් සිට මලෙන්කොව් දක්වා, සියළු ප්‍රධාන නායකයන් එකා මෙත් වටහා ගන්න ලද, ආර්ථික සහ සමාජ ප්‍රතිසංස්කරණ දැන් දැඩි සේ අවශ්‍යයයි යන්න, වෙනස සඳහා දෙවැනි සහ වඩාත්ම වැදගත් හේතුව වූයේය. හුදු මර්දනයෙන් පමණක්ම ආර්ථිකය කළමනාකරණය කිරීම, විවිධ විෂම හැදියාවන් අපරාධකරණය, සහ වැහැරෙන ගුලාග් ක්‍රමය, යනාදියෙන් දැඩි ආර්ථික අර්බුදයක් සහ සමාජය එක තැන පල්වෙමින් ශ්‍රම ඵලදායීත්වයේ කිසිදු වැඩි වීමක් කළ නොහැකි තත්වයට ඇද වැටී තිබුණි. 1930 දී අති මහත් ජනතාවකගේ කැමැත්තට පිටුපා යමින් ස්ථාපිත කරන ලද ආර්ථික මොඩලය මේ ඉහත විස්තර කරන ලද ප්‍රතිඵල ලබා දී තිබුණි. දැන් එය යල් පැන ගිය එකක් යැයි සැලකිණ.

වෙනස ඇතිවීමේ තෙවැනි හේතුව නම් බල අරගලයම විය. ඒ නිසා දේශපාලකයන් අතර වැඩි වැඩියෙන් බලය අඩුකරන වෙනස්කම් ගැන අදහස් නිතර ඇති වූහ. මෙතැන විස්තර සඳහන් නොකරන හේතු අනුව නිකිටා කෘශ්වෙව් ඔහුගේ සගයන්ට වඩා ඉදිරියකට යමින්, දේශපාලන වේදිකාවේ පමණක් නොව එදිනෙදා ජන ජීවිතයේ දී ද, හෙමින් සහ ක්‍රමානුකූලව ස්ථාලිත්වරණය ක්‍රියාවලිය ඉලක්ක කරන ලද්දේය. ඔහුගේම ස්ථාලිත්වාදී ඉතිහාසයට මුහුණ දෙන්නට සමත් වූ, ඒ ගැන අව්‍යාජ ශෝකයක් තිබුණා යැයි කියන හැකි, එසේම යහපත් අනාගතයක් ගැන සැබෑ විශ්වාසයක් තිබූ දක්ෂ දේශපාලකයෙක් සහ මහත් ලෙසින් ජනකාන්තවාදියෙක් වූ ද ඔහුට ඔහු විසින් නීත්‍යානුකූල සමාජවාදී ස්ථාවරයක් යැයි ඔහු සලකන ලද්දට ආපසු යන්නට උවමනාවක් තිබිණ.

මර්දන යාන්ත්‍රණය ගලවා දැමීම සඳහා මේ ව්‍යාපාරයේ ප්‍රධාන පියවර කුමක් වුවාද? වසර කිහිපයක් ඇතුළත දී සෝවියට් යුනියනය, ඉතාමත් ඉහළ මට්ටමකින් සිද්ධ වූ නීතිමය සහ නීති බාහ්‍ය මර්දනය යුතු රටකින් ආඥාදායක පොලිස් රාජ්‍යයක් බවට පත්ව සිටියේය. එහි එක පරම්පරාවකට වැඩියෙන් පිරිසකට පශ්චාත් ස්ථාලිත ක්‍රමයේ වඩාත්ම කාර්යක්ෂම සහතිකයන් වූයේ භීෂණයේ මතකයයි.

ස්ථාලිතයේ මරණයෙන් සති දෙකකට වඩා අඩු කාලයක් ඇතුළත දී ගුලාග් ක්‍රමය සම්පූර්ණයෙන් ප්‍රතිසංවිධානය කර අධිකරණ අමාත්‍යාංශයේ අධිකාරය යටතට ගෙනෙනු ලැබීය. එහි ආර්ථික යටිතල පහසුකම් වහාම ඒ ඒ කාර්මික අමාත්‍යාංශ වලට පවරන ලදී. මේ සියළු පරිපාලන වෙනස්කම් වලට වඩා අතිශය සුවිශේෂී ලෙසකින්, වඩාත්ම බලවත් අමාත්‍යාංශයට හැටියට අභ්‍යන්තර කටයුතු අමාත්‍යාංශය එයට හිමි වූ තැන අහිමි කරගනිමින් පවතින බව පැහැදිලිවම පෙන්වන ලද්දේ වූයේ, 1953 මාර්තු 28 වැනිදා ප්‍රාවිඩා හි පළ කරන ලද මහා ක්ෂමාව ගැන දැන්වීමයි. U.S.S.R. සුප්‍රීම් සෝවියට් මණ්ඩලය විසින් පෙර දින එහි සභාපති වොරොෂිලොව් අත්සන් කරන ලද, පහත ක්ෂමාව පිරිනැමීමේ නීතිය නිවේදනය කරන ලදී:

වසර පහකට අඩු සිර දඬුවමක් නියම වූ ඕනෑම අයෙක්

බොරු කීම, ආර්ථික අපරාධ, සහ බලය අපහරණය සඳහා සිර දඬුවමක් නියම වූ ඕනෑම අයෙක්

ගැබ්බර කාන්තාවන්, වයස අවුරුදු දහයට අඩු දරුවන් සිටින මව්වරු, බාලවයස්කරුවන්, වයස අවුරුදු පනස් පහට වැඩි පිරිමි, සහ වයස අවුරුදු පනහට වැඩි ගැහැණු

එයට අමතරව ක්ෂමාව වෙතින් ප්‍රතිවිප්ලවීයවාදී කටයුතු සඳහා, මහා සොරකම්, මං පැහැරීම, සහ පූර්වමර්ශන මිනීමැරුම් හැරෙන්නට සියළු අනෙක් දඬුවම් කාලය බාගයකින් අඩු කරන්නට අවස්ථාව ලබා දුනි.

සති කිහිපයක් ඇතුළත මිලියන 1.2 ක සිරකරුවන් —කඳවුරු සහ දණ්ඩන ජනපද වලට ජනගහනයෙන් බාගයක් පමණ— ගුලාග් වලින් නිදහස් කරනු ලැබීය. ඔවුන් බහුතරය කුඩා අපරාධ කරන ලදුව සුළු සොරකම් සඳහා දඬුවම් නියම වූ අයයි. එහෙත් තවත් බොහොමයක් වූයේ සියළු ආකාරයේ ක්‍රියාවන් ආණ්ඩු කළ “රැකියා ස්ථානයෙන් පිටව යාම” සිට “අභ්‍යන්තර ගමන් බලපත්‍ර සම්බන්ධ නීති කඩ කිරීම” දක්වා වූ, අනෙක වූ මර්දනීය නීති කඩ කරන ලද සාමාන්‍ය ජනතාවයි. මේ අර්ධ ක්ෂමාව සැලකිය යුතු ලෙසකින් දේශපාලන සිරකරුවන්ව සහ විශේෂයෙන් පිටමං කරන ලද්දවුන් බැහැරලා තිබුණි. එහිම ඇති නොපැහැදිලිතාවයෙන් තවමත් නුසුදුසු ලෙසින් නිර්වචනය කරන ලද වෙනස්කම් පැවති බවයි. 1953 වසන්තයේ දී, සංකීර්ණ ලෙසින් විචාරය පැවති කාලය යනු බල අරගලය තීව්‍ර වූ කාලය ද වූ අතර, අභ්‍යන්තර කටයුතු පිළිබඳ ඇමති සහ ඇමතිවරුන්ගේ කවුන්සිලයේ ප්‍රථම උප සභාපති ද වූ ලෙව් රොන්ට් බෙරියා ද මහා ප්‍රතිසංස්කරණවාදියෙක් බවට හැරෙන බවක් පෙන්නුම් කළ කාලයයි.

එවැනි විශාල ක්ෂමාවක් ගෙනෙන්නට හේතු වූයේ කුමන සලකා බැලීම් ද? බෙරියාගේ චරිතපදානය ලියූ ඒම් නයිට් (Amy Knight) ට අනුව, 1953 මාර්තු 27 වැනිදා ක්ෂමාව,

අභ්‍යන්තර කටයුතු පිළිබඳ අමාත්‍යාංශයේ ඉල්ලීම පරිදි ඔහු විසින්ම සම්මත කරන ලද්ද, නව, ලිබරල් මාචකක යන බෙරියාගේ චින්තනය දක්වන දේශපාලන පියවර මාලාවක කොටසකි. අනෙක් අය සේ ඔහු ද ස්ටාලින්ගේ මරණයෙන් පසු බල අරගලයේ යෙදී සිටියේය. ඒ නිසා මෙසේ දේශපාලන අවදානම් ගැනීමේ ඉහළ යෑමට සහභාගීව සිටියේය. ක්ෂමාව යුක්ති සහගත කිරීම පිණිස බෙරියා විසින් මධ්‍යම කමිටුවේ බල මණ්ඩලය වෙත මාර්තු 24 වැනිදා තුණ්ඩුවක් යැවීය. ගුලාග්වල සිටින 2,526,402 ක සිරකරුවන් වෙතින් “විශේෂයෙන්ම අනතුරුදායක අපරාධකාරයන්” සිටින්නේ 221,435 ක් පමණක් යැයි, සහ ඒ බහුතරය විශේෂ කඳවුරු තුළ රඳවා සිටින බව එයින් ඔහු පැහැදිලි කළේය. සිරකරුවන්ගේ මුළු මහත් බහුතරයෙන් රජයට කිසිදු තර්ජනයක් නැතැයි කියා දැඩි විශ්මිත ලෙසකින් වරද පිළිගෙන ඔහු කියා සිටියේය. පමණට වැඩි රැඳවුම්කරුවන් නිසා ඇති තදබදයෙන් සහ නෛසර්ගිකව ආම්බාම් කරගත නොහැකියාව යන සාධක දෙකම හේතුවෙන් දණ්ඩ පද්ධතිය නිදහස් කිරීම සඳහා විශාල ක්ෂමාවක් වැඩියෙන් ඵලදායක වේයැයි ඔහු කීය.²

ගුලාග් පරිපාලනය එන්න එන්ම දුෂ්කර වීමේ කාරණය ගැන 1950 ගණන් මුල නිතර සඳහන් කෙරිණ. ස්ටාලින්ගේ මරණයට පෙර පුළුල් ලෙසින් පිළිගෙන තිබුණ කඳවුරු වල අර්බුදය, මේ මාර්තු 27 ක්ෂමාව පිළිබඳව අලුත් එළියකින් පෙන්වයි. මේ විශාල ඒත් අර්ධ ක්ෂමාව නිවේදනය කිරීමට, ස්ටාලින්ගේ අනුප්‍රාප්තිකයන් විය හැකි වුවන්ට ආර්ථික මෙන්ම දේශපාලන හේතු ද තිබිණ. ගුලාග් තදබදය සහ සම්පූර්ණයෙන්ම අකාර්යක්ෂම යැයි ඔවුන් දැන සිටියහ.

වෙනත් අවස්ථාවල දී මෙන්ම මෙහි දී ද, ස්ටාලින් ජීවතුන් අතර සිටින තාක් කල් නව රැඩිකල් පියවර කිසිවක් ගත නොහැකි විණ. ඉතිහාසඥ මෝෂී ලෙවින් (Moshe Lewin) තිතට ගැලපෙන ලෙසින් වරක් දැක් වූ පරිදි, ආඥාදායකත්වයේ අවසාන වසර කිහිපයේ දී සියල්ල “එම්බාම් කර කල් තබා ගත හැකි ලෙසකින් මමීකරණයව” තිබිණ.

ස්ටාලින්ගේ මරණයෙන් පසුව වුවද, සැබැවින්ම සියල්ල කළ හැකි වූයේ නැත. ක්‍රමයේ හිතූමත ස්වභාවයේ ප්‍රධාන චින්දිතයන් වූ—ප්‍රතිවිප්ලවීයවාදී කටයුතු වලට සිරගත කරන ලද දේශපාලන සිරකරුවන්— ක්ෂමාවෙන් වාසියක් ලබන්නට අසමත් වූහ. දේශපාලන සිරකරුවන්ව ක්ෂමාවෙන් ඉවත් කිරීම නිසා විශේෂ ගුලාග් කඳවුරු වූ රෙච්ලාග් (Rechlag) සහ ස්ටෙප්ලාග් හි සිරකරුවන් අතර කැරලි සහ උද්ඝෝෂණ කිහිපයක් සිද්ධ වූහ.³

වෛද්‍යවරුන්ගේ කුමන්ත්‍රණයේ දී යුක්තිය අවගමනය වීම නිසා ඒ කුමන්ත්‍රණකරුවන්ම චින්දිතයන් වී සිටින බවත්, සහ ඔවුන්ගේ පාපෝච්චාරණ “නීත්‍යානුකූල නොවන ප්‍රශ්න කිරීමේ ක්‍රමයකින්,” එනම් වධහිංසාවට ලක් කිරීමෙන් යැයි හැමෝම දැන සිටියහ, ලබාගන්නා ලදැයි අප්‍රේල් 4 වැනිදා ප්‍රාච්ඛා හි නිවේදනය කෙරිණ. මේ පිළිගැනීමේ වැදගත්කම තවත් විසල් කර දක්වන ලද්දේ දවස් කිහිපයකට පසුව මධ්‍යම කමිටුව විසින් “රාජ්‍ය ආරක්ෂක සේවා විසින් උල්ලංඝනය කළ නීතීන්,” යන යෝජනාව සම්මතයෙනි. එයින් පැහැදිලිවම පෙනී ගියේ වෛද්‍යවරුන්ගේ කුමන්ත්‍රණය හුදකලා සිදුවීමක් නොවන බවයි. එසේම වසර ගණනාවක් තිස්සේ ආරක්ෂක සේවා විසින් ඔවුන්ගේ බලය අපහරණය කරමින් සිටි බවත් සහ නීත්‍යානුකූල නොවන කටයුතුවල නියැලී සිටි බවත්ය. මේ ක්‍රම දැන්

² Amy Knight, *Beria, Stalin's First Lieutenant* (Princeton: Princeton University Press, 1993), p. 276.
³ M. Craveri and N. Formozov, “La résistance au Goulag,” *Communisme*, nos. 42-44 (1995), 197-209.

ප්‍රතික්ෂේප කරන්නේ යැයි සහ පොලීසියේ පමණට වැඩි බලය අඩු කරන්නේ යැයි පක්ෂය කියා සිටියේය. මේ ප්‍රකාශ නිසා හටගත් බලාපොරොත්තුව වහාම ඉමහත් ප්‍රතිචාරයක් පතුරවන්නට සමත් වූයේය. පුනරුත්ථාපනය උද්යාවනය කරමින් සිය දහස් ගණනක් උසාවි වෙත එක්රොක් වෙන්නට පටන් ගත්හ. විශේෂයෙන්ම ඒ විශේෂ කඳවුරු තුළ සිටි සිරකරුවන්, මාර්තු 27 වැනි ක්ෂමාවේ සීමිත සහ වරණාත්මක වූ ස්වභාවය ගැන නොඉවසිලිමත්ව සිටියහ. මුරකරුවන් අතර පැවති කලබැගැනිය සහ පද්ධතිය පුරා පැති තිබුණ අර්බුදය ගැන ඔවුන් ඉතා හොඳින් දැන සිටියහ. ඒ නිසා මුරකරුවන් හා අණදෙන නිලධාරීන් වෙත සරලව හැරෙන ඔවුන් නියම පිළිපැදීම සහ වැඩ කිරීම ප්‍රතික්ෂේප කරන්නට වූහ. 1953 මැයි 14 වැනිදා සිරකරුවන් 14,000 කට වැඩි සංඛ්‍යාවක් නොරිල්ස්ක් සිරබන්ධනාගාර පද්ධතියේ විවිධ අංශ විසින් වැඩ වර්ජනයක් සංවිධානය කර, විවිධ ජාතික කණ්ඩායම් වලින් එන නියෝජිතයන් යුතු කමිටු හදා ගත්හ. ඒවායේ යුක්තේන් සහ බාල්ටික් දේශවලින් ආ ජනතාව ප්‍රධාන භූමිකා රඟපාන ලදහ. සිරකරුවන්ගේ ප්‍රධාන උද්යාවන අතර වූයේ වැඩ දිනයක් පැය නවයකට අඩු කිරීම, ඔවුන්ගේ ඇඳුම්වල දැක්වෙන ලේබල් ඉවත් කිරීම, ඔවුන්ගේ පවුලේ අයවළුන් සමඟ සම්බන්ධීකරණයට තිබී තහනම ඉවත් කිරීම, සියළු තොරතුරු සපයන්නන්ව ඉවත් කිරීම, සහ දේශපාලන සිරකරුවන් වෙතට ද ක්ෂමාව ලබා දීම.

ඉංග්‍රීසි වරපුරුෂයෙක් සහ ප්‍රසිද්ධියේ පිළිගැනෙන ජනතා හතරෙක් යන චෝදනාවෙන් බෙරියා අත් අඩංගුවට ගත්තේය යන, 1953 ජූලි 10 වැනිදා නිල නිවේදනය, මොස්කව් තුළ යම් වෙනසක් සැබැවින්ම හටගෙන ඇතැයි යන සිරකරුවන්ගේ හැඟීම තහවුරු කරන ලද නිසා ඔවුන් තමන්ගේ උද්යාවන ගැන වඩාත් දැඩි ස්ථාවරයක් ගත්හ. වැඩ වර්ජනය තවත් වැඩියෙන් පැතිර යන්නට විය. ජූලි 14 වෙද්දී වොර්කුටා (Vorkuta) සිරබන්ධනාගාර පද්ධතියේ සිරකරුවන් 12,000 කට වැඩි සංඛ්‍යාවක් වැඩ වර්ජනයේ නියැළී සිටියහ. තත්වය වෙනස් අතකට හැරී ඇතැයි සහතික කරන ලද සංඥාවක් වූයේ අධිකාරීන් නැවත නැවතත් පහර දීම කල් දමමින් සිරකරුවන් සමඟ කේවල් කරන්නට පටන් ගනිද්දීය.

1953 ගිම්හානයේ සිට 1956 පෙබරවාරි මාසයේ විසිවැනි පක්ෂ කොංග්‍රසය දක්වාම විශේෂ රැඳවුම් කඳවුරු තුළ වියවුල් සහගත තත්වයන් බහුල ලෙසින් පැතිර පැවතිණ. කසකස්තානයේ කරගන්ඩා අසල කෙන්ගිර් (Kengir) හි ස්ටෙප්ලෑග් සිරකඳවුරේ තෙවැනි අංශය තුළ වඩාත්ම විශාල සහ දීර්ඝ කාලයක් පැවති කැරැල්ල 1954 මැයි මාසයේ පටන් ගැනිණ. එය දින හතළිහක් පුරා පැවතිණ. එය නවත්වන ලද්දේ අභ්‍යන්තර කටයුතු අමාත්‍යාංශයේ විශේෂ බලකාය යුද ටැංකි සහිතව කඳවුර වටලෑමෙන් පසුව පමණි. සිරකරුවන් 400 ක් පමණ අත් අඩංගුවට ගැනිණ. ඔවුනට නැවත සිරදඬුවම් නියම වූහ. ප්‍රතිරෝධයේ නායකයන් වූ කොමිසමේ ඉතිරි සාමාජිකයන් හය දෙනාව වෙඩි තබා මරා දමන ලදී.

ස්ටාලින්ගේ මරණය නිසා සැබැවින්ම තත්වයන් වෙනස් වී ඇතැයි දක්වන ලද අනෙකුත් සලකුණ වූයේ 1953 සහ 1954 වැඩ වර්ජක සිරකරුවන්ගේ උද්යාවන වලින් කිහිපයක් ඔවුනට ලැබීම තුළිනි; වැඩ දවසේ පැය ගණන නවයක් දක්වා අඩු කරන ලදී, සහ සිරකරුවන්ගේ ජීවන ගුණාත්වය දියුණු කිරීම සඳහා වැදගත් පියවර ගැනිණ.

1954-55 තුළ දී, බෙරියා අත් අඩංගුවට ගැනීමෙන් පසුව සහමුලින් ප්‍රතිසංවිධානය වී තිබී රාජ්‍ය ආරක්ෂක හමුදාවල ඉමහත් බලය සැලකිය යුතු ලෙසකින් වෙනස් කරන

මෙහෙයුම් ගණනාවක් රජය විසින් කරන ලදී. ට්‍රොයිකි (*troiki*) —රහස් පොලීසියේ සියළු නඩු විභාග විනිශ්චය කළ විශේෂ උසාවි— සම්පූර්ණයෙන් මුලෝත්පාටනය කරනු ලැබීය. රහස් පොලීසිය ස්වායත්ත ඒකකයක් හැටියට ප්‍රතිසංවිධානය කර, එය රාජ්‍ය ආරක්ෂාව සඳහා කමිටුව, නැත්නම් KGB (Komitet Gosudarstvennoi Bezopasnosti) යැයි නම් කරන ලදී. ස්ටාලින්ගේ මරණයට පෙර එතැන සේවය කළ පිරිසෙන් පහෙන් එකක් දක්වා ශුද්ධකරණය කර එය ජනරාල් ඉවාන් සෙරෝව් (*Ivan Serov*) ගේ අධිකාරිය යටතට පත්කරන ලදී. ඔහුගේ දක්ෂතා වලට ඇතුළත් වූයේ යුද සමයේ දී විවිධ ජනවාර්ගික කණ්ඩායම් පිටමං කිරීමේ මෙහෙයුම් අධීක්ෂණයයි. නිකිටා කෘශ්චෙව්ගේ සහයෙන් වූ සෙරෝව් පෙන්නුම් කළේ තවමත් අධිකාරී බලතල දරන ලද කළින් නායකයන් බොහොමයක් සිටින සංක්‍රාන්තික යුගයක පැවති නොපැහැදිලි තත්වයයි. රජය විසින් තවත් අර්ධ ක්ෂමා නිවේදනය කළේය. “හතරන් සමඟ හවුල් වුවා,” යන චෝදනාවෙන් සිරගතව සිටි සියල්ලන්වම සහ යුද්ධයේ ජර්මන් යුද සිරකරුවන් හැටියට ඉතිරිව සිටි සංඛ්‍යාවක් 1955 සැප්තැම්බර් මාසයේ දී නිදහස් කිරීම එයින් වැඩියෙන්ම වැදගත් වූවයි. අවසාන වශයෙන් “විශේෂයෙන් අවතැන් වූවන්,” සඳහා වාසිදායක වූ මෙහෙයුම් ගණනාවක් ද ගෙනෙන ලදී. ඒ අයට වැඩි නිදහසකින් එහා මෙහා යෑමටත්, එතරම් නීති ලෙසකින් පරිස්ථානීය ආඥා පාලන කාර්යාල වල (*Komandatury*) ලියා පදිංචි වීමත්, එතැන් සිට අනිවාර්ය නොවීය. 1955 සැප්තැම්බර් මාසයේ තහනම් ලිහිල් කිරීමෙන් මුලින්ම යහපතක් අත්පත් කරගන්නට සමත් වූයේ ජර්මන් සම්භවයෙන් යුතු පිටමං කරන ලද්දවුන්ය. ඉහළ නිල මට්ටමකින් පැවති ජර්මන්-සෝවියට් සාකච්ඡා වලින් පසුව, විශේෂ ජනපද වල රඳවා තිබුණ (දළ වශයෙන් 2,750,000 කින් 1,000,000 කට වැඩි සංඛ්‍යාවක්) සිරකරුවන් ගෙන් සියයට 40 ක් එයින් නිදහස් වූහ. කෙසේ වුවත්, අධිකරණ තහනම් ඉවත් කිරීම, සහ වෘත්තීමය තත්වයේ සහ වාසස්ථාන අනිවාර්ය වීමේ වෙනස්කම් සිද්ධ වූවත් එයින් “රජයට පවරා ගත් භාණ්ඩ ආපහු ලැබෙන්නේ නැතැයි සහ ‘විශේෂයෙන් අවතැන් වූවන්’ ඔවුන් කළින් සිටි ස්ථාන වලට නැවත යාමට අවසරයක් නැතැයි” කියන වදන් අලුත් නීතියේ යෙදවීම පැහැදිලි ලෙසින් දක්වන ලදී.⁴

ස්ටාලින්හරණය යැයි පසුව හැඳින්වෙන අර්ධ සහ ක්‍රමානුකූල ක්‍රියාවලියේ වැදගත් කොටසක් මේ තහනම් වලින් දැක්වේ. ඒවා ක්‍රියාත්මක වූයේ ස්ටාලින්වාදියෙක් වූ නිකිටා කෘශ්චෙව් යටතේමය. ඔහු, ඔහුගේ පරම්පරාවේ අනිකුත් නායකයන් සියල්ලන් ලෙසින්ම, මර්දනයේ ඉතාමත් දුෂ්ට ක්‍රියා වල, එනම් කුලාක්හරණය, ශුද්ධ කිරීම්, පිටමං කිරීම් සහ වෙඩි තබා මරා දැමීම් තුළ ප්‍රධාන භූමිකාවක් ගන්නා ලද්දෙකි. ඒ නිසා ස්ටාලින්හරණයට හෙළා දකින්නට හැකි වූයේ “විශේෂ කණ්ඩායමකට අදාළව ජනප්‍රිය පෞරුෂයේ” සමහර පමණට වඩා ඉක්ම යෑම් පමණක් වූයේය. 1956 පෙබරවාරි 24 වැනිදා විසිවැනි පක්ෂ කොංග්‍රසයේ සෝවියට් නියෝජිතයන් ඉදිරියේ කළ ඔහුගේ “රහසිගත කථාවේ” දී කෘශ්චෙව් ඔහුගේ ස්ටාලින්වාදයේ හෙළා දැකීම් ඉතා සුවිශේෂී ලෙසකින් තෝරාගෙන තිබුණි. එසේම ඔහු පක්ෂය විසින් 1917 සිට ගන්නා ලද බහුතර තීන්දු ඔහු ප්‍රශ්න කළේ නැත. ස්ටාලින්වාදයෙන් “ව්‍යපගමනය” ගැන දින වකවානු අනුව සිද්ධි පෙළගැස්වීමේ දී ද මේ සුවිශේෂී ලෙසකින් තෝරාගැනීම පැහැදිලිව පෙනී යන්නකි. මන්ද, මේ ව්‍යපගමනය 1934 දී පටන් ගැනුණා යැයි කියැවෙයි, එය 1932-33 සාගතයේ සමූහකරණයේ අපරාධ අත්හැර දමා ඇත. මේ තෝරාගැනීම් තුළ වින්දිතයන් කවුරුන් වෙන්නේ ද යන්නද තෝරා ගැනීම සිද්ධ වී ඇත. වින්දිතයන් ලෙසින් සැලකුණේ ස්ටාලින්වාදී මාර්ගය පොදුවේ අනුගමනය කළ සහ

⁴ V. N. Zemskov, “Massivnoe osvobozhdenie spetsposelentsev i ssylnykh” (The mass release of specially displaced and exiled people), *Sotsiologicheskie issledovaniya*, no. 1 (1991), 5-26.

සියල්ලන්ම කොමියුනිස්ට් වූ අයව පමණකි. ඔවුන් කිසිවෙක් සාමාන්‍ය පුරවැසියන් නොවූහ. ස්ටාලින්ගේ අතින් මර්දනයෙන් දුක් විඳින ලද වින්දිතයන්ගේ ලැයිස්තුව කොමියුනිස්ට්වාදීන්ට පමණක් සීමා කර තිබීමෙන්, සහ කිරොව් ඝාතනයෙන් පසු සිද්ධවෙන ඓතිහාසික සිද්ධීන් ගැන පමණක්ම අවධානය යොමු කර තිබීමෙන්, 1917 සිට සමාජය වෙත තිබිය යුතු පක්ෂයේ සාමූහික වගකීම ගැන ප්‍රධාන ප්‍රශ්නය 'රහසිගත කථාව' විසින් මඟ හැරවීය.

රහසිගත කථාවෙන් පසුව දැනටමත් ගෙන ඇති සීමිත පියවර සම්පූර්ණ කරන නිශ්චිත මෙහෙයුම් ගණනාවක් සිද්ධ වූහ. 1943-1945 කාලයේ දී නාටිසි ජර්මනිය හා හවුල් වූවාය යන බොරු චෝදනාවට දඬුවම් වශයෙන් පිටමං කරන ලද ජනවාර්ගික කණ්ඩායම් වලින් "විශේෂයෙන් අවතැන්" වූවන් සම්බන්ධයෙන් 1956 මාර්තු සහ අප්‍රේල් මාස වල දී අලුත් නීති නිකුත් කරන ලදී. නීති වලට අනුව, මේ ජනතාව "තව දුරටත් අභ්‍යන්තර කටයුතු අමාත්‍යාංශයේ පරිපාලනමය සෝදිසිය යටතේ සිටීමට අවශ්‍ය නැත." එනමුත් ඔවුන් වෙතින් රජයට පවරා ගන්නා ලද බඩු බාහිරාදිය නැවත ලබා දීමක් හෝ ඔවුන්ගේ නිවහන් බලා යන්නට අවසරයක් ඔවුන්ට ලැබුණේ නැත. මේ අර්ධ මෙහෙයුම් ගැන ඔවුන් දැඩි සේ කෝප වූහ; සියළු වන්දි, ඔවුන්ගේ බඩු නැවත ලැබීම, සහ නිවහන් බලා යෑමට ගැන අයිතීන් අත්හරින්නේ යැයි ප්‍රකාශයන් සඳහා අනිවාර්ය අත්සන් තැබීම බොහෝ පිටමං කරන ලද්දවුන් විසින් ප්‍රතික්ෂේප කළහ. දේශපාලන වාතාවරණයේ සහ ජනතාව අතර ජනප්‍රිය මනෝභාවයේ අපූරු වෙනස්වීම හමුවේ, සෝවියට් ආණ්ඩුව අලුත් සහන ගෙන ආහ. 1957 ජනවාරි 9 වැනිදා, යුද්ධයෙන් පසු වහාම මුලෝත්පාටනය කරන ලද, පිටමං කරන ලද ජනතාවගේ ජනරජ සහ ස්වායත්ත ප්‍රදේශයන් යළි හඳුනාගැනීමට රජය නැවතත් පියවර ගති. ක්‍රයිමියාවේ ටාටාර් ස්වායත්ත ජනපදය පමණක් යළි ස්ථාපිත නොකරන ලදී.

දශක තුනකට වැඩි කාලයක් තිස්සේ ක්‍රයිමියන් ටාටාර් විසින් තම නිවහන් බලා යෑමේ අයිතිය වෙනුවෙන් අරගල කරමින් සිටියහ. 1957 දී පටන් කරාවායි, කල්මික්ස්, බල්කාර්, චෙච්නිය, සහ ඉන්ගුෂ් යන ජනවාර්ගිකයන් දස දහස් ගණනින් ආපසු එන්නට පටන් ගත්හ. අධිකාරීන් විසින් ඔවුන්ට කිසිවක් පහසු කළේ නැත. තම තමන්ගේ කළින් තිබී වාසස්ථාන වෙත පැමිණ ආපසු පදිංචි වෙන්නට වෑයම් කළ පිටමං කර ලද්දවුන් අතර සහ 1945 දී අසල්වැසි ප්‍රදේශ වලින් ගෙනැවිත් එහි පදිංචි කරවන ලද රුසියන් ජනපදවාසීන් අතර අතේක ගැටුම් හට ගැනිණ. යම් තැනක වාසය සඳහා අයිතියක් ලැබෙන () බලපත්‍රයක් පරිස්ථානීය පොලීසියෙන් නිකුත් නොවූ හෙයින් මෙසේ ආපසු එන පිටමං කරන ලද්දවුන් මුඩුක්කු පෙදෙස්, කඳවුරු ලෑම, සහ වෙනත් තාවකාලික නිවහන් අටවා ගැනීමෙන් ජීවත් වන්නට පටන් ගත්හ. එයින් ඔවුන්ට ගමන්බලපත්‍ර නීතිය යටතේ (වසර දෙකක සිරදඬුවමක් නියමිත වරදක්) දඬුවම් ලැබිය හැකි තර්ජනය යටතේ ස්ථිර කාලීනව වාසය කරන්නට සිද්ධ වූහ. 1958 ජූලි මාසයේ දී ග්‍රොස්නි (Grosny) නැමති චෙච්නිය අගනරගය රුසියානුවන් සහ චෙච්නියයන් අතර ලේ හලන ගැටුම් සිද්ධ වූ ස්ථානයයි. නොසන්සුන් සාමයක් පිහිටුවන ලද්දේ අධිකාරීන් විසින් හිටපු පිටමං කරන ලද්දවුන් සඳහා වාසස්ථාන ඉදිකරන්නට අරමුදල් වෙන් කරන ලද පසුවයි.⁵

නිල වශයෙන් මේ "විශේෂයෙන් අවතැන්" යන වර්ගීකරණය 1960 ජනවාරි දක්වා පැවතිණ. මේ නීති සමාජ තත්වයෙන් අවසාන වශයෙන් නිදහස් කරන පිටමං කරන ලද්දවුන් වනුයේ යුකරේනියා ජනතාව සහ බාල්ටික් දේශ ජනතාවයි. ඔවුන්ගේ ආපසු

⁵ J.-J. Marie, *Les derniers complots de Staline: L'affaire des Blouses blanches* (Brussels: Complexe, 1993), pp. 120 ff.

පැමිණීම නිසා මුහුණ දෙන්නට සිද්ධ වෙන බාධක හමුවේ යුක්ත සහ බාලවික් දේශ ජනතාවෙන් බාගයකට වැඩි පිරිසක් ඔවුන්ව පිටමං කර යැවූ ස්ථානවලට පදිංචි වූහ.

ගුලාග් වලින් 1954-55 දී “ප්‍රතිවිප්ලවීයවාදීන්” 90,000 ක් නිදහස් කරන ලදී; 1956-57 දී, විසිවැනි කොංග්‍රසයෙන් පසුව, 310,000 කට ආසන්න සංඛ්‍යාවක් නිදහස් වූහ. 1959 ජනවාරි 1 වැනිදා වෙද්දී කඳවුරු තුළ ඉතිරිව සිටියේ දේශපාලන සිරකරුවන් 11,000 ක් පමණි.⁶ මේ සිරකරුවන් නිදහස් කිරීමේ කටයුතු වේගවත් කිරීම සඳහා විශේෂ විමර්ශන කමිටු 200 කට වැඩි සංඛ්‍යාවක් කඳවුරු වෙත යවන ලද අතර ක්ෂමා ගණනාවක් ද නීතිගත කරනු ලැබීය. එසේ වුවද නිදහස් කිරීම යනු පුනරුත්ථාපනය සමඟ සමාන වූයේ නැත. 1956 සහ 1957 දී 60,000 කට අඩු ජනතාවක් පමණක් යම් කිසි ආකාරයක සමාවක් ලැබී සිටියහ. මහා බහුතරයට තවත් වසර ගණනාවක්, සමහර විට දශක ගණනාවක් පවා පුනරුත්ථාපන සහතිකය ලබාගැනීම සඳහා බලා සිටින්නට සිද්ධ වූහ. එසේ නමුදු, 1956 යන වසර ආපසු පැමිණීමේ වසර හැටියට පොදු ජනතාවගේ මතකයේ ඇඳී ගියේ, වැසිලි ග්‍රොස්මන් විසින් ඔහුගේ “සියල්ල ඉකුත්ව යනු ඇත,” (*All Things Pass*) නම් ඔහුගේ නවකතාවේ අගය කළ හැකි ලෙසින් විස්තර කිරීම නිසයි. ඔවුන්ගේ මහා ආපසු යෑම පිළිබඳව රාජ්‍ය නිවේදන සලකද්දී එය මුළුමනින්ම නිහඬ ලෙසකින් සිද්ධ වූවකි. එසේම ඒ සමඟ අත්වැල් බැඳෙන්නේ මිලියන ගණනකට කිසිදු දවසක ආපසු එන්නට නොහැකි යැයි අවබෝධයයි. එය මහත් ජනතාවක් දැඩි ව්‍යාකූලත්වයට පත් කරන ලද්දෙන් පුළුල් සමාජමය සහ ආචාර ධාර්මීය චිත්තවේගී කම්පනයක් පටන් ගැනිණ. එය දෙපැත්තකට බෙදුන සමාජයක බේදනීය ගැටුමයි. ලීඩියා චුකොව්ස්කායා (Lidia Chukovskaya) ලියූ පරිදි, “රුසියානුවන් දෙදෙනෙක් එකිනෙකාගේ ඇස් වලින් මුණ ගැසුණහ: අයෙක් සිරගත කළ අයයි, අනෙකා සිරගත වූ අයයි.” එවැනි තත්වයකට මුහුණ පා සිටිය දී, “විශේෂ කණ්ඩායමකට අදාළව ජනප්‍රිය පෞරුෂයේ” කාලයේ විමර්ශන සඳහා යොදාගත් නීත්‍යානුකූල නොවන ක්‍රමවේද භාවිතා කළ හෝ සමාජවාදී නීති කැඩූ නිලධාරීන් නඩු මඟට ගෙනෙන්න යැයි උද්යාවනය කරන ඒකීය පුද්ගලයන්ගේ හෝ කණ්ඩායම් වලට එකඟ නොවීම අධිකාරීන්ගේ මුල් ප්‍රතිචාරය වූයේය. පක්ෂයේ පාලනයෙන් යුතු කොමිසම් වලින් පමණක් ඉල්ලා සිටීම පැවති එකම ක්‍රමය විය. දේශපාලන අධිකාරීන් විසින් මුල් තැන දිය යුත්තේ පක්ෂ සාමාජිකයන්ට සහ සොල්දාදුවන්ට යැයි පැහැදිලි කරමින් උසාවියට සමාව ගැන උපදෙස් යැවූහ. ශුද්ධ කිරීම් සිද්ධ වූයේ නැත.

දේශපාලන සිරකරුවන් නිදහස් කිරීමෙන් පසුව, පශ්චාත් ස්ටාලින් ගුලාග් තුළ රැඳවුම්කරුවන් අඩු වී ගියහ. එය නැවත ස්ථාවර වූයේ 1950 ගණන් අග සහ 1960 ගණන් මුල දී සිරකරුවන් 900,000 දෙනෙකු පමණ සංඛ්‍යාවකින්. මූලික වශයෙන් සාමාන්‍ය අපරාධකාරයන් 300,000 ක් ද, නැවත වරදට හසු වූ දීර්ඝ කාලීන සිර දඬුවම් විඳින 600,000 ක් වූ සුළු අපරාධකාරයන් ද කළ වරදට ඉතාමත් වැඩි ලෙසකින් පැනවෙන ලද සිර දඬුවම් විඳිමින් සිටියහ. ජනපදකරණය සහ ඇත උතුරේ සහ නැගෙනහිර පෙදෙස්වල ස්වාභාවික සහ බනිෂ් සම්පත් ප්‍රයෝජනයට ගන්නා මූලාරම්භක භූමිකාව ගුලාග් වලින් මැකී යන්නට පටන් ගැනිණ. දැවැන්ත ස්ටාලින්වාදී සිරබන්ධනාගාර හෙමිහිට කුඩා ඒකක බවට කඩා වෙන් කරන ලදී. ගුලාග්වල භූගෝලීය ලක්ෂණ ද වෙනස් වූහ. නැවතත් බොහෝ කඳවුරු U.S.S.R. හි යුරෝපීය පැත්තේ පිහිටුවීම පටන් ගැනිණ. අනෙක් සමාජවල දකින්නට ලැබෙන සාම්ප්‍රදායික අරමුණ ලෙසකින්ම පශ්චාත් ස්ටාලින් යුගයේ සිරගත කිරීම් සිද්ධ වූහ. එනමුත් සාමාන්‍ය නීති ක්‍රමයකින් වෙනස් වෙන ලක්ෂණ එහි තව දුරටත් තබා ගැනිණ. විටින් විට

⁶ Zemskov, “Massivnoe osvobozhdenie,” p. 14.

විවිධ කණ්ඩායම්, බලයේ සිටින අය විසින් ඒ කාලයේ මැඩලන්නට පෙනී සිටින කාරණා අනුව, මේ සාමාන්‍ය අපරාධ වර්ගීකරණයට ඇතුළත් කරන ලදී. 1960 දී ප්‍රඥාපනය කරන ලද නව දණ්ඩ නීති සංග්‍රහයේ වගන්ති 70 සහ 190 අනුව මත්පැන් ඇබ්බැහිය, ද්වේෂ සහගතව දේපල විනාශය, සහ “පරපෝෂිත බව” සඳහා ස්වල්පයක් (සෑම වසරක දී ම භාර පන් සියයක්) සඳහා දඬුවම් නියම වීණ.

දණ්ඩ නීති සම්පදානයේ ප්‍රධාන වෙනස්කම් කිහිපයකින් මේ න්‍යාදේශයන් සහ ක්ෂමාවන් සම්පූර්ණ කරන ලදී. පළමු ප්‍රතිසංස්කරණ අතර වූයේ 1956 අප්‍රේල් 25 වැනිදා නීතියයි. එයින් රැකියා ස්ථානයෙන් ඉවත්ව යෑම තහනම් වූ 1940 නීතිය මුලෝත්පාටනය විය. ශ්‍රම නීති අපරාධමය නොවන ලෙසින් වෙනස් වීමේ මෙම පළමු පියවරෙන් පසුව, තවත් අර්ධ නිර්දේශ කිහිපයක් ගෙනෙන ලදී. 1958 දෙසැම්බර් 25 වැනිදා අනුමත කරගත් නව “දණ්ඩන නීතියේ පදනම” ඒවා ක්‍රමානුකූල කරන ලදී. “ජනතාවගේ හතුරන්” සහ ප්‍රතිවිප්ලවාදී අපරාධ” ඇතුළුව කළින් දණ්ඩ නීති සංග්‍රහයේ තිබූ ප්‍රධාන පද ගණනාවක් මේ අලුත් නීතියෙන් ඉවත් කරනු ලැබීය. නීතිමය වගකීම බාර ගන්නට සිද්ධ වෙන වයස දාසයේ සිට දහනමය දක්වා ඉහළ දමන ලදී. පාපෝච්චාරණ ලබාගැනීම සඳහා වධහිංසා සහ ප්‍රචණ්ඩත්වය භාවිතය නීතිවිරෝධී කරන ලදී. අපරාධ චෝදනාවක් ලබන ජනතාව විමර්ශනයේ සෑම අදියරක දී ම පෙනී සිටිය යුතු වූ අතර, නඩුවේ විස්තර ගැන දත් නීතිඥයෙක් ලබාගැනීමේ අයිතියක් ද ලැබිණ. ව්‍යතිරේක අල්පයක් හැරෙන්නට සියළු නඩු මහජනතාව ඉදිරියේ විභාග වූහ. එසේ වුවත්, 1960 දණ්ඩ නීති සංග්‍රහය විසින් දේශපාලන සහ අයිඩියලොජිමය ව්‍යපගමනයේ ඕනෑම ආකාරයක් සඳහා දඬුවම් දෙන හැකියාවේ වගන්ති කිහිපයක් තබා ගැනිණ. 70 වැනි වගන්තිය යටතේ “රජයට නින්දා කරන ඕනෑම ආකාරයක අසත්‍ය කියමන්...සෝවියට් විරෝධී ප්‍රොපගන්ඩා පැතිරීමේ දී අල්ලා ගැනෙන” ඕනෑම අයෙකුට මාස හයක සිට වසර හතක් දක්වා කඳවුරු වල සිර දඬුවම් ද, එයට පසුව වසර දෙකක සිට පහක් දක්වා පිටුවහල් කිරීම ද තීන්දු වීමේ හැකියාව පැවතිණ. සෝවියට් විරෝධී හැදියාව හෙළා දැකීමට අසමත් වීම නිසා කඳවුරක වසර තුනක සිර දඬුවමක් හෝ සමාජ සේවා වැඩ කිරීමේ තීන්දුවක් දිය හැකි යැයි 190 වගන්තියෙන් කියා සිටියේය. 1960 ගණන් සහ 1970 ගණන් වල දී මේ වගන්ති දෙක යොදාගෙන පුළුල් ලෙසින් දේශපාලන සහ අයිඩියලොජිමය “ව්‍යපගමන” සඳහා දඬුවම් දීම සිද්ධ වූහ. “සෝවියට්වාදයට විරෝධී” යැයි සෑම වසරක දී ම දඬුවම් හිමි වූ භාර පන්සිය ගණනක ජනතාවෙන් සියයට අනුවක් මේ වගන්ති දෙක යටතේ වරදකරුවන් වූහ.

දේශපාලන තත්වය ලිහිල් වෙන ලද කාලයේ දී මර්දනයේ මතකයන් ශක්තිමත්ව තිබියදී ජීවිතයේ ගුණත්වය පැහැදිලිවම ඉහළ යමින් පැවතිය ද වාදවිවාද සහ විරුද්ධත්වය දැක්වෙන ක්‍රියාශීලී කටයුතු ඉතා දුලබ වූහ. KGB වාර්තා දක්වන අන්දමින් 1961 දී “විරුද්ධවාදීන්” 1,300 ක්, 1962 දී 2,500 ක් ද, 1964 දී 4,500 ක් ද, 1965 දී 1,300 ක් ද, යනාදී වශයෙන් සිටියහ.⁷ 1960 ගණන් සහ 1970 ගණන් වල දී පුරවැසි වර්ගීකරණ තුනක් KGB හි විශේෂයෙන් සම්ප සෝදිසියට පාත්‍ර වූහ: ආගමික සුළුතරයන් (කතෝලික, බැප්ටිස්ට්, පෙන්තකොස්තල් පල්ලියේ සාමාජිකයන්, සහ සෙවන්ත්-ඩේ ඇඩ්වෙන්ටිස්ට් යනාදීන්); ස්ථාලීන් මර්දන වල දී වැඩියෙන්ම බැට කෑ සුළු ජාතිකයන් (විශේෂයෙන් බාල්ටික් දේශ ජනතාව, ක්‍රයිමියාවේ ටාටාර්, ජර්මන් සම්භවයෙන් යුතු වූවන්, සහ සෝවියට් විරෝධී ප්‍රතිරෝධය

⁷ Nicolas Werth and Gael Moulicc, *Rapports secrets soviétiques, 1921-1991: La société russe dans les documents confidentiels* (Paris: Gallimard, 1994), pp. 501-503.

විශේෂයන්ම දැඩිව පැවති බටහිර යුක්රේනයේ යුක්රේන ජනතාව යනාදීන්); සහ 1960 ගණන් වල දී වර්ධනය වෙන නිර්මාණශීලී බුද්ධි ප්‍රජාවගේ විරෝධතා ව්‍යාපාරයයි.⁸

1957 දී ගෙන ගිය අවසාන වතාවට ආගමික පැවිද්දන් වෙත එල්ල කරන ලද විරෝධී මෙහෙයුමෙන් පසුව, (එහි දී සිද්ධ වූයේ යුද්ධයෙන් පසුව යළි විවෘත කරන ලද පල්ලි කිහිපයක් වසා දැමීමයි) රජය සහ සත්‍යලබ්ධික පල්ලිය අතර ගැටුම නොසන්සුන් සහවාසයක් බවට අඩු වී ගියේය. පිටරටින් සහාය සහ ආධාර ලබාගන්නා යැයි බොහෝ විට සැක කරන ලද ආගමික සුලුතරය වෙතට KGB විශේෂ සේවයේ අවධානය වැඩියෙන් යොමු විය. මෙය ආන්තික සැලකිලිමත් බවක් පමණක් වුවා යන්න පෙන්වන දත්ත කිහිපයක් ඇත: 1973 සිට 1975 දක්වා බැප්ටිස්ට් ආගමිකයන් 116 ක් අත් අඩංගුවට ගැනිණ; 1984 දී බැප්ටිස්ට් ආගමිකයන් 200 ක් එක්කෝ සිරගෙවල් වල නැත්නම් කඳවුරු වල සිර දඬුවම් ගෙවමින් සිටියහ. ඔවුන්ගේ සිර දඬුවම් කාලයේ සාමාන්‍යය වූයේ වසරක් පමණි.

බටහිර යුක්රේනයේ, සෝවියට්කරණයට වැඩියෙන්ම ප්‍රතිරෝධය දක්වන ලද එක් ප්‍රදේශයක් වූවේ, 1961 සහ 1973 අතර කාලයේ දී ටර්නොපිල් (Ternopil), සපෝර්ස්සියා (Zaporizhzhia), ඉවානෝ-ෆ්‍රැන්කිව්ස්ක් (Ivano-Frankivsk) සහ ලිව්ව් යන ස්ථානයන් හි දී OUN සම්ප්‍රදායේ දුසිම් ගණනක් පමණ ජාතිකවාදී කණ්ඩායම් කඩා දමන ලදී. මේ කණ්ඩායම් වල සාමාජිකයන් වෙත පනවන ලද දඬුවම් සාමාන්‍යයෙන් වසර පහක සිට දහයක් දක්වා වූ සිර දඬුවම් වූහ. 1940 ගණන් වල දී මෘග ලෙසින් නතු කරගන්නා ලද තවත් ප්‍රදේශයක් වූ ලිතුවේනියාවේ පරිස්ථානීය මූලාශ්‍ර හෙළි කරන්නේ 1960 ගණන් සහ 1970 ගණන් වල දී සාපේක්ෂව අත් අඩංගුවට ගැනීම් ඉතා සුළු ප්‍රමාණයක් තිබුණ බවයි. 1981 දී සැකයට පාත්‍රව සිටි කතෝලික පූජකවරු තිදෙනෙක් ඝාතනය, KGB එහි අනුගතව සිටිය යැයි ඉතා පැහැදිලි ලෙසින් පෙනුණා වුවද එය දරාගත නොහැකි තරම් ප්‍රමාණයකින් කුපිත කරවන ලද්දක් නිසා සිද්ධ වූ ක්‍රියාවක් ලෙසින් හැඟී ගියේය.

U.S.S.R. හි කැඩී යාම තෙක්, 1944 දී පිටමං කරන ලද, ඔවුන්ගේ ස්වායත්ත ජනරජය නැවත කිසිදා ස්ථාපිත නොකරන ලද, ක්‍රයිමියන් ටාටාර් යනු ස්ටාලින්වාදී යුගයේ පීඩාකාරී උරුමයක් ලෙසින් දිගටම පැවතියේය. 1950 ගණන් අග දී, බොහොමයක් මධ්‍යම ආසියාවේ පදිංචි වී සිටින ලද ක්‍රයිමියන් ටාටාර් විසින් (කාලය සැබැවින්ම වෙනස් වී ඇතැයි දක්වන තවත් ලක්ෂණයක්) ඔවුන්ට ආපසු මව්බිම බලා එන්නට අවසරය සහ සාමූහිකයක් හැටියට සියල්ලන්ටම පුනරුත්ථාපනය හිමි විය යුතු යැයි කියා පෙත්සම් ව්‍යාපාරයක් පටන් ගත්හ. 1966 දී 130,000 ක් අත්සන් සහිත පෙත්සම ටාටාර් නියෝජිත කණ්ඩායමක් විසින් විසි තුන්වැනි පක්ෂ කොංග්‍රසයට බාර දුන්හ. 1967 සැප්තැම්බර් මාසයේ දී සුප්‍රීම් සෝවියට් මණ්ඩලයේ නීතියකින් “සාමූහික ජෝහිත්වය” යන වරද අහෝසි කර දමන ලදී. මාස තුනකට පසුව අලුත් නීතියකින්, ගමන්බලපත්‍රය නීතියට ගෞරව කරන්නේ නම් ඔවුන් කැමති තැනක වාසස්ථානය සඳහා ටාටාර් වෙත අවසර ලැබිණ. ගමන්බලපත්‍ර නීතියෙන් ඕනෑම තැනක වැඩ කිරීම සඳහා නීතිමය අවසරයක් අවශ්‍ය විය. 1967 සහ 1978 අතර කාලය තුළ දී 15,000 නට අඩු ජනතාවක් —ටාටාර් ජනගහනයෙන් සියයට 2 ක් පමණ— මේ ගමන්බලපත්‍ර නීතිය සපුරාලමින් ආපසු මව්බිම වෙත එන්නට සමත් වූහ. ක්‍රයිමියන් ටාටාර් ව්‍යාපාරයට සහාය දුන්නේ ජනරාල් පෙට්‍රෝ ග්‍රිගොරෙන්කෝ (Petro Grigorenko) විසිනි.

⁸ Liudmila Alexeeva, *Soviet Dissent: Contemporary Movements for National, Religious, and Human Rights* (Middletown, Conn.,: Wesleyan University Press, 1985). This is the most complete synthesis of dissident movements, and the source of most of the data provided here.

ඔහු 1967 මැයි මාසයේ දී අත් අඩංගුවට ගෙන මානසික රෝහලකට යැවෙන ලදී. 1970 ගණන් වල දී එවැනි සිරදඬුවම් තවත් දුසිම් ගණනක පිරිසක් සඳහා භාවිතා වූහ.

බොහෝ ඉතිහාසඥයන් විසින් විරෝධී ව්‍යාපාරයේ ආරම්භය හැටියට දක්වන දිනය පටන් ගැනෙන්නේ පශ්චාත් ස්ටාලින් යුගයේ දේශපාලන සිරකරුවන්ගේ පළමු මහා ප්‍රසිද්ධ නඩුව පැවති දිනයයි. 1966 පෙබරවාරි මාසයේ දී අන්ද්‍රේ සිනියාවිස්කි (Sinyavsky) සහ යූරි ඩැනියෙල් යන ලේඛකයන් දෙදෙනාට සිරකඳවුරක අනුපිළිවෙලින් වසර හතක් සහ වසර පහක් වශයෙන් දඩුවම් හිමි වූහ. 1965 දෙසැම්බර් 5 වැනිදා, මේ ලේඛකයන් දෙදෙනා අත් අඩංගුවට ගෙන වැඩි කාලයක් නොයද්දී ඔවුන් දෙදෙනාට සහාය පළකරමින් පනස් දෙනෙකුගෙන් යුතු පිරිසක් මොස්කව් හි පුශ්කින් වතුරශ්‍රයේ උද්ඝෝෂණයක් පැවැත්වූහ. 1960 ගණන් හි දී දෙතුන් සියයක් විද්වතුන් වෙතින් හැඳුන විරෝධතාවාදීන්, (තවත් දශකයක් ගෙවී යද්දී එම ව්‍යාපාරයේ උච්චතම අවස්ථාවේ සංඛ්‍යාව 1,000 ත් 2,000 ත් අතර වූ) රැඩිකල් ලෙසින් වෙනස් වූ ආකාරයකින් විරෝධතාවය දැක්වූහ. රෙජිමයේ නීත්‍යානුකූල භාවය ගැන තර්ක කරනවා වෙනුවට ඔවුන් සෝවියට් නීති වලට, ව්‍යවස්ථාවට, සහ U.S.S.R. විසින් අත්සන් කර ඇති ජාත්‍යන්තර එකඟතාවයන්ට දැඩි සේ ගෞරවයක් දැක්වීම ඉල්ලා සිටියහ. ඔවුන්ගේ විරෝධතා ක්‍රියාවන්ද එසේම සිද්ධ වූහ. එනම් පතාල කල්ලියක් හැටියට සැලකිල්ලට පාත්‍ර වීම ඔවුන් ප්‍රතික්ෂේප කළහ, ඔවුන්ගේ අකෘතිය සහ හැසිරෙන ආකාරය ගැන ඔවුන් ඉතා විවෘතව සිටියහ. ජාත්‍යන්තර මාධ්‍ය සමඟ සහායෙන් කටයුතු කරමින් ඔවුන්ගේ ක්‍රියා දැන්වීම් කරමින් මහජන අවධානයක් දිනාගන්නට සමත් වූහ.

සෝවියට් දේශයේ මහත් බලය සහ විරෝධතාවාදීන් දෙතුන් සියයකගේ අසමානුපාතික අරගලයේ දී ජාත්‍යන්තර මතයේ ගැමීම ඉතා වැදගත් විය. විශේෂයෙන්ම 1973 දී බටහිර දී ඇලෙක්සැන්ඩර් සොල්හිනිට්සියන්ගේ “ගුලාග් කොදෙව් රැස” (Gulag Archipelago) ප්‍රකාශනය වීමෙන් පසුව ඔහුට හනිකට සෝවියට් දේශයෙන් පිටුවහල් කරන ලදී. ඉතාමත් කුඩා සුලුතරයකගේ ක්‍රියාකාරීත්වය නිසා වසර කිහිපයක් ඇතුළත දී U.S.S.R. හි මානුෂීය අයිතීන් ප්‍රධාන ජාත්‍යන්තර සැලකිල්ලකට පාත්‍ර විය. එය යුරෝපයේ ආරක්ෂක සහ සහයෝගය පිළිබඳ සම්මන්ත්‍රණයේ ප්‍රධාන විෂයයක් ද වූයේය. එයින් 1975 හෙල්සින්කි සම්මුතියෙන් අවසන් විය. සම්මන්ත්‍රණයේ අවසාන වාර්තාව U.S.S.R. විසින් ද අත්සන් කරන ලද්දේ නිසා, විරෝධතාවාදීන්ගේ තත්වය ශක්තිමත් විය. හෙල්සින්කි සම්මුතිය ඔවුන් වාසය කරන නගර වල දී (මොස්කව්, ලෙනින්ග්‍රෑඩ්, කියෙව්, විල්නියස්, යනාදී) පිළිපැදීම තහවුරු කරගැනීම සහ මානුෂීය අයිතීන් උල්ලංඝනය ගැන ඕනෑම තොරතුරක් යැවීම සඳහා ඔවුන් කම්ටු පිහිටුවා ගත්හ. මේ තොරතුරු එකතු කර ගැනීම 1968 දී ඉතාමත් දුෂ්කර තත්වයන් යටතේ පටන් ගැනී තිබුණි. ඒ මාස කිහිපයකට සැරයක් ප්‍රකාශනය කරන ලද “කාලීන සිදුවීම් ගැන වාර්තාව” (Chronicle of Current Events) යන පතාල සඟරාවක් මාර්ගයෙනි. එහි මානුෂීය අයිතීන් හෝ නිදහස කඩකරන ඕනෑම අවස්ථාවක් ගැන සටහන් විය. ඒ අනුව U.S.S.R. හි මානුෂීය අයිතීන් ඉතා ඉක්මණින් ජාත්‍යන්තර නිරීක්ෂණයට පාත්‍ර විය. එයින් රහස් පොලීසිය වගකිව යුතු ලෙසකින් පවත්වා ගැනිණ. රෙජිමයට එරෙහි වූවන් සුප්‍රසිද්ධ පුද්ගලයන් බවට පත්වෙද්දී ඔවුන් අත් අඩංගුවට ගැනීම කිසිවෙකුටත් නොදැනී කරගෙන යෑම නොහැකි විය. ඔවුන්ගේ ඉරණම ගැන තොරතුරු ඉතා වේගයෙන් පිටරට පැතිර යා හැකියාව පැවතිණ. වඩා වැදගත් ලෙසකින් සිද්ධ වූයේ, එහි දී පොලීසියේ හැදියාවේ රටාවන් ඉක්මණින් රජයේ නොසන්සුන් තත්වයන් සමනය කරගන්නට ඉදිරිපත් වූවන් සමඟ සම්බන්ධීකරණය වීමයි. 1973-1976 කාලයට වැඩියෙන් අත් අඩංගුවට ගැනීම් 1968-1972 කාලය සහ 1979-1982

කාලයේ දී දකින්නට ලැබේ. දේශපාලන හේතු නිසා 1960-1985 වර්ෂ වල දී අත් අඩංගුවට ගන්නා ලද ජන සංඛ්‍යාව ගණනය කිරීමට කිසිත් ලෙසකින් නොහැකියි. නරකම වර්ෂ හැටියට සැලකෙන කාලයන් හි දී සිය ගණනින් අත් අඩංගුවට ගත් අය ගැන ලැයිස්තු විරෝධතාවාදීන් විසින් සපයයි; 1970 දී “කාලීන සිදුවීම් ගැන වාර්තාව” දඬුවම් 106 ක් වාර්තා කළේය, “ආරක්ෂක මෙහෙයුමක් හැටියට” කියමින් මානසික රෝහල් වලට බලහත්කාරයෙන් ඇතුළත් කරන සංඛ්‍යාව 21 ක් වූහ. 1971 දී “කාලීන සිදුවීම් ගැන වාර්තාව” දක්වන්නේ අත් අඩංගුවට ගත් සංඛ්‍යාව 85 ක් සහ මානසික රෝහල් වලට යවන ලද සංඛ්‍යාව 24 ක් හැටියටයි. 1979-1981 කාලයේ දී, ජාත්‍යන්තර වශයෙන් මැදිහත්වීම් තිබිය දී, එවැනි චෝදනා යටතේ 500 ක් පමණ ජනතාව අත් අඩංගුවට ගෙන ඇත.

විරෝධතාවාදය යන ප්‍රභවය රැඩිකල් විරුද්ධත්වය දැක්වීමකි. එයින් දේශපාලනය ගැන මුළුමනින්ම වෙනස් අදහසක් කියා පෑමක් විය. එනම් සාමූහිකත්වය වෙනුවට ඒකීය පුද්ගලත්වය ඉදිරිපත් කිරීමයි. ඒත් හැම විටම නිදහස් භාෂණයට සෑම විටම විරුද්ධ වූ ආණ්ඩුවක් තිබුණා, විශේෂයෙන්ම ඔවුන්ගේ අදහසට වෙනස් මත දැක්වීමේ නිදහසක් නොවූ රටක, එවැනි ප්‍රභවයක් පොදුවේ සමාජය වෙත මහත් බලපෑමක් නොකරන්නකි. සැබෑ වෙනස හටගත්තේ වෙන තැනකයි. සංස්කෘතික සහ සමාජමය ලෙසින් විවිධ වූ ස්වායත්ත පර්ෂදයන් තුළ 1960 සහ 1970 ගණන් වල දී වර්ධනය වී, 1980 ගණන් වෙද්දී තවත් වැඩි වර්ධනය වූයේ දේශපාලන එලිට්වාදීන් එක පාර්ශවයක් විසින් අවබෝධ කරගත්තේ 1950 ගණන් තරම් රැඩිකල් වූ වෙනස්කම් නැවත වතාවක් දැඩි වැදගත්කමකින් යුතු බවයි.

සමාජිකය

ඉහත පරිච්ඡේද වලින් U.S.S.R. හි රාජ්‍ය ප්‍රවණ්ඩත්වය ගැන අලුත් හෙළිදරව් කිරීම් කිසිවක් ඉදිරිපත් කළ බවක් හෝ සෝවියට් රෙජිමයේ මුල් බාගය තුළ දී ආණ්ඩුව විසින් ගෙන ගිය මර්දනය කටයුතු කුමන ආකාරයෙන් වුවදදැයි ඇගවීමට වැයමක් කර නැත. භීෂණයේ තරම සහ වර්ධනය දැනගන්නට පුරාලේඛනාගාර විවෘත කරන තෙක් බලා සිටින්නට සිද්ධ නොවූ ඉතිහාසඥයන් විසින් යම් කාලයක සිට ඒවා ගැන සොයා බලා ඇත. අනෙක් අතට, පුරාලේඛනාගාර විවෘත කිරීම නිසා පෑදෙන්නේ ප්‍රවණ්ඩත්වය ගැන කාල වකවාණු අනුව සිද්ධීන් දිගහැරෙන පිළිවෙලක් හැදීමට සහ එහි විවිධ ආකාරයන් සහ පරිමානය ගැන විස්තරයක් සපයන්නටයි. ඒ අනුව, කළින් සඳහන් පරිච්ඡේද තුළින් ඉදිරිපත් කරන ලද කටු සටහන විසින් ප්‍රවණ්ඩත්වය යොදා ගැනීම, එය නැවත නැවතත් සිද්ධ වීම, සහ විවිධ පසුබිම් යටතේ එහි අර්ථය ගැන ඇසිය යුතු මහත් ප්‍රශ්න රාශිය හදාගැනීමට මුල් පියවරක් සපයයි.

එයාකාරයෙන්, මේ පර්යේෂණය යනු බටහිර සහ රුසියාවේ යන දෙකේම පටන් ගෙන දශකයක් පුරා පැවැත්වෙන විශාල ව්‍යාපාරයක කොටසකි. පුරාලේඛන අර්ධ ලෙසින් විවෘත වීමත් සමඟ, ඉතිහාස ලේඛන අධ්‍යයනයේ අසාමාන්‍ය තත්වයන් තුළ උපදින ලද එක් ආකාරයක් සමඟ, අලුතින් ලැබෙන දත්ත බාරගැනීම සඳහා ඉතිහාසඥයන් විසින් උත්සාහ කරමින් සිටිති. දැන් වසර කිහිපයක් තිස්සේ, ඉතිහාසඥයන් කිහිප දෙනෙක්, විශේෂයෙන්ම රුසියාව තුළ ප්‍රකාශනය කරමින් පවතින විස්තර නිසා ඒවායෙන් වෙනත් අධ්‍යයන සහ විශ්ලේෂණාල පාඨමාලා වලට පදනම් ලැබී ඇත. සමහර ක්ෂේත්‍ර තුළ විමර්ශන අනෙක් ඒවාට වැඩියෙන් හොඳින් සිදු වී ඇත. විශේෂයෙන්ම රුසියාවේ කඳවුරු, ආණ්ඩුව සහ ගම්බද වැසියන් අතර ගැටුම්, සහ ආණ්ඩුවේ ඉහළම නිල මට්ටම් අතර තීරණ ගැනෙන ලද ආකාරය ගැන. ටී. එන්. සෙමිස්කොව් (Zemskov) සහ එන්. බුගායි (Bugai) යනාදීන් ස්ටාලින්වාදී යුගයේ සිද්ධ වූ පිටමං කිරීම් සංඛ්‍යාව ගැන ගණනය කිරීමට උත්සාහ කර ඇත. රුසියාවේ ටී. ඩී. ඩැනිලොව් (Danilov) සහ ඉතාලියේ ඒ. ග්‍රැසියෝසි (Graziosi) විසින් ගම්බද වැසියන් සහ නව රෙජිමය අතර ගැටුම් දිගින් දිගටම පැවතීම ගැන ඉස්මතු කර දක්වා ඇත. මධ්‍යම කම්ටුවේ පුරාලේඛන විමසා බලමින් ඕ. ඩිලෙවිනියුක් (Khelvnyuk) විසින් ක්‍රෙම්ලින් තුළ “පළමු කවය” ඇතුළත ක්‍රියාකාරීත්වය ගැන වැදගත් එළියක් එල්ල කරන ලද්දේය.

එවැනි පර්යේෂණ මත පදනම් කරගනිමින්, මගේ වැයමෙන් උත්සාහ කරන්නේ 1917 වසරෙන් පසුව දිග හැරෙන කාලයේ U.S.S.R. හි ප්‍රවණ්ඩත්ව වක්‍ර සාමාන්‍යයක් බවට පත් වූ ආකාරයයි. තවමත් සටහන්ගත කළ යුතු ඉතිහාසයක් ලෙසින් පවතින සෝවියට් යුනියනයේ සමාජ ඉතිහාසයේ හදවත තුළ මේ ප්‍රවණ්ඩත්ව වක්‍ර පවතී. මේ ඉතිහාසයේ වඩාත්ම බේදනීය පැතිකඩ විමර්ශනය කිරීමට කළින් ගන්නා ලද වැයම් මත ගොඩනගමින්, ප්‍රවණ්ඩත්වයේ සහ මර්දනයේ විවිධ ආකාර, ප්‍රායෝගිකව සිද්ධ වූ දේවල්, සහ වින්දිතයන් වූ කණ්ඩායම් ගැන වැඩියෙන්ම පැහැදිලිව ගෙනහැර පාන්නට හැකි මූලාශ්‍ර මම යොදා ගත්තෙමි. “සියල්ලන්වම වෙඩි තබා මරා දැමිය යුතු” යැයි කියවුණ ඒත් ඔවුන්ව බොහෝ

විට සිරගත කිරීම පමණක් සිද්ධ වූ මෙන්ම ජීවිතයේ එදිරිවාදීන් සම්බන්ධයෙන් ලෙනින්වාදී සංවාද වල තිබී අන්තවාදී ප්‍රවණතාවය; ආහාර කැඳවුම් කාණ්ඩ විසින් ගෙන ගිය අසාමාන්‍ය ප්‍රවණතාවය, එනම් වසරකටත් වැඩි කාලයක් NEP ප්‍රතිපත්ති වචනාර්ථයෙන් පැවතිය දී පිටිසරබද පළාත් තවමත් ත්‍රස්ත ලෙසින් මෙහෙයවීම; එසේම පරස්පර ලෙසකින් එක පැත්තකින් විශාල වශයෙන් සාමූහික අත් අඩංගුවට ගැනීම් රැලි පැතිර යද්දී තවත් පැත්තකින් “සිරගෙවල් හිස් කිරීම” සඳහා විශාල පිරිසක් වෙත ක්ෂමාව ලබා දීමත් යනාදියේ පරස්පර විරෝධයන් සහ අසංස්ථිකතා මේ මූලාශ්‍ර වලින් හෙළි කරනු ලබයි. යොදා ගන්නා ලද ප්‍රවණතාවයේ සහ මර්දනයේ ආකාර පිළිබඳ, ප්‍රායෝගිකව කරන ලද කටයුතු සහ එහි පරිමාන ගැන විමර්ශනය පුළුල් කිරීමක්, සහ මහා භීෂණයේ අර්ථය ගැන තොග ලේඛනයක් මේ විවිධ විෂම වූ සිද්ධීන් තුළින් ලැබේ.

ස්ථාලිනගේ මරණය දක්වා එවැනි ප්‍රතිපත්ති දිගින් දිගටම පැවතීම සහ U.S.S.R. හි සමාජ ඉතිහාසයට එයින් සිද්ධ වූ තීරණාත්මක බලපෑම, දේශපාලන ඉතිහාසය දෙවැනි තැනට ඇද දැමීම යුක්ති සහගත කරන සේයාවක්, එවැනි විමර්ශනයක පළමු අදියර වල දී පමණකින් පෙනී යයි. මෙවර නැවත ගොඩනැගීමේ දී මම වෑයම් කරන ලද්දේ, දීර්ඝ කාලීන ලෙසින් පිළිගන්නා ලද පරිසිද්ධි සමඟ නිතරම අලුත් ප්‍රශ්න මතුකරන මෑත කාලයේ ඉදිරිපත් කරන ලද වාර්තාගත සාක්ෂි, සංශ්ලේෂණය කිරීමටයි. සාගතය සම්බන්ධයෙන් සිවිල් සේවකයන් අතර පැවති ලිපි ගණනුදෙනු, ධූලා හි වැඩ වර්ජන ගැන පරිස්ථානීය වෙකා වාර්තා, සහ රැඳවුම් කඳවුරු තුළ සිරකරුවන්ගේ තත්වය ගැන පරිපාලන වාර්තා වැනි බිම් මට්ටමින් එන බහුතර වාර්තා සියල්ලෙන්ම ඒ දැඩි ප්‍රවණතාව ලෝකයේ සහතිකවම පැවති යථාර්ථය හෙළිදරව් කරයි.

මේ අධ්‍යයනය මැද පවතින ප්‍රධාන ගැටළු වෙත අවධානය යොමු කරන්නට පෙර, මර්දනයේ සහ ප්‍රවණතාවයේ විවිධ වක්‍ර නැවත සිහිකිරීම අවශ්‍යයයි.

පළමු වක්‍රය, 1917 අග සිට 1922 අග දක්වා පැවති, පටන් ගැනුණේ ලෙනින් විසින් බලය අල්ලා ගැනීමත් සමඟයි. එය ඔහු සිවිල් යුද්ධයේ අත්‍යවශ්‍ය අංගයක් හැටියට දුටුවේය. ඕපපාතිකව හටගත් සමාජ ප්‍රවණතාවය නිල ව්‍යුහයන් වෙත හරවන ලද කෙටි කාලයකින් පසුව, එය අනතුරුව කටයුතු කළේ, පරණ ක්‍රමය කඩා බිඳ දමන උත්ප්‍රේරකයක් හැටියටයි. එය 1918 වසන්තයේ හැඩ ගැසුණේ ගම්බද වැසියන්ට එරෙහි උවමනාවෙන්ම එල්ල කරන ප්‍රහාරයක් විදියටයි. රතු සහ සුදු අතර පැවති හමුදා ගැටුම් වලටත් වැඩියෙන් මේ ප්‍රහාරය විසින් තවත් දශක ගණනාවක් තුළ පවතින භීෂණයට ආකෘතියක් සපයන ලදී. එයින් දේශපාලන යාන්ත්‍රණය ගැන පැවති ජනතාවගේ හැකිතිය විනාශ කර දමන ලදී. කැපී පෙනෙන ලෙසකින් දකින්නට ලැබෙන්නේ, කොතරම් ඉහළ අනතුරුදායක තත්වයන් තිබියදී සාකච්ඡා තුළින් පිළියමක් සොයා ගැනීම නිති ලෙසකින් ප්‍රතික්ෂේප වීමත්, රෙජිමයේ බලය ඉතා අල්ප ලෙසින් පැවතීමත්, කියා සිටි ඉලක්ක වලින් වෙත මාර්ගයක යෑම නිතර සිද්ධ වීමත් යනාදියයි. විශේෂයෙන්ම බොල්ෂෙවික්වාදීන්ගේ ස්වභාවික මිත්‍ර පාර්ශවය යැයි සිතිය හැකි කණ්ඩායම වූ වැඩ කරන පංති වලට එරෙහිව ගත් මර්දනීය මෙහෙයුම් එයට සාක්ෂි සපයයි. ඒ අනුව බලද්දී ක්‍රොන්ස්ටාඩ් කැරැල්ල යනු මඟ එන සිද්ධීන් ගැන පැහැදිලි සංඥාවකි. පළමු වක්‍රය සුදු හමුදාව පරාජය කිරීමෙන් හෝ NEP ගෙන ඒමෙන් පසුව නැවතුවෙන් නැත. ඒවා හැදූ අයම විසින් භීෂණය දීර්ඝ කරගත්හ. එය අවසන් වූයේ, ගම්බද වැසියන්ගේ අවසාන ප්‍රතිරෝධය කැඩීමෙන් පසුව, එනම් 1922 සාගතයෙන් පමණි.

1923 සිට 1927 දක්වා පැවති ප්‍රවණ්ඩත්ව වක්‍ර දෙක අතර දකින්නට හැකි වූ මේ කෙටි විරාමය ගැන අයෙකුට කුමක් සිතිය හැකිද? සිවිල් යුද්ධය අවසන් වූවාට පසුව රහස් පොලීසියේ ශ්‍රම බලකාය අඩු කරා වි යැයි යම් සංඥා දැකිය හැකි විය. ගම්බද වැසියන් සමඟ යම් සාම එකඟතාවයක් පිහිටුවා ගනීවි, සහ නීති පද්ධතියේ ප්‍රතිසංස්කරණ ඇති වේවිදා යැයි සිතිය හැකි වූයේය. ඒත් ඒ සහනයන් ලැබීමට හැකියාව තිබුණත්, රහස් පොලීසිය පැවතුණා පමණක් නොව ඔවුන්ගේ ප්‍රධාන කාර්යයන්, එනම් දිගින් දිගටම පාලනය, හොරෙන් ඇහුම්කන් දීම, සහ රහසින් තොරතුරු එකතු කරගැනීම යනාදිය ආරක්ෂා කරගන්නට සමත් විය. එහි කෙටි බව ගැන පමණක් නිසා විරාමය වැදගත් වෙයි.

පළමු ප්‍රවණ්ඩත්ව වක්‍රය සලකුණු වූයේ සෘජු සහ පොදුවේ ගෙන ගිය ගැටුම් අනුව වෙද්දී, දෙවැන්න පටන් ගැනුණේ ස්ටාලින්වාදී කණ්ඩායම විසින් ගම්බද වැසියන්ට එල්ල කරන ප්‍රහාරයෙනි. ඉහළ නිල මට්ටම් ඇතුළත පැවති දේශපාලන සටන් සන්දර්භයකිනි. දෙවැනි ප්‍රවණ්ඩත්ව වක්‍රය අදාළ සියළු පාර්ශවයන් සඳහා නව ආරම්භයක් හැටියට දකින ලද්දකි. දේශපාලකයන් විසින් කළින් වර්ෂ තුළ දී අත්හදා බලා සොයාගෙන තිබූ ක්‍රමවේද නැවතත් භාවිතා කළහ. ප්‍රවණ්ඩත්වය එදිනෙදා සිද්ධ වෙන්නක් බවට පත්විය. එය ජීවිතය ගෙවන ආකාරයක් බවට පත්වීම නිසා නව භීෂණය තවත් ශතක කාලක් පුරා දිග හැරිණ. පීටිසරබද වැසියන්ට එරෙහිව දියත් වූ දෙවැනි යුද්ධය ආණ්ඩුවේ කටයුතු කරගෙන යෑම සඳහා ප්‍රවණ්ඩත්වය ආයතනික කර තිබුණා බව තීරණාත්මකම දැක්වීය. මෙය විවිධ විෂම ආකාර වලින් පෙන්වන ලදී. කළින් සිට පවතින සමාජ පීඩන භාවිතයෙන් සමූහකරණය ගෙන ඒම නිසා සමාජයේ මතුපිට යටින් සැඟවී සිටි යල් පිණු ප්‍රවණ්ඩත්වය නැවත පුබුදුවන ලද්දේය. එය පටන් ගැනුණේ සමූහ වශයෙන් පිටමං කිරීමෙනි. එය නැඟී එන දේශපාලකයන්ට තමන්ගේ දක්ෂතා පෙන්විය හැකි වේදිකාවක් වූයේය. නිෂ්පාදන වක්‍රයට බාධා පමුණුවන විලෝපීය ක්‍රමයක් පිහිටුවීම මඟින්—බුකරින්ගේ වචන වලින් කිව්වොත්, “පීටිසරබද වැසියන්ව හමුදාමය සහ වැඩවසම් ලෙසකින් සුරාකන”—අලුත් ආකාරයක වහල් ක්‍රමයක් සොයා ගැනිණ. මෙයින් ස්ටාලින්වාදයේ වඩාත්ම දරුණු පර්යේෂණ සඳහා මාවතක් විවෘත කරන ලදී, එසේම ස්ටාලින් යටත් සිද්ධ වූ සමස්ත මරණ ප්‍රමාණය, ඉහළම සංඛ්‍යාවක් දක්වන ලද 1933 සාගතය ද සිදුවිණ. ඒ සීමාව කරා පැමිණ විට—ඊ ළඟ අස්වැන්න වපුරන්නට වෙනත් ගම්බද වැසියන් නොමැති වූ විට, සහ සිරබන්ධනාගාර පිරී ගිය විට—තවත් කෙටි, වර්ෂ දෙකක සාමයක් පිහිටුවන ලදී. එසේම ප්‍රථම වතාවට ක්ෂමාවක් තිබිණ. ඒත් ඒ මොහොතක් තරම් පැවති දුලබ ලිහිල් කිරීම් නිසා අලුත් නොසන්සුන් තත්වයක් උත්පාදනය හැරෙන්නට වෙනකක් ඉටු නොවීය. උදාහරණයක් වශයෙන්, පිටමං කරන ලද කුලාක් අයගේ දරුවන්ගේ සිවිල් අයිතීන් නැවත ස්ථාපිත වූහ. ඒත් ඔවුන්ට ආපසු සිය නිවහන් බලා යන්නට අවසර නොලැබිණ.

ගම්බද වැසියන්ට එරෙහි යුද්ධයෙන් පසුව, 1930 ගණන් සහ 1940 ගණන් වල දී එහි ආකාර සහ තීව්‍රතාවය වෙනස් වෙමින් භීෂණය වෙනත් විධි වලින් ඇතිවෙන්නට පටන් ගැනිණ. 1930 වසර අග සිට 1938 දක්වා මහා භීෂණය කාලය තුළ දී, ස්ටාලින්වාදී යුගයේ සිද්ධ වූ මුළු මරණ සංඛ්‍යාවෙන් සියයට 85 කට වැඩි සංඛ්‍යාවක් නැවත දකින්නට ලැබිණ. මේ වර්ෂ තුළ දී වින්දිතයන්ගේ සමාජ සම්භවයන් බොහෝ විට ඉතාමත් මිශ්‍රව පැවතිණ. බොහෝ කාඩර් අත් අඩංගුවට ගැනීම සහ වෙඩි තබා මරා දැමීම සිද්ධ වූවත්, භීෂණය විසින් සියළු සමාජයීය පසුබිම් වලින් එන වින්දිතයන් ගොදුරු කර ගැනිණ. කෝටා සම්පූර්ණ කිරීම අවශ්‍ය වූ විටෙක එයින් බොහොමයක් හිතූමතයේ තෝරා ගැනිණ. භීෂණය

එහි උච්චතම අවස්ථාවේ පැවතිය දී සිද්ධ වූ මේ අන්ධ සහ මිලේච්ඡ මර්දන යනු ජයගත නොහැකි සමහර බාධක නිසා රජයට එහි කැමැත්ත යොදවන්නට වෙනත් මාර්ගයක් නොවූ බැවින් ඒ සඳහා තුරන් කිරීම යොදා ගත්තා යැයි පෙනී යයි.

මර්දන පිළිවෙත විමර්ශනය කරන තවත් ආකාරයක් වනුයේ එයින් බලපෑම් සිද්ධ වූ සමාජ කණ්ඩායම් දිහා බැලීමයි. දශක පුරාම විවිධ පැතිකඩ වලින් සමාජ සබඳතා එන්න එන්නම රෙගුලාසිකරණය වීමේ දී ප්‍රසිද්ධ නොවූ අපරාධ ගණනාවක් ඇතිවීම පැහැදිලි කරගත හැකිවේ. අන්තිම එක විශේෂයෙන්ම ඉලක්ක කරන ලද්දේ රටේ සාමාන්‍ය ජනතාවයි. 1938 දී වැඩි වශයෙන් ගෙනෙන ලද නීති මුළුමනින්ම පාහේ වැඩිකරන පංතිය වෙත එල්ල වුණි.

1940 න් පසුව, “මහා දේශප්‍රේමී යුද්ධය” සහ අලුත් භූමි ප්‍රදේශය සෝවියට්කරණය නාමයෙන් ඇඳා ගැනීමේ දී මර්දන ගණනාවක් නැවත පටන් ගැනිණ. මේ අවස්ථාවේ දී අලුත් වින්දිත කණ්ඩායම් දකින්නට ලැබිණ—“ඡාතිකවාදීන්” සහ “හතුරු ජනතාව” යන ඔවුන් අනතුරුව ක්‍රමානුකූලව පිටමං කිරීමට ලක් වූහ. මේ නව රැල්ලේ මුල් අවදියන් 1936 සහ 1937 දී දකින්නට තිබුණි. විශේෂයෙන්ම මායිම්බඩ පෙදෙස් තද කරද්දී කොරියානුවන්ව පිටමං කිරීමෙන් එය පෙනී ගියේය.

නැගෙනහිර පෝලන්තය ඇඳා ගැනීම සහ අනතුරුව 1939 දී බාල්ටික් දේශ—1941 වසරේ දී සිද්ධ වූයේ “ඡාතිකවාදී බුර්ජුවාසීන්” තුරන් කර දැමීම සහ ඒ ඒ සුලුතර ජනවාර්ගික කොටස්, උදාහරණ හැටියට නැගෙනහිර ගැලීසියාවෙන් (Galicia) පෝලන්ත අයව පිටමං කිරීමයි. යුද්ධය කාලයේ දී මේ අවසාන ප්‍රතිපත්තිය තීව්‍ර වූයේ සම්පූර්ණයෙන් පරාජයක් අත්වන අවදානමෙන් රට ආරක්ෂා කරගත යුතු දැඩි අවශ්‍යතාවය තිබියදීය. එකින් එක සමස්ත ජනවාර්ගික කණ්ඩායම් ලෙසින් පිටමං කිරීම—ජර්මන්, වෙවනාන්, ටාටාර්, කැල්මික්ස් යනාදී— හෙළිදරව් කරන්නේ ද මේ මෙහෙයුම් සඳහා 1930 ගණන් වල දී වර්ධනය කරගත් විශේෂිත දැනුමයි. ප්‍රතිපත්ති ඒත් යුද අවුරුදු වලට පමණක් සීමා වූයේ නැත. 1940 ගණන් පුරා ඒවා වෙනත් ආකාර වලින් දිගින් දිගටම පැවතිණ. ඒ සෝවියට් අධිරාජ්‍යයට අලුතින් ඇඳාගත් ප්‍රදේශයන්හි සෝවියට්කරණය සහ සාමකරණය යන දීර්ඝ ක්‍රියාවලියේ කොටසක් වශයෙනි. ඒ කාලයේ දී ම සෝවියට් ගුලාග් වෙතට ඇතුල් කෙරෙන මහත් ඡාතිකවාදී කණ්ඩායම් නිසා රැඳවුම් කඳවුරු ලෝකයේ ව්‍යුහයට සහ සංයුතියට දැවැන්ත බලපෑමක් ඇති කළේය. “දඬුවම් දෙන ලද ජනතාව” නියෝජනය කළ පිරිස සහ ඡාතිකවාදී ප්‍රතිරෝධ සටන්කාමීන් ඉතා ඉක්මණින් සෝවියට් සිරකරුවන්ට වඩා වැඩි වූහ.

ඒ වර්ධනයට සාමාන්තරව, යුද්ධයෙන් පසු එන අවුරුදු වල දී දකින්නට ලැබුණේ අනෙක විවිධ සිවිල් හැදිසාවන් ගැන රජයේ ප්‍රතිපත්ති තවත් දැඩිවීමයි. එහි ප්‍රතිඵලය ගුලාග් ජනගහනය ක්‍රමයෙන් ඉහළ යාමයි. එම කාලයම සලකුණු වෙන්වේ ගුලාග් ජනගහනයේ සංඛ්‍යාතමය වශයෙන් ඉහළම අවධිය දකින්නට ලැබීමත් ගුලාග් අර්බුද පටන් ගැනීමත්ය. එය යල් පැන ගිය ගුලාග් ක්‍රමය අභ්‍යන්තර නොසන්සුන් තත්ව ගණනාවකින් අඩාළ වී තිබීම සහ ආර්ථික අකාර්යක්ෂමතාවයේ වැඩියෙන්ම බහුල ගැටළු දකින්නට ලැබෙන කාලයයි.

ස්ථාලිත්වාදී යුගයේ අවසාන අවුරුදු, අවිනිශ්චිත බැවින් විශාල වශයෙන් පැවති නිසා ආපස්සට යන සිද්ධි මාලාවක් දකින්නට ලැබිණ: සැඟවී තිබී සෙමයිට් විරෝධය නැවත

නැගී ඒම; කුමන්ත්‍රණ, එදිරිවාදිකම්, සහ හරි හැටියකට නිර්වචනය නොවූ පාර්ශව අතර ඇතුළත සටන්, යනාදී අදහස් නැවත පැමිණීම; සහ රහස් පොලීසියේ සහ ප්‍රාදේශීය පක්ෂ සංවිධාන වල එළිටිවාදී සහ කල්ලි ගැසුන හැදියාව. අවසාන මෙහෙයුමක්, නව මහා භීෂණයක්, සඳහා සැලසුම් හැදෙමින් තිබුණා ද, එහි ප්‍රධාන වින්දිතයන් වෙන්නට ගියේ සෝවියට් යුදෙව්වන්ද, යැයි සිතා බලන්නට ඉතිහාසඥයන්ව යොමු කරවන ලදී.

මේ කෙටි ලෙසින් දක්වන සෝවියට් ඉතිහාසයේ පළමු තිස්පස් වසර ගැන සමස්ත විග්‍රහය විදහා පාත්තේ සමාජයේ දේශපාලන පාලනය සඳහා ක්‍රමයක් හැටියට අන්තවාදී ප්‍රවණ්ඩත්වයක් දිගින් දිගටම පැවතුන බවයි.

මේ සන්දර්භයෙන් බොහෝ විට මතු කෙරෙන සම්භව්‍ය ප්‍රශ්නය, පළමු ලෙනින්වාදී වක්‍රය සහ දෙවැනි ස්ටාලින්වාදී වක්‍රය අතර අඛණ්ඩතාවය ගැනයි: දෙවැන්න සඳහා පළමුවැන්න කොතරම් ප්‍රමාණයකට සනිටුහන් වූවාද? අවස්ථා දෙකම සම්බන්ධයෙන් ඇති ඓතිහාසික හැඩහුරුව සැබැවින්ම කිසිසේත්ම සමාන කළ නොහැකියි. "රතු භීෂණය" ඇති වූයේ 1918 සිසිරයේ පුළුල්ව පැතිර පැවති ගැටුම් නිසායි. මර්දනයේ අන්තවාදී ස්වභාවය ඒ කාලයේ තිබී රැඩිකල් හැදියාවට එල්ල කරන ලද ප්‍රතිචාරයේ කොටසකි. එනමුත් ගම්බද වැසියන්ට එරෙහිව යුද්ධය නැවත ඇරඹීම, දෙවැනි භීෂණ රැල්ලේ මූලික ලෙසින් පවතින ලද්දේ, සිද්ධ වූයේ සාමය පැවති කාලයක දී විය. එසේම එය සමාජයේ බහුතරය වෙත දීර්ඝ කාලීන ලෙසින් බලපාන පරිදි ගෙන යන ලද ප්‍රහාරයක කොටසක් විය. සන්දර්භය තුළ ඇති මේ වැදගත් වෙනස්කම් වලට අමතරව, සිවිල් යුද්ධය පටන් ගන්නට පෙර සිට ලෙනින්වාදී දේශපාලන ව්‍යාපෘතියේ ප්‍රධාන උපකරණයක් හැටියට භීෂණය භාවිතා කිරීම කල් ඇතිව දකින ලද්දකි. එසේම අරමුණ වූයේ භීෂණය කෙටි කාලීන ලෙසින් යොදා ගැනීමයි. ඒ ලක්ෂයෙන් බලද්දී, NEP නිසා කැඳවන ලද කෙටි විරාමය සහ ඉදිරියට යා හැකි විවිධ මාර්ග පිළිබඳව බොල්ෂෙවික්වාදී නායකයන් අතර ඇති වූ සංකීර්ණ විවාද දක්වන්නේ බොල්ෂෙවික්වාදීන් සහ සමාජය අතර සාමාන්‍ය සබඳතා ඇතිවීමටත්, භීෂණය රජයේ ක්‍රමවේදයක් හැටියට යොදා ගැනීම අත්හැර දමන්නටත් තිබුණ හැකියාවයි. එහෙත් ප්‍රායෝගිකව, මේ කාලය තුළ දී ගම්බද ලෝකයා ජීවත්වූයේ පරාජිත ලෙසකිනි. ආණ්ඩුව සහ සමාජය අතර සම්බන්ධතාවය විශාල වශයෙන් එකිනෙකා ගැන මුග්ධ බවක් දක්වන හැදියවකින් පැවතිණ.

ප්‍රවණ්ඩත්ව වක්‍ර දෙකේ බැඳී පෙල යා කරන්නේ ගම්බද වැසියන්ට එරෙහි යුද්ධයයි. 1918-1922 තුළ දී මතු වූ ප්‍රතිපත්ති දිගින් දිගටම පැවතිණ. යුගයන් දෙකේ දී ම, ආහාර කැඳවුම් ප්‍රතිපත්ති යොදා ගැනිණ. ගම්බද වැසියන් අතර සමාජ නොසන්සුන්තාවයන් දිරි ගැන්විණ. මෘග බැවින් යුතු යල් පැන ගිය ක්‍රම යොදා ගැනීම සාමාන්‍යයක් විය. වෙඩි තබා මරා දමන වධකයන් සහ වින්දිතයන් යන දෙකොට්ඨාශයටම ඔවුන් කළින් තත්වයේම නැවත ජීවත්වෙන බව තහවුරු විණ.

ආණ්ඩු කිරීම සහ සමාජ කළමනාකරණය සඳහා භීෂණය යොදා ගැනීම ගැන ස්ටාලින්වාදී යුගය සුවිශේෂිත සමාජ සන්දර්භයක් නියෝජනය කළත්, සෝවියට් ඉතිහාසයේ අනෙක් යුග හා සබැඳියාව සමඟ ප්‍රශ්න පවතී. උදාහරණයක් වශයෙන් පිටමං කිරීමේ ප්‍රතිපත්තිය ගත්තොත්, එයට 1919-20 දී සිද්ධ වූ කුලාක්හරණ මෙහෙයුම් වැදගත් පූර්ව සිද්ධීන් වූවා විය හැකියි. කොසැක් භූමි ප්‍රදේශ අල්ලා ගැනෙන මොහොතේ දී, ආණ්ඩුව පටන් ගත්තේ එයින් බලපෑම් එල්ල වූ සමස්ත ආදිවාසී ජනගහනය පිටමං කිරීමේ

මෙහෙයුමයි. වැඩියෙන් යහපත් සමාජ තත්වයක සිටි කොසැක් ඉලක්ක කරන ලද පිටමං කිරීමේ මෙහෙයුමෙන් පසුව, පරිස්ථානීය ඒජන්තවරුන්ගේ පමණට වැඩි කාර්යශීලීත්වයට ස්තූතිවෙන්නට, "මහා පරිමාන භෞතික තුරන් කිරීම" වලින් මෙහෙයුම නිමා වෙයි. මේ සිද්ධීන් තවත් දශකයකට පසුව එන ප්‍රතිපත්ති කළින් හැඟවුවා යැයි කියත හැකියි. ඒත් ඒ සම්පූර්ණයෙන්ම වෙනත් පරිමානයකිනි. මෙහෙයුම් දෙකටම ඇතුලත් වූයේ සමස්ත සමාජ කණ්ඩායමක් අවනම්බුවට පාත්‍ර කරමිනි. ගම් මට්ටමින් පමණට වැඩි ප්‍රතිචාර සිද්ධ වීමෙන්. සහ පිටමං කිරීම තුලින් ඔවුන් තුරන් කර දැමීමේ උත්සාහයයි. මේ සියළු පැතිකඩ වලින් පෙනී යන්නේ කුලාක්හරණයේ ප්‍රතිපත්ති සමඟ ගැටළු සහගත සමානකම් තිබුණ බවයි.

හතරු කණ්ඩායම් බැහැර කිරීම සහ හුදකලා කිරීම යන ප්‍රභවයේ පුළුල් අර්ථය, සහ අනතුරුව සිවිල් යුද්ධය කාලයේ කඳවුරු පද්ධතියේ නිර්මාණයත්, අයෙක් විභාග කළොත්, මර්දනීය වක්‍ර දෙක තුළ සැබැවින්ම වැදගත් වෙනස්කම් ඇතැයි අයෙකුට පිළිගන්නට සිද්ධ වේ. 1920 ගණන් තුළ පැවති සිවිල් යුද්ධ කාලයේ දී ගොඩනැඟූ සහ භාවිතා කළ කඳවුරු, 1930 ගණන් වල ඒවාට ඉතා සුළු සමානකමක් පමණක් දක්වති. 1929 මහා ප්‍රතිසංස්කරණ සාමාන්‍ය රැඳවුම් ක්‍රමය අත්හැර දමන්නට සමත් වූවා පමණක් නොව, මුළුමනින්ම බලාත්කාර ශ්‍රමය යන අදහස මත පදනම් වූ අලුත් ක්‍රමයකට අත්තිවාරමක් ද දමන ලදී. ගුලාග් ක්‍රමය සංවර්ධනය කරනවා යන මවා පෑම, ජනගහනයේ සමහර කොටස් බැහැර කිරීම සඳහා මෙන්ම ආර්ථිකය සහ සමාජය මුළුමනින් වෙනස් කිරීමේ ව්‍යාපෘතියක් හැටියට ප්‍රධාන සැලසුමක් පැවතීම පෙන්වයි. එවැනි දැවැන්ත සැලසුමක පැවැත්ම පැහැදිලිවම පෙන්වන සාධක කිහිපයක් ඇත. එය වැදගත් අධ්‍යයන වල අරමුණ ද වූහ. මුලින්ම, හිෂ්ණය කොතරම් හොඳින් සැලසුම් කර සහ හොඳින් ප්‍රදර්ශනය කරන ලද ප්‍රභවයක් වූවාද යන්න. කුලාක්හරණයේ සිට මහා හිෂ්ණය දක්වා පැතිර යන කෝටා ක්‍රමය, එවැනි සැලසුමක් පැවතියේය යැයි පරිවර්තනය කරන්නට සාධකයක් සපයයි. උඩ සිට පහළට යන තෙක් පරිපාලනය තුළ සංඛ්‍යාත සහ දත්ත ගැන ව්‍යාප්ත ලෙසින් පැවති විත්තභාරයක් තිබුණ බව පුරාලේඛන විසින් තහවුරු කරති. මර්දනීය ක්‍රියාවලියේ ගණිතමය පිරිවිතර ගැන වැඩි වශයෙන් විත්තරභාර ගැලී සිටීමක් තිබුණා යැයි සාමාන්‍ය ඉතාමත් සමබර ලෙසින් දක්වන සංඛ්‍යාත සාක්ෂි සපයයි. එවැනි දත්ත සම්පූර්ණ ලෙසින් විශ්වාස කිරීම කිසි විටෙකත් කළ නොහැකි වුවත්, ඒවා ඉතිහාසඥයන්ට ප්‍රභවයේ තීව්‍ර යුග නැවත සංස්කරණයට ඉඩක් ලබා දෙයි. විවිධ මර්දන රැලි දින වකවාණු අනුව දිග හැරුණු පිළිවෙල අද වඩා හොඳින් වටහා ගැනීමට හැකියි. එයින් මෙහෙයුම් මාලාවක් සඳහා අණ නිකුත් කරන ලදැයි යන න්‍යාය සනාථ වෙයි.

මර්දනීය ක්‍රියාවලියේ සමස්ත මාලාව නැවත සංස්කරණයෙන්, ආඥා නිකුත් කරන ලද අනුපිළිවෙලින්, දියත් කරන ලද ක්‍රමවේද යනාදියෙන්, කෙසේ වුවද, දීර්ඝ කාලීන ලෙසකින් ඉතා හොඳින් සකස් කරන ලද සැලසුමක් තිබුණේය, යන න්‍යායෙන් තරමක් දුරට පරස්පර වෙයි. මර්දන සැලසුම් කළ ආකාරය දිනා බලද්දී අයෙකුට පෙනී යන්නේ අහඹුව යන්න විශාල භූමිකාවක් ගන්නා ලද බවත් සහ මෙහෙයුම්වල සියළු අදියර වල දී දැඩි සිදුරු ඇති වූ බවත්ය. කුලාක් පිටමං කිරීම මේ ගැන උදාහරණයකි. ඔවුන්ව බොහෝ විට පිටමං කරන ලද්දේ කිසිදු ගමනාන්තයක් ගැන අදහසක් නොමැතිවය. ඉතින් ඔවුන්ව "පිටමං කිරීමේ දී අත්හැර දැමීම" ඒ ගැන ඇති වූ වියවුල ගැන පැහැදිලි දර්ශකයකි. එයාකාරයෙන්ම "කඳවුරු හිස් කිරීමේ" මෙහෙයුම ද කියන්නේ සැලසුමක් නොවූවා කියයි. ක්‍රියාත්මක කරන ආඥා පැවරීමේ දී, හමුදා කාණ්ඩ බොහෝ විට පමණට වැඩි දුරක් පමණට වැඩි ඉක්මණින් ගියහ.

එසේම "පමණට වැඩි උදෙසා" නැත්නම් "පාරෙන් පිට පැනීම" ගැන බිම් මට්ටම් වලින් ඔවුන් වරදකරුවන් වූහ.

ගුලාග් හි භූමිකාව ද ඉතා සංකීර්ණයි. පර්යේෂණ තවත් වැඩි වෙද්දී එය තවත් දැඩි ලෙසින් පවතින බව පෙනී යයි. රෙජිමයේ සැලැවුණ ලද ඒත් සමස්තයෙන්ම රෙජිමය නියෝජනය කරන්නක් හැටියට ස්ථාලිත විසින් ගුලාග් නියම කිරීමේ දැක්මට පටහැනිව, අද ලැබෙන වාර්තා ඊට පරස්පර පරිවර්තනයක් පිළිගන්වයි. ක්‍රමයේ කාර්යක්ෂමතාවය වෙනුවට එහි අසංවිධානාත්මක තත්වයන් වැඩි වූයේ මර්දනයට ලක් වූ එක කණ්ඩායමක් පස්සේ එන තවත් කණ්ඩායමක් බැගින් වූ හේතුව නිසා එය සිද්ධ වූ බවයි. රැඳවුම්කරුවන්ව දැඩි විස්තරාත්මක ලෙසකින් වර්ගීකරණය වුවත්, ඒ වර්ගීකරණ අතර සීමා දුර්වල ලෙසින් සහ බොහෝ විට රැවටිලි සහගත ලෙසින් පැවතිණ. තව දුරටත් කියතොත්, ක්‍රමයේ ආර්ථික ලාබදායකත්වය ගැන පිළිතුරක් තවමත් ලැබී නැත.

මේ පරස්පරතාවයන්, අනුයෝගීකරණයන්, සහ අතාර්කික වූ තත්වයන්, සමග තහවුරු කරගත හැකි සාක්ෂි ඉදිරිපත් කිරීම සඳහා, නිතර සිද්ධ වූ මහා මර්දන මෙහෙයුම් වලට ආපසු යෑමක් සහ ප්‍රවණ්ඩත්වය සහ භීෂණය විසින් ඒවායේම වූ තර්කයක් නිර්මාණය කළ අන්දම ගැන, උපන්‍යාස ගණනාවක් ඉදිරිපත් කර ඇත.

අනුයෝගීකරණය යන භූමිකාව ගැන, සහ ස්ථාලිතවාදී මර්දන වක්‍ර වල දී මුදා හරින ලද නූතනකරණයේ "විශිෂ්ට මොහොතක්" මෙහෙයවීම සඳහා කේන්ද්‍රීය වූ අවධානයක් පොදුවේ නොමැති වීම ගැන ඉතිහාසඥයන් වැඩියෙන් අවධානය යොමු කර ඇත. බොහෝ විට අධිකාරීන් විසින් භීෂණයේ තීව්‍රතාවය වැඩි කරන ලද්දේ මේ ප්‍රවණ්ඩකාරී වාතාවරණ තුළ දී ඔවුන් අත පාලනයක් තිබුණු බව ඔවුන්ටම කියා ගැනීම සඳහායි. සීඝ්‍රයෙන් ඉහළ ගිය ප්‍රවණ්ඩත්වයට හසුවෙන ඔවුන් ඒ හා සමගම එය දිගින් දිගටම පවත්වා ගෙන යෑමට දායක වූහ. මේ ප්‍රභවයේ පරිමානය සමකාලීන ඉතිහාසඥයන් වෙතින් ගිලිහී ගියේය. දැන් ඒ ගැන අවබෝධයක් ලැබීම ඇරඹී ඇත. මර්දන ක්‍රියාවලිය එලෙසින් සිද්ධ වීම, ගැටුම් සහ බාධක වලට අධිකාරීන් විසින් මුහුණ දීමේ දී දැක්විය යුතු එකම ප්‍රතිචාරය ලෙසට සැලකෙන ලද්ද නිසා භීෂණයට පිදුරු දැමෙන පාලනය කරගත නොහැකි මෙහෙයුම් උත්පාදනය වූයේය.

U.S.S.R. හි දේශපාලනයේ සහ සමාජ ඉතිහාසයේ භීෂණය ගන්නා ප්‍රධාන තැන තුළින් අද එන්න එන්න වැඩිවෙන සංකීර්ණ ප්‍රශ්න ඇති කරයි. සෝවියට්වාදය අධ්‍යයනය කරන්නවුන් විසින් කළින් එළඹෙන ලද නිගමන බොහොමයක් වර්තමාන පර්යේෂණ වලින් නිශ්ප්‍රභා වෙන ආකාරය පෙනී යයි. මුළු ප්‍රභවය ගැන පොදු සහ නිශ්චිත පැහැදිලි කිරීමක් ඉතිහාසඥයන් විසින් තව දුරටත් සොයමින් සිටියා වුවත් එය අවබෝධයට ඉතා අපහසු වූවකි. ප්‍රවණ්ඩත්වයේ යාන්ත්‍රණ සහ ගාමක බලය ගැන අවබෝධය පිණිස වැඩි ප්‍රගතියක් සිද්ධ වෙමින් පවතී.

බොහෝ අදුරු පැති තවමත් පවතී, විශේෂයෙන්ම ප්‍රවණ්ඩත්වය ජනතාව එදිනෙදා ජීවිතයේ දී කෙසේ මුහුණ දුන්නා දැයි ගැන. අලුගෝසුවන් කවුරුන් වුවා දැයි සොයාගන්නට අයෙකු කැමති නම්, එවිට සමස්ත සමාජයම ප්‍රශ්න කළ යුතු වේ—වින්දිතයන් පමණක් නොව, මේ සිද්ධීන් තුළ යම් කාර්ය භාරයක් ඉටු කළ සෑම අයෙක්වම.